

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Навчальний посібник

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
О. І. Безпалової*

Харків
2022

УДК 342.951:[351.749:316.624-053.6](477)(075.8)
064

Колектив авторів:

передмова, загальна редакція – д-р юрид. наук, проф. **Безпалова О. І.**;
глава 1 – д-р юрид. наук, проф. **Безпалова О. І.**, канд. юрид. наук, проф. **Джагу-пов Г. В.**;
глава 2 – канд. юрид. наук **Макаренко В. С.**;
глава 3 – канд. юрид. наук **Бахаєва А. С.**;
глава 4 – д-р юрид. наук, проф. **Панова О. О.**;
глава 5 – канд. юрид. наук, доц. **Резанов С. А.**;
глава 6 – д-р юрид. наук, проф. **Джафарова О. В.**, д-р юрид. наук, проф. **Шат-рава С. О.**, канд. юрид. наук **Іщенко І. В.**;
глава 7 – канд. юрид. наук, доц. **Іванцов В. О.**, канд. юрид. наук, доц. **Чишко К. О.**;
глава 8 – д-р юрид. наук, проф. **Пчелін В. Б.**, канд. юрид. наук, доц. **Кікінчук В. Ю.**

Рецензенти:

Собакарь А. О. – завідувач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, д-р юрид. наук, професор;
Дрозд О. Ю. – начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, д-р юрид. наук, професор.

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Харківського національного університету
внутрішніх справ (протокол № 4 від 26.04.2022)*

Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції :
навч. посіб. / за заг. ред. О. І. Безпалової ; [О. І. Безпалова, Г. В. Джагу-пов, В. С. Макаренко та ін. ; передм. О. І. Безпалової] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2022. – 204с.
ISBN 978-966-610-263-1

064

У навчальному посібнику висвітлено положення законодавства України, що регулює питання діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції; висвітлено особливості діяльності підрозділів ювенальної превенції щодо розшуку безвісті зниклих дітей, реагування на події, де потерпілим є дитина; визначено передумови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми; розкрито шляхи взаємодії ювенальної превенції з іншими інституціями з метою забезпечення прав дітей.

Навчальний посібник буде корисним курсантам, слухачам магістратури, викладачам закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, працівникам органів Національної поліції

УДК 342.951:[351.749:316.624-053.6](477)(075.8)

© Авторський колектив, 2022
ISBN 978-966-610-263-1   © Безпалова О. І., загальне редагування, 2022
© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
--	----------

ПЕРЕДМОВА.....	7
-----------------------	----------

ГЛАВА 1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>38</i>
--------------------------------------	-----------

<i>Тестові завдання.....</i>	<i>39</i>
------------------------------	-----------

ГЛАВА 2

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ДІТЕЙ

2.1. Діяльність підрозділів ювенальної превенції щодо розшуку безвісти зниклих дітей на території України	43
---	----

2.2. Закордонний досвід діяльності поліції у сфері розшуку зниклих дітей.....	53
---	----

<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>59</i>
--------------------------------------	-----------

<i>Тестові завдання.....</i>	<i>59</i>
------------------------------	-----------

ГЛАВА 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА ПОДІЇ, ДЕ ПОТЕРПІЛИМ Є ДИТИНА

3.1. Особливості опитування дітей, які перебувають у контакті із законом.....	62
---	----

3.2. Реагування підрозділами ювенальної превенції на випадки, де дитина є потерпілою від проявів різних форм насильства	67
---	----

3.3. Методика «Зелена кімната» в діяльності підрозділів ювенальної превенції.....	72
---	----

<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>75</i>
--------------------------------------	-----------

<i>Тестові завдання.....</i>	<i>76</i>
------------------------------	-----------

ГЛАВА 4
ПЕРЕДУМОВИ ТА ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ВЧИНЕННЮ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

4.1. Передумови та фактори, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми.....	78
4.2. Віктимна поведінка неповнолітнього	86
<i>Питання для самоконтролю</i>	91
<i>Тестові завдання</i>	91

ГЛАВА 5
ВИЯВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО
ПІКЛУВАННЯ. ВЗАЄМОДІЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ІЗ
ІНШИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ
ДІТЕЙ

5.1. Виявлення дітей, позбавлених батьківського піклування.....	93
5.2. Взаємодія ювенальної превенції з іншими інституціями з метою забезпечення прав дітей.....	102
<i>Питання для самоконтролю</i>	104
<i>Тестові завдання</i>	105

ГЛАВА 6
РОБОТА З ДІТЬМИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЧИНЕННЯ
ПОРУШЕНЬ ЩОДО ДІТЕЙ ТА ДІТЬМИ

6.1. Заходи з профілактики вчинення правопорушень щодо дітей та дітьми	108
6.2. Діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції щодо ведення профілактичного обліку дітей	116
<i>Питання для самоконтролю</i>	123
<i>Тестові завдання</i>	123

ГЛАВА 7
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОШИРЕННЯ НАСИЛЬСТВА
І СУЇЦИДІВ СЕРЕД ДІТЕЙ

7.1. Протидія насильству серед дітей	127
7.2. Попередження суїцидів серед неповнолітніх.....	143
<i>Питання для самоконтролю</i>	150

Тестові завдання 151

ГЛАВА 8
РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ
ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

8.1. Поняття дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах 154

8.2. Суб'єкти роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах 155

8.3. Порядок постановки на облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах 159

8.4. Місце поліції серед суб'єктів роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах 160

Питання для самоконтролю 166

Тестові завдання 167

ДОДАТКИ 169

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК 182

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.... 192

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ККУ – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

НПУ – Національна поліція України

СБУ – Служба безпеки України

СОГ – слідчо-оперативна група

ПЕРЕДМОВА

Діяльність органів державної влади щодо забезпечення прав і свобод дітей завжди залишається пріоритетною серед інших напрямів діяльності, оскільки діти є найбільш незахищеною групою населення, що відповідно до загальноновизнаних міжнародних стандартів потребує вироблення ефективної системи захисту прав і свобод на державному рівні. Важлива роль у цих процесах належить органам Національної поліції, які повинні приділяти підвищену увагу питанням формування спільно з представниками влади, громади та суспільства єдиного безпекового простору, охорони та захисту прав і свобод дітей, профілактики адміністративних та кримінальних правопорушень, учинених дітьми, та вчинених щодо дітей, зниження рівня дитячої бездоглядності, жебрацтва, наркоманії, втягнення дітей у злочинну діяльність, а також зменшення випадків жорстокого поводження з дітьми та торгівлі ними. Таким чином, саме органи Національної поліції є основним суб'єктом, на який покладається обов'язок щодо ефективної реалізації державної політики у напрямку зниження рівня дитячої злочинності, мінімізації випадків вчинення протиправних дій щодо дітей та удосконалення існуючої системи профілактики правопорушень серед дітей.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про Національну поліцію» до числа основних повноважень поліції належить здійснення у межах своєї компетенції, визначеної законом, контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі; вжиття заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі.

Сьогодні Національною поліцією реалізуються низка проєктів, спрямованих на створення безпечного середовища для дітей, зокрема «Спорт заради розвитку», «Почуємо кожного», «Мій вибір – Життя без наркотиків». Продовжується реалізація таких проєктів, як «Діти. Поліція. Безпека», «Безпечна школа», «Стоп, шкільний булінг», «Маю право бути собою», «Будуємо майбутнє разом», «Відповідальність починається з мене!».

Триває процес удосконалення системи розшуку дітей. Зокрема, продовжується успішна реалізація спільного з ПрАТ «Київстар» інформаційного сервісу «Пошук дітей». Його метою є сприяння розшуку дітей шляхом поширення серед абонентів через СМС-розсилку повідомлень про зникнення дитини. Від початку впровадження сервісу за інформацією, отриманою від громадян, поліцейським вдалося розшукати 21 дитину, що вказує на його ефективність, небайдужість громадян до надзвичайних подій за участю дітей.

Вагомим досягненням є впровадження у 2021 році системи сповіщення про розшук зниклих дітей «Amber Alert». Дана система запущена в межах України спільно з Міністерством цифрової трансформації України у партнерстві з «Meta Platforms, Inc». Метою зазначеної системи є поширення серед громадськості, зокрема спільноти соціальної мережі «Facebook», інформації про зниклу дитину. Сповіщення відбувається шляхом надсилання користувачам соцмережі інформаційних повідомлень зі стислою інформацією та описом дитини, якщо є підстави вважати, що дитина в небезпеці або стала жертвою злочину.

Слід зазначити, що у 2021 році за майже 16 тис. заяв та повідомлень щодо безвісного зникнення неповнолітніх, які надійшли до територіальних підрозділів поліції, упродовж першої доби розшукано 96 % дітей.

Основним органом у системі Національної поліції, на який покладається обов'язок щодо здійснення профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню дітьми та щодо них кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення, є підрозділи ювенальної превенції. Як результат роботи підрозділів ювенальної превенції, у 2021 році спостерігаються позитивні тенденції у профілактиці злочинності серед дітей. Зокрема, зменшилася на 17 % кількість дітей, які вчинили кримінальні правопорушення, а кількість таких протиправних діянь скоротилася на 5 %.

У зв'язку з цим важливого значення набуває вироблення уніфікованих підходів до розкриття змісту діяльності підрозділів ювенальної превенції, здійснення повноцінного науково-методичного забезпечення діяльності цього органу поліції, підвищення рівня правової підготовки його працівників. Саме з цією метою в навчальних планах із підготовки працівників органів поліції передбачено викладання навчальної дисципліни «Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції».

Навчальна дисципліна «Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції» належить до числа основних спеціальних дисциплін,

які вивчаються у закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ зі специфічними умовами навчання. Ця дисципліна входить до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки, вивчення яких спрямовано на підготовку висококваліфікованих фахівців для роботи в органах Національної поліції шляхом формування у них системи знань і вмінь, необхідних для поглибленого вивчення: 1) правових засад діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України; 2) особливостей діяльності підрозділів ювенальної превенції щодо розшуку безвісти зниклих дітей; 3) характеристики діяльності органів ювенальної превенції щодо реагування на події, де потерпілим є дитина; 4) передумов та факторів, що сприяють учиненню правопорушень дітьми; 5) особливостей виявлення дітей, позбавлених батьківського піклування, та налагодження взаємодії ювенальної превенції з іншими інституціями з метою забезпечення прав дітей; 6) специфіки роботи з дітьми щодо профілактики вчинення порушень щодо дітей та дітьми; 7) актуальних проблем поширення насильства і суїцидів серед дітей; 8) особливостей роботи з дітьми, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Навчальний посібник складений відповідно до програми навчальної дисципліни і містить теоретичний матеріал, приклади, питання для самоконтролю, задачі для самостійного розв'язання, список рекомендованої літератури. У посібнику визначено основні принципи та інструментарій постановки завдань організації діяльності підрозділів ювенальної превенції та аналізу з метою використання в майбутній професійній діяльності.

Ознайомлення з матеріалом, викладеним у навчальному посібнику, дозволить курсантам і слухачам використовувати засвоєні знання для вирішення типових ситуацій, що виникають під час діяльності поліцейського, організовувати свою діяльність на основі певного алгоритму, орієнтуватись у процесі зміни професійних завдань та ускладнення оперативної обстановки, знаходити шляхи виконання нетипових завдань, що виникають під час спілкування з громадянами і правопорушниками.

Навчальний посібник буде корисним курсантам, слухачам магістратури, ад'юнктам, аспірантам, докторантам, викладачам закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, в яких здійснюється підготовка кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, працівникам органів та підрозділів Національної поліції, а також усім, хто цікавиться проблемами правохоронної та правозахисної діяльності.

ГЛАВА 1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Важливим засобом впливу на суспільні відносини, що виникають у результаті виконання підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України покладених на них завдань, є правове регулювання. Правове регулювання складається із сукупності правових норм, що містяться у відповідних нормативно-правових актах.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, є такі:

- Конституція України;
- Конвенція ООН про права дитини;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Кримінальний кодекс України;
- Закон України «Про Національну поліцію»;
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;
- Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи»;
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України;
- Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Розглянемо вказані нормативно-правові акти.

Конституція України від 28 червня 1996 р. проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Таким чином, діяльність усіх без виключення органів державної влади повинна бути спрямована на створення належних умов для забезпечення прав людини (як дорослих громадян, так і дітей).

Відповідно до ст. 52 Основного Закону діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Питання, пов'язані з охороною дитинства, визначаються виключно Конституцією України (ст. 92 Закону).

Отже, у Конституції України закріплені ключові засади забезпечення прав дитини (їх охорони та захисту), якими у своїй діяльності мають керуватися усі без виключення органи державної влади, у тому числі й підрозділи ювенальної превенції Національної поліції.

Основним міжнародним документом у сфері захисту прав дітей є **Конвенція ООН про права дитини**, яка встановлює міжнародні стандарти та норми захисту прав дітей для всіх держав-учасниць ООН. Для діяльності поліції основними є норми, пов'язані із застосуванням примусових заходів стосовно дітей, а саме: арешт, затримання, ув'язнення щодо дітей застосовуються в крайньому випадку; жодна дитина не повинна піддаватися катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведження чи покарання; кожна дитина має право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оскаржувати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії; гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб її віку.

У Конвенції наголошено на важливості вжиття всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поведження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поведження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Завданням **Кодексу України про адміністративні правопорушення** є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. У даному нормативно-правовому акті визначаються склади адміністративних правопорушень, види стягнень, що застосовуються, а також механізм притягнення до адміністративної відповідальності.

Відповідно до статті 12 Кодексу *адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.*

Також у Кодексі визначено *особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх* (ст. 13). До осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24¹ цього Кодексу.

У разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 89, 121–127, 130, статтею 139, частиною третьою статті 154, частиною другою статті 156, статтями 173, 173-4, 174, 183-1, 185, 190–195 цього Кодексу, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24¹ цього Кодексу.

Окрема увага приділяється питанню застосування заходів впливу до неповнолітніх (ст. 24-1). За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або суворого догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

У ст. 34 та 35 однією з обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, визначено

вчинення правопорушення неповнолітнім та втягнення неповнолітнього до правопорушення відповідно.

Стаття 173-4 Кодексу одним із видів адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку, визначає *булінг* (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. У даній статті визначається порядок накладення стягнень на малолітніх та неповнолітніх осіб віком від 14 до 16 років.

Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Стаття 66 Кодексу однією з обставин, що пом'якшують покарання, визначає вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім.

Розділ 15 Кодексу визначає особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

Неповнолітнього, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 цього Кодексу.

Примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 цього Кодексу, суд застосовує і до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу.

У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив кримінальне правопорушення, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру, ці заходи скасовуються, і він притягується до кримінальної відповідальності.

До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) позбавлення волі на певний строк.

До неповнолітніх можуть бути застосовані **додаткові покарання** у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580 визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України.

Відповідно до ст. 2 вказаного Закону *основними завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:*

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Усі наведені вище завдання поліції мають безпосереднє відношення до підрозділів ювенальної превенції. Підтвердженням цього є коло повноважень поліції (ст. 23 Закону), де одним із таких повноважень визначено наступне: *у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі.* Вказане повноваження безпосередньо стосується діяльності підрозділів ювенальної превенції.

У даному нормативно-правовому акті визначено:

- принципи діяльності поліції;
- систему поліції та статус поліцейських;
- повноваження поліції;
- систему поліцейських заходів та особливості їх застосування.

Положеннями, закріпленими у даному Законі, керуються працівники усіх органів та підрозділів поліції, у тому числі підрозділів ювенальної превенції.

На законодавчому рівні визначено певні особливості застосування поліцейських заходів.

Одним із видів превентивних поліцейських заходів є *опитування особи*. На законодавчому рівні встановлено правила проведення опитування особи у тому випадку, якщо вона є неповнолітньою. Зокрема, передбачено, що проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога (ст. 33 Закону).

Існують також певні особливості щодо застосування поліцейськими *поліцейського піклування*. Так, відповідно до ст. 41 Закону поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;

2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;

3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;

4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Поліцейське піклування має наслідком щодо:

1) осіб, зазначених у пункті 1 частини першої ст. 41, – передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування;

2) осіб, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої ст. 41, – передання відповідному закладу;

3) осіб, зазначених у пункті 4 частини першої ст. 41, – передання у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання.

Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування.

Повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними.

Поліцейський уповноважений вилучити в особи зброю чи інші предмети, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу.

Поліцейському заборонено здійснювати обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

Про застосування поліцейського піклування складається протокол, у якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень.

Протокол підписується поліцейським і особою. Копія протоколу негайно під розпис вручається особі. Протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія – вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, передбаченому абзацом другим частини першої цієї статті.

Про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що передання особи тривало довше, ніж це необхідно, відповідальний поліцейський у підрозділі поліції зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.

Поліцейський зобов'язаний надати особі можливість негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи.

Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи.

Закон України «Про освіту» від 5 серпня 2017 р. № 2145 регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. Переважно вказаний нормативно-правовий акт регулює питання, пов'язані з набуттям особою освіти, діяльністю уповноважених суб'єктів у цій сфері. Проте, окремі моменти Закону мають безпосереднє відношення і до діяльності уповноважених органів Національної поліції, зокрема підрозділів ювенальної превенції.

Керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень:

- з урахуванням пропозицій *територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України*, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

- повідомляє *уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей* про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402 визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Відповідно до даного нормативно-правового акта *система заходів щодо охорони дитинства в Україні складається з таких елементів:*

- визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері;

- забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності;

- проведення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства;

– встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди.

У статті 10 Закону визначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.

Держава здійснює захист дитини від:

– усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;

– втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

– залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Одним з органів державної влади, відповідальних за захист дитини, є органи Національної поліції. У Законі чітко визначено, що посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, *поліцейські*, працівники відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, житлово-експлуатаційних організацій, навчальних закладів, громадяни та інші особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без опіки (піклування) батьків, зобов'язані негайно повідомити про це органи опіки та піклування за місцем знаходження дитини.

Особлива увага у Законі приділяється питанням протидії залученню дітей до найгірших форм дитячої праці, до яких віднесено:

– усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

– використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;

– використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

– робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Державний контроль і нагляд за додержанням трудових прав дитини забезпечується в порядку, встановленому законодавством України. У разі виявлення випадків залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, що підпадає під дію норм кримінального або адміністративного законодавства, уповноважені підрозділи органів Національної поліції повинні вжити заходів, передбачених чинним законодавством.

Стаття 30-2 Закону визначає механізм захисту дітей, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками (очевидцями). Так, держава здійснює захист дітей від сексуального насильства (у тому числі від сексуальної експлуатації та вчиненого з боку батьків або осіб, які їх замінюють), а також дітей, які постраждали від такого насильства або стали його свідками (очевидцями).

Виявлення дітей, які постраждали від сексуального насильства, приймання та розгляд звернень і повідомлень про вчинення сексуального насильства стосовно дітей, організація надання таким дітям медичної, соціальної, психологічної допомоги здійснюються згідно з порядком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, Міністерство внутрішніх справ України спільним актом затверджують порядок виявлення ознак сексуального насильства стосовно дітей, проведення опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства або стала його свідком (очевидцем), із застосуванням дружньої до дитини методики.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, створюють умови та забезпечують надання медичної і психологічної допомоги та необхідних реабілітаційних заходів дітям, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками (очевидцями).

Організація функціонування, кадрове, методичне і матеріально-технічне забезпечення спеціального приміщення, передбаченого для опитування (допиту) дитини, яка постраждала від сексуального насильства або стала його свідком (очевидцем), із застосуванням

дружньої до дитини методики, здійснюється спеціалізованими службами підтримки постраждалих осіб, що утворюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства.

У статті 33 Закону визначено процедурні питання, пов'язані із захистом прав дитини на особисту свободу. Так, право дитини на особисту свободу охороняється законом.

Затримання та арешт неповнолітніх застосовується як винятковий захід і тільки у випадках та порядку, встановлених законом. Про затримання дитини відповідні органи негайно повідомляють батьків чи осіб, які їх замінюють, а також органи прокуратури. Забороняється утримання дитини в одному приміщенні з дорослими затриманими, арештованими чи засудженими особами.

Порядок притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, відбування ними покарання і застосування до них пробації встановлюється законом.

Не допускається застосування до дитини насильства, погроз, інших незаконних дій з метою примушення її дати показання як свідка або визнання своєї вини.

Примусові заходи виховного характеру за вчинення дитиною кримінального правопорушення або в інших передбачених законом випадках застосовуються до неї лише судом.

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558 визначає організаційні і правові засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, а саме:

- коло суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, уповноважених органів, а також їх повноваження;
- об'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- основні принципи соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- сфери та рівні здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- механізми соціального обслуговування, профілактики та реабілітації сімей, дітей та молоді.

У Законі до числа уповноважених органів віднесено:

- органи виконавчої влади;
- органи місцевого самоврядування;
- центри соціальних служб та їх спеціалізовані формування;
- служби у справах дітей.

Таким чином, положення даного нормативно-правового акта безпосередньо не регулюють процедурні питання, пов'язані зі здійсненням

підрозділами ювенальної превенції покладених на них повноважень. Проте, окремі аспекти надання послуг різним верствами населення з боку місцевих органів виконавчої влади у різних сферах суспільного життя також визначено у вказаному Законі.

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи» від 24 січня 1995 р. № 20 визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку.

У Законі визначено, що здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;

- уповноважені підрозділи органів Національної поліції;
- приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Відповідно до даного Закону уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані:

- 1) проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей;
- 2) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;

- 3) розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми;

4) виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей;

5) розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;

6) виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;

7) виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту;

8) виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;

9) вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, у тому числі звільнених зі спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей;

10) повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинато, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади;

11) викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом – піддавати їх приводу;

12) відвідувати правопорушників, що не досягли 18 років, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводити бесіди з ними, їх батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками);

13) отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні;

14) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, – на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин;

15) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до передачі їх під

нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин;

16) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання;

17) здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю;

18) виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність;

19) проводити обшуки, вилучення та інші слідчі дії відповідно до кримінального процесуального законодавства;

20) проводити за наявності законних підстав огляд дітей, речей, які є при них, транспортних засобів;

21) вилучати документи і предмети, що можуть бути речовими доказами правопорушення або використані на шкоду здоров'ю дітей;

22) складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;

23) вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми;

24) доставляти в органи Національної поліції на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин вчинення правопорушення та передачі їх батькам чи особам, які їх замінюють, або у притулки для дітей служб у справах дітей;

25) після встановлення особи дитини невідкладно сповіщати батьків або осіб, які їх замінюють, про адміністративне затримання дитини, а в разі вчинення кримінального правопорушення також інформувати органи прокуратури;

26) повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків;

27) інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень;

28) здійснювати відповідно до законодавства заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

29) вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей.

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції виконують також інші обов'язки та мають інші права, передбачені законодавством.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229 визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, а саме:

1) сфера дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству;

2) основні засади запобігання та протидії домашньому насильству;

3) коло суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, їх повноваження та порядок взаємодії:

а) суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

б) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

в) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

г) до загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, які, у тому числі, надають допомогу постраждалим особам;

4) процедурні питання запобігання домашньому насильству;

5) особливості надання допомоги та захисту постраждалим особам;

б) порядок застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству;

7) відповідальність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

У даному нормативно-правовому акті безпосередньо про підрозділи ювенальної превенції мова не йде, проте згадується про уповноважені підрозділи органів Національної поліції, зокрема і про підрозділи ювенальної превенції, виходячи з їх призначення.

Так, *до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:*

- 1) служби у справах дітей;
- 2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- 3) органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- 4) органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- 6) суди;
- 7) прокуратура;
- 8) уповноважені органи з питань пробації.

До повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

- 1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;
- 2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;
- 3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- 4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- 5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;
- 6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;

7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;

8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону;

9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків.

Поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

У вказаному Законі визначено особливості формування та наповнення *Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі* (далі – Реєстр). Це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передачі), знеособлення і знищення визначених цим Законом даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Реєстр ведеться з метою:

1) захисту життєво важливих інтересів постраждалих осіб, зокрема постраждалих дітей;

2) попередження повторних випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі;

3) забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

4) надання комплексної та своєчасної допомоги постраждалим особам суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

5) обліку випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі;

б) координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

Органи Національної поліції є одним із суб'єктів, уповноважених вносити відомості про кривдника до Реєстру та мати доступ до Реєстру. В цілому до числа таких суб'єктів належать:

1) відповідальні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству або у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

2) відповідальні виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству або у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

3) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України.

Відомості про кривдника вносяться до Реєстру у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення ним насильства, зокрема після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки відповідної інформації згідно з порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та/або порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Доступ до Реєстру надається:

1) працівникам спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, до посадових обов'язків яких відносяться запобігання та протидія домашньому насильству, насильству за ознакою статі;

2) уповноваженим особам (координаторам) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі місцевих державних адміністрацій та сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад;

3) працівникам відповідальних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій та відповідальних виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад з питань запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

4) працівникам уповноважених підрозділів органів Національної поліції України;

5) працівникам служб у справах дітей – у частині випадків насильства, в яких кривдниками або потерпілими особами є діти.

Доступ відповідних працівників до Реєстру здійснюється з використанням електронного цифрового підпису, сумісного з програмним забезпеченням цього Реєстру.

Розділ 5 Закону присвячений *спеціальним заходам щодо протидії домашньому насильству*. Відповідно до статті 24 Закону до їх числа належать такі:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Терміновий заборонний припис виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Працівники уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України можуть у встановленому законом порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити.

Терміновий заборонний припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків.

Терміновий заборонний припис виноситься строком до 10 діб.

Кривдник, стосовно якого винесено терміновий заборонний припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ органів Національної поліції України за місцем вчинення домашнього насильства.

Особа, стосовно якої винесено терміновий заборонний припис, може оскаржити його до суду в загальному порядку, передбаченому для оскарження рішень, дій або бездіяльності працівників уповноважених підрозділів органів Національної поліції України.

Про видачу *обмежувального припису* кривднику суддя у встановлений законом строк інформує уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) постраждалої особи для взяття кривдника на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад за місцем проживання (перебування) постраждалої особи.

Обмежувальний припис не може містити заходів, що обмежують право проживання чи перебування кривдника у місці свого постійного проживання (перебування), якщо кривдником є особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку на день видачі такого припису.

Порядок видачі судом обмежувального припису визначається Цивільним процесуальним кодексом України.

Уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на *профілактичний облік кривдника* з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу.

Зняття кривдника з профілактичного обліку здійснюється уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України, який взяв його на профілактичний облік, автоматично після завершення встановленого строку, якщо інше не передбачено законодавством.

Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника затверджується Міністерством внутрішніх справ України.

Що стосується контролю за виконанням програм для кривдників, у разі неявки кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин суб'єкти, відповідальні за виконання програм для кривдників, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття заходів.

Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України була затверджена наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044.

У даній Інструкції визначено особливості організації роботи, завдання та повноваження підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, а саме:

- 1) систему підрозділів ювенальної превенції;
- 2) основні завдання та повноваження підрозділів ювенальної превенції;

3) особливості ведення та зняття з профілактичного обліку дітей підрозділами ювенальної превенції, правила оформлення обліково-профілактичної справи;

4) особливості організації заходів щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла;

5) алгоритм організації роботи та здійснення заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них;

6) основні напрями взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями.

До підрозділів ювенальної превенції входять:

– підрозділ ювенальної превенції центрального органу управління поліцією;

– підрозділи ювенальної превенції головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві (ГУНП);

– підрозділи ювенальної превенції територіальних (відокремлених) підрозділів ГУНП.

Підрозділи ювенальної превенції під час здійснення своїх повноважень взаємодіють з органами і підрозділами поліції, органами державної влади, міжнародними і громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування та об'єднаними територіальними громадами відповідно до законодавства України.

Основними завданнями підрозділів ювенальної превенції є:

– профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

– ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики;

– участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;

– вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми;

- вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;

- провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;

- взаємодія з іншими підрозділами Національної поліції України, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей;

- здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Основними повноваженнями підрозділів ювенальної превенції є:

- планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей;

- контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, в яких провадиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування;

- вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь;

- притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей;

- унесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень;

- участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей;

- сприяння у межах компетенції веденню обліку дітей шкільного віку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 684 «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів»;

- затримування і тримання не більше 8 годин у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без нагляду, на період до передання їх батькам, законним представникам або до влаштування їх до закладів відповідно до законодавства. Інформація про дитину в обов'язковому порядку вноситься до журналу обліку

доставлених, відвідувачів та запрошених відповідного органу поліції із зазначенням часу доставлення та вибуття;

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною;

- відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом із службою у справах дітей для з'ясування умов проживання;

- виклик дітей та їх батьків, інших законних представників під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, учинене дитиною;

- залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах;

- інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поводяться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство;

- ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питання про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги;

- участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до статей 496, 500 Кримінального процесуального кодексу України;

- вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень;

- виявлення фактів вчинення домашнього насильства та своєчасне реагування на них.

З метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини поліцейський підрозділу ювенальної превенції заводить *обліково-профілактичну справу* та вносить відомості про взяття на профілактичний облік до відповідної інформаційної підсистеми, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, дітей, щодо яких поліцейські ювенальної превенції здійснюють профілактичну роботу, яка включає:

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дитиною за місцем проживання, навчання або роботи не рідше одного разу на місяць;

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних бесід з батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою

усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення;

– складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини;

– відвідування за місцем проживання дитини для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень;

– вжиття інших профілактичних заходів, передбачених законодавством України.

Взяттю на профілактичний облік підлягає дитина:

1) засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) звільнена за рішенням суду від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру без поміщення до школи або професійного училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання;

3) звільнена зі спеціальної виховної установи;

4) яка вчинила домашнє насильство в будь-якій формі (дитина-кривдник), передбачене статтею 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також щодо якої винесено терміновий заборонний припис чи виданий обмежувальний припис;

5) яка впродовж року два і більше разів була притягнута до адміністративної відповідальності;

6) яка впродовж року два і більше разів самовільно залишала сім'ю, навчально-виховний заклад чи спеціальну установу для дітей;

7) яка вчинила булінг (цькування) учасника освітнього процесу.

Підставами для взяття дитини на профілактичний облік є:

1) вирок (постанова) суду, що набрав(ла) законної сили, про застосування до дитини покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) рішення суду про звільнення дитини від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, крім випадків, коли дитину направляють до школи або професійного училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання;

3) довідка про звільнення зі спеціальної виховної установи для дітей;

4) матеріали, які підтверджують факт вчинення дитиною домашнього насильства (копія термінового заборонного чи обмежувального припису, постанови суду щодо притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення);

5) рапорт поліцейського підрозділу ювенальної превенції про дитину, яка впродовж року два і більше разів притягалася до адміністративної відповідальності, з долученням копій постанов суду про притягнення до адміністративної відповідальності;

6) рапорт поліцейського підрозділу ювенальної превенції щодо виявлення дитини, яка впродовж року два і більше разів самовільно залишала сім'ю, навчально-виховний заклад чи спеціальну установу для дітей, з долученням витягів з Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події щодо зареєстрованих фактів безвісного зникнення дитини;

7) копія постанови суду щодо притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення дитини чи батьків або осіб, які їх замінюють.

За наявності підстав для взяття дитини на профілактичний облік поліцейський підрозділу ювенальної превенції у триденний строк виносить постанову про взяття на профілактичний облік дитини та заведення обліково-профілактичної справи, яку затверджує начальник територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП.

Обліково-профілактична справа реєструється в журналі реєстрації обліково-профілактичних справ дітей, взятих на профілактичний облік, який ведеться в електронній формі.

Під час заведення обліково-профілактичної справи поліцейський підрозділу ювенальної превенції зобов'язаний повідомити дитину, її батьків чи інших законних представників про взяття дитини на профілактичний облік, провести ознайомлювальну бесіду і роз'яснити умови перебування на обліку в поліції, за результатами якої дитина та її батьки чи інші законні представники ставлять свій підпис у повідомленні.

Про взяття дитини на профілактичний облік і заведення обліково-профілактичної справи поліцейський підрозділу ювенальної превенції письмово повідомляє відповідний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а про дитину, узятую на профілактичний облік відповідно до підпунктів 5 або 7 пункту 2 розділу 5 Інструкції – також відповідну службу у справах дітей.

До обліково-профілактичної справи долучаються такі документи:

- постанову про взяття на профілактичний облік дитини та заведення обліково-профілактичної справи;
- копія повідомлення дитини, її батьків, інших законних представників про взяття дитини на профілактичний облік;
- матеріали, що містять відомості про підстави взяття на профілактичний облік;

- характеристики з місця проживання, навчання або роботи дітей;
- копія повідомлення для відповідної служби у справах дітей про взяття дитини на профілактичний облік;
- план заходів індивідуальної профілактики, до якого можуть вноситися корегування за умов зміни інформації про дитину;
- копія постанови про оголошення в розшук дитини, яка перебуває на профілактичному обліку, як такої, що безвісти зникла або переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду чи ухиляється від відбуття кримінального покарання;
- постанова про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини та закриття обліково-профілактичної справи;
- інші документи щодо проведеної профілактичної роботи з дитиною та її результатів.

Поліцейський підрозділ ювенальної превенції вносить інформацію до відповідної інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, про взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку дітей, щодо яких заведено обліково-профілактичну справу.

Відомості про дитину (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, адреса проживання, номер і дата заведення обліково-профілактичної справи, категорія обліку) поліцейський підрозділ ювенальної превенції протягом доби після заведення обліково-профілактичної справи вносить до електронної картки інформаційної підсистеми. Категорія обліку проставляється відповідно до розмежувань, зазначених у довіднику електронної картки.

Якщо категорія профілактичного обліку дитини змінюється, поліцейський підрозділ ювенальної превенції упродовж доби вносить відповідні корективи до електронної картки.

На автоматизованому обліку дитина перебуває лише за однією категорією обліку, ступінь пріоритетності якої визначається поліцейським підрозділом ювенальної превенції за принципом – кримінальне правопорушення поглинає адміністративне правопорушення.

Якщо однією з категорій є «домашнє насильство», зберігаються дві категорії обліку.

У разі зміни дитиною, яка перебуває на профілактичному обліку, місця фактичного проживання поліцейський ювенальної превенції повідомляє про це орган поліції, на території обслуговування якого проживатиме дитина. Після одержання відповідної інформації щодо прибуття дитини до нового місця проживання поліцейський ювенальної превенції надсилає до органу поліції, на території обслуговування якого проживатиме дитина, обліково-профілактичну справу

для подальшого здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини. Після одержання інформації про отримання обліково-профілактичної справи та взяття дитини на облік за новим місцем проживання поліцейський ювенальної превенції вносить відповідну інформацію до журналу реєстрації обліково-профілактичної справи дітей, взятих на профілактичний облік.

У разі переїзду дитини за кордон або на тимчасово окуповану територію, якщо з моменту переїзду минув рік, профілактичний облік автоматично припиняється.

Ведення обліково-профілактичної справи контролюють:

– начальник підрозділу превентивної діяльності територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП або його заступник – один раз на квартал;

– начальник підрозділу ювенальної превенції ГУНП – один раз на півроку.

Профілактичний облік дітей із заведенням обліково-профілактичної справи триває строком один рік з моменту взяття на облік, якщо інше не передбачено вироком суду, який набрав законної сили.

Підставами для зняття дитини з профілактичного обліку є:

1) досягнення нею 18-річного віку;

2) закінчення строку покарання, визначеного вироком суду;

3) набрання законної сили вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі;

4) рішення суду про визнання дитини в установленому законом порядку померлою чи безвісно відсутньою або отримання офіційного документа про смерть дитини;

5) відсутність випадків вчинення домашнього насильства впродовж року після останнього такого факту;

6) відсутність випадків вчинення адміністративного та/або кримінального правопорушення впродовж року з моменту взяття на облік;

7) відсутність випадків самовільного залишення сім'ї, навчально-виховного закладу чи спеціальної установи для дітей упродовж року з моменту взяття на облік;

8) обрання стосовно дитини, яка перебуває на обліку, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

9) відсутність випадків вчинення булінгу (цькування) впродовж року після останнього такого факту.

За наявності підстав для зняття дитини з профілактичного обліку поліцейський підрозділу ювенальної превенції протягом однієї доби:

– виносить постанову про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини та закриття обліково-профілактичної справи, яку

затверджує начальник територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП;

- вносить відповідні корективи до електронної картки інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, із обранням підстави зняття (зміни) відповідно до довідника електронної картки;
- письмово повідомляє батьків, законних представників, інші органи і служби, які раніше були інформовані про взяття дитини на профілактичний облік.

Закриті обліково-профілактичні справи зберігаються в територіальних (відокремлених) підрозділах ГУНП протягом двох років, після чого знищуються. Після знищення обліково-профілактичної справи працівники, які виконали цю роботу, затверджують факт знищення підписами в акті, а в журналі реєстрації обліково-профілактичних справ узятих на профілактичний облік дітей роблять відмітки про знищення справ із зазначенням номера акта і дати його реєстрації.

Підрозділи ювенальної превенції взаємодіють з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями за напрямками:

- 1) профілактика правопорушень у дитячому середовищі, протидія домашньому насильству та дитячій бездоглядності;
- 2) забезпечення прав та інтересів дітей;
- 3) упровадження кращих міжнародних методик та практик роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, та дітьми, які потерпіли внаслідок протиправних діянь, у тому числі реалізація спільних проектів щодо профілактики правопорушень серед дітей;
- 4) підвищення професійного рівня, набуття знань, вмінь і навичок шляхом участі в семінарах, тренінгах та інших практичних і теоретичних заходах.

Така взаємодія здійснюється на засадах партнерства і спрямована на задоволення потреб територіальних громад та виконання завдань, покладених на підрозділи ювенальної превенції.

Поліцейські підрозділів ювенальної превенції з питань, що входять до їх компетенції:

- 1) беруть участь у нарадах, конференціях, круглих столах;
- 2) висвітлюють (у тому числі й через засоби масової інформації) інформацію щодо стану злочинності в дитячому середовищі і заходи для його покращення, які вживаються поліцейськими, а також дають рекомендації батькам, законним представникам щодо запобігання

вчиненню дітьми та стосовно них правопорушень, поширенню негативних явищ серед дітей;

3) організують спільно з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України, заінтересованими органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, громадськими організаціями профілактичні заходи серед дітей.

В Інструкції також врегульовано особливості організації заходів щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла; організації роботи та здійснення заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них.

Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. Цим Порядком визначається механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямованої на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом запобігання насильству, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції (зокрема підрозділи ювенальної превенції) є одним із суб'єктів, що беруть участь у такій взаємодії.

Даним Порядком визначається:

- порядок координації взаємодії суб'єктів на загальнодержавному рівні;
- порядок координації взаємодії суб'єктів на регіональному рівні;
- порядок координації взаємодії суб'єктів на місцевому рівні;
- особливості взаємодії суб'єктів у сфері запобігання насильству;
- особливості взаємодії суб'єктів у сфері протидії насильству.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Назвіть основні нормативно-правові акти, положення яких регулюють діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції.

2. Яким нормативно-правовим актом визначено правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для

дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку?

3. Назвіть підстави для зняття дитини з профілактичного обліку.

4. Вкажіть основні повноваження підрозділів ювенальної превенції.

5. Які підрозділи входять до системи ювенальної превенції?

6. У яких випадках держава здійснює захист дитини?

7. На які органи та установи покладаються функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству?

8. Які повноваження поліції, відповідно до Закону України про Національну поліцію, безпосередньо стосуються діяльності підрозділів ювенальної превенції?

9. Назвіть перелік суб'єктів, уповноважених вносити інформацію про кривдника до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

10. На яких рівнях відбувається взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Питання, пов'язані з охороною дитинства, визначаються:

а) Законом України «Про охорону дитинства»;

б) Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;

в) виключно Конституцією України (ст. 92 Закону);

г) Конституцією України та Законом України «Про охорону дитинства»;

г) Законом України «Про Національну поліцію».

2. Щодо якого виду превентивних поліцейських заходів у Законі України «Про Національну поліцію» встановлено особливості застосування до неповнолітніх?

а) поліцейське піклування та опитування особи;

б) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

в) опитування особи;

г) поверхнева перевірка і огляд;

г) поліцейське піклування.

3. Кого керівник закладу освіти повідомляє про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти?

- а) органи виконавчої влади;
- б) органи місцевого самоврядування;
- в) центри соціальних служб та їх спеціалізовані формування;
- г) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України та служби у справах дітей;
- г) служби у справах дітей.

4. Що з наведеного не входить до системи заходів щодо охорони дитинства в Україні?

а) визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері;

б) забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності;

в) розроблення місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування, територіальними громадами соціальних програм для різних верств населення;

г) проведення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства;

г) встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди.

5. Який із органів, якому стало відомо про факт залишення дитини без опіки (підкування) батьків, не зобов'язаний відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» негайно повідомляти про це органи опіки та підкування за місцем знаходження дитини?

а) посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

б) поліцейські;

в) працівники відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій;

- г) працівники житлово-експлуатаційних організацій;
- г) усі зобов'язані.

6. Що не відноситься до залучення дітей до найгірших форм дитячої праці?

а) усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

б) використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;

в) заборона вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

г) використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

г) робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

7. Протягом якого часу уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування?

а) до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання;

б) на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин;

в) до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин;

г) до передачі їх під нагляд адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше трьох годин;

г) до передачі їх адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше дванадцяти годин.

8. Комплекс заходів зі взяття на облік, наповнення та підтримання в актуальному стані баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, стосовно дітей, щодо яких здійснюється профілактична робота, це:

- а) програма для постраждалої особи;

- б) програма для кривдника;
- в) профілактичний облік;
- г) профілактичний облік дітей;
- г) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб.

9. Яка особа вважається дитиною, що постраждала від домашнього насильства?

- а) особа, яка не досягла 10 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства;
- б) особа, яка не досягла 12 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства;
- в) особа, яка не досягла 14 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства;
- г) особа, яка не досягла 16 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства;
- г) особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

10. Що не належить до завдань підрозділів ювенальної превенції?

- а) участь у встановленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;
- б) вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорсткому поводженню з дітьми;
- в) провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;
- г) виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, учиненням незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), порушенням установленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, створенням або утриманням місць розпусти і звідництва, сутенерством, утягненням особи в заняття проституцією, виготовленням, збутом і розповсюдженням продукції порнографічного характеру, дитячої порнографії, предметів та творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, в тому числі в інтернет-мережі;
- г) здійснення в межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

ГЛАВА 2

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ДІТЕЙ

2.1. ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ДІТЕЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Розшук безвісти зниклих дітей є одним із найбільш пріоритетних напрямків роботи поліції, оскільки діти є однією із найбільш вразливих і найменш захищених верств населення, і саме на підрозділи ювенальної превенції функціонально покладається основний «тягар» роботи з ними, в тому числі у випадках зникнення дитини.

Саме ця проблема є однією із найбільш резонансних, оскільки, наприклад, лише за першу половину 2021 року за офіційними даними до «органів поліції надійшло 9137 заяв і повідомлень про розшук зниклих дітей... Упродовж доби з дня оголошення в розшук поліцією розшукувано 8811 (96,4 %) дітей. За 7 місяців Національною поліцією розшукувано 9048 дітей»¹. Статистика вражає, хоча позитивним аспектом є те, що майже всі діти були знайдені, і майже в абсолютній більшості випадків за першу добу.

Слід з'ясувати, за яких умов дитина вважається безвісти зниклою. На території України, відповідно до Закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», **особа, зникла безвісти**, – фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук². Зазвичай, у науці виділяється декілька форм відсутності дитини, зокрема діти, що зникли безвісти, та діти, що втікли з дому. У правозастосовній практиці Великобританії вони визначаються як:

---

¹ Гончарук Л., Омелянюк М. З початку 2021-го надійшло понад 9 тисяч заяв про зникнення дітей – Нацполіція // Суспільне : сайт. 30.08.2021. URL: <https://suspilne.media/159549-z-pocatku-roku-v-ukraini-rozsukali-ponad-9-tisac-ditej-nacpolicia/>.

² Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>.

– **дитина, що втекла:** дитина, яка втекла з дому або установи з догляду, або існують підстави вважати, що її змусили або вмовили втекти;

– **зникла дитина:** дитина, про зникнення якої повідомила в поліцію її сім'я або опікуни³.

Британське законодавство виділяє окремі поняття для **дітей, що зникли з-під опіки** (дитина, про яку піклуються, яка знаходиться не в місці свого постійного перебування або в тому місці, де вона повинна бути (наприклад, у школі), і її місцезнаходження невідоме); **дітей, які перебувають під наглядом** (дитина, за якою доглядає місцевий орган влади на підставі розпорядження про опіку або тимчасове розміщення відповідно до статті 20 Закону про дітей 1989 року).

Окрім того, урядом Великобританії розроблено також певні дефініції для розмежування зниклої (absent) дитини та дитини, що зникла безвісти (missing). **Зниклою безвісти є** будь-яка особа, чиє місцезнаходження не може бути встановлено та обставини зникнення якої не характерні звичайній поведінці або контекст передбачає, що ця особа може бути об'єктом злочину або наражатися на ризик заповідання шкоди собі чи іншій особі; **зниклою є дитина**, яка не знаходиться в тому місці, де вона повинна або має бути.

Класифікація поліцією особи як «зниклої безвісти» або «зниклої» ґрунтується на поточній оцінці ризику. Зверніть увагу на те, що до поняття «зниклі» у рамках цього визначення не входять діти, визначені вище як «зниклі з-під опіки». Дитина, чиє місцезнаходження відомо, не буде розглядатися як «зникла безвісти» або «відсутня» відповідно до ухвал поліції⁴.

Превалюючою думкою серед громадянської та наукової спільноти відносно того, що найчастіше причинами та умовами, які спонукають дітей до втечі, є :

- небажання працювати чи навчатися;
- романтика подорожей;
- сімейні сварки;
- жорстоке поводження батьків або осіб, які їх замінюють;
- конфлікти з однолітками;
- схильність до аморального способу життя, бродяжництва та жебракування;

---

³ Department for Education. Statutory guidance on children who run away or go missing from home or care. January 2014. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/307867/Statutory_Guidance_-_Missing_from_care_3_.pdf

⁴ Там само.

- вплив дорослих осіб щодо розбещення;
- відсутність змістовного дозвілля тощо⁵.

Сучасні дослідники наголошують, що сьогодні наявна потреба оперативного-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникають безвісти, обумовлена такими факторами: 1) високою вірогідністю настання суспільно небезпечних наслідків для дитини, яка зникає безвісти, що потребує оперативного вжиття ефективних заходів із її розшуку та превенції заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи психологічному стану; 2) різким збільшенням кількості фактів безвісного зникнення дітей в умовах неочевидності; 3) прихованістю готування і вчинення щодо неповнолітніх злочинів, зокрема з використанням ІТ-технологій; 4) прихованістю намірів самих неповнолітніх щодо самовільного залишення місця проживання або вчинення інших дій, що спричиняє їх безвісне зникнення, зокрема самогубств; 5) превенції вчиненню кримінальних правопорушень з їх боку; 6) неможливістю іншими силами, засобами й заходами своєчасно розшукувати дітей, які зникають безвісти⁶.

О. О. Літун відзначає, що за результатами опитування працівників кримінальної поліції встановлено, що до основних **загальних** причин (факторів), які впливають на ефективність оперативного-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, належать: якість організації оперативного-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти; матеріально-технічне забезпечення. **Спеціальними** причинами (факторами), які впливають на ефективність оперативного-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, є: якість нормативно-правового забезпечення; якість інформаційно-аналітичного забезпечення; досвід працівників; своєчасність проведення оперативного-розшукових заходів; правильність оцінки наявної інформації; правильність висунення версій; ігнорування однієї або окремих версій; кількість задіяних працівників⁷.

---

⁵ Король Н. Чому діти тікають із дому та що робити // KOLO.NEWS : сайт. 31.05.2019. URL: <https://kolo.news/category/suspilstvo/14477>; Герашенко О. В. Психологічна корекція поведінки схильних до бродяжництва підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Харків, 2016. 23 с.

⁶ Літун О. О., Фесак А. А. Деякі аспекти актуалізації розшуку дітей, які зникли безвісти // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 берез. 2021 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. С. 344–345.

⁷ Літун О. О. Сучасні проблеми оперативного-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, в Україні (за результатами опитування працівників кримінальної поліції). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 304–308.

До розшуку неповнолітніх залучаються різні підрозділи Національної поліції: працівники оперативних підрозділів кримінальної поліції, ювенальної превенції, слідчих підрозділів, дільничні офіцери поліції, а за необхідності – допоміжні сили, до яких входять і представники громадськості. Дані щодо безвісти зниклої дитини вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань та кваліфікуються за статтею 115 Кримінального Кодексу України (умисне вбивство). Якщо місцезнаходження дитини не було встановлено протягом 24 годин – заводиться оперативно-розшукова справа⁸.

Відповідно до ч. 3 ст. 1 розділу II наказу МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України», участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення, є одним з основних завдань підрозділів ювенальної превенції. Відповідно діяльність цих підрозділів є ключовою для здійснення розшуку безвісти зниклих дітей.

У розділі XXVII додатку 1 до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції надано орієнтовний алгоритм дій у разі отримання інформації про дитину, що безвісти зникла.

Насамперед необхідно:

1. З'ясувати:

- час, місце та за яких обставин зникла дитина;
- установчі дані та прикмети дитини;
- ужиті батьками та родичами заходи щодо розшуку дитини;
- установчі дані та місце перебування заявника.

2. Зареєструвати повідомлення в установленому законом порядку.

3. негайно направити на місце події слідчо-оперативну групу, інші наряди поліції, працівника підрозділу ювенальної превенції, дільничного офіцера поліції (у межах закріпленої за ним поліцейської дільниці) із завданням:

---

⁸ Бахаєва А. С. Службові собаки як інструмент (згідно з чинним законодавством України) пошуку безвісти зниклих дітей // Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 листоп. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. С. 19–22.

- визначити на місці найбільш реальні шляхи ведення розшуку дитини. Якщо є відомості про те, що дитину викрадено, організувати розшук та затримання правопорушників;

- не виключаючи можливості, що дитиною заволодів один із батьків, який не проживає разом із нею, або родичі, уточнити взаємини в сім'ї, з'ясувати реєстрацію місця проживання (перебування) родичів, знайомих. За необхідності організувати їх перевірку;

- якщо дитина могла самовільно піти з дому, з'ясувати, чи не траплялися з нею раніше аналогічні випадки, за яких обставин і де її знайдено, куди і з якою метою могла піти цього разу.

4. Негайно доповісти начальнику органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП), до чергової служби вищого рівня, та за рішенням начальника органу (підрозділу) поліції, організувати збір поліцейських для розшуку дитини.

5. Про обставини зникнення дитини, її установчі дані та прикмети орієнтувати наряди поліції всіх видів, дільничних офіцерів поліції, чергових органів (підрозділів) поліції, диспетчерів вокзалів, аеропортів та екстреної медичної допомоги, представників органів державної влади та місцевого самоврядування.

6. Повідомити чергові підрозділи прокуратури, територіального органу (підрозділу) ДСНС, інших органів державної влади та місцевого самоврядування.

7. Перевірити особу зниклої дитини, використовуючи інформаційні ресурси системи ІППП.

8. Надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини події, ужиті заходи та їх результати⁹.

Слід також відзначити слушну позицію В. П. Кононець та І. С. Кравченко, відповідно до якої з метою встановлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, а також для збирання даних про зниклу безвісти дитину поліцейський використовує:

- протоколи огляду за місцем проживання, навчання чи останнього місця перебування дитини;
- дані, що містяться в поясненнях і протоколах допитів;

---

⁹ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ МВС України від 27.04.2020 № 357 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20>.

- вилучену в процесі огляду слідову інформацію та біологічні об'єкти, записи з особистих щоденників, зошитів та записників дитини;

- результати моніторингу засобу стільникового зв'язку;
- результати моніторингу соціальних мереж;
- бази даних оперативних обліків поліції;
- соціально-педагогічні характеристики за місцем проживання, навчання, роботи дитини¹⁰.

Поліцейський аналізує наступну інформацію:

- час, місце та обставини безвісного зникнення дитини;
- фізичний та психічний стан дитини на момент зникнення;
- індивідуальні особливості дитини, її уподобання, особливі прикмети зовнішності, одягу та речей, які були в дитини на час її зникнення;

- відомості про сім'ю дитини (склад сім'ї, освітній рівень, ставлення до релігії, особливості умов сімейного життя);

- взаємовідносини, що склалися в дитини в сім'ї, загальноосвітньому закладі, школі-інтернаті, дитячому будинку;

- відомості про близьких та інших родичів;

- коло знайомств, спілкування та дружні стосунки в соціальних мережах, взаємовідносини в колективі;

- рельєф місцевості в районі зникнення, а також гідрометеорологічні умови в день зникнення.

Поліцейський, відразу після отримання повідомлення про дитину, яка зникла безвісти, розпочинає першочергові заходи щодо встановлення її місцезнаходження, які передбачають:

- отримання від батьків, законних представників фото зниклої дитини;

- установаження об'єктивних обставин повідомлення про зникнення дитини;

- опитування батьків, законних представників, сусідів або інших осіб, що можуть висвітлити обставини зникнення дитини;

- установаження наявності мобільного телефону, номера та IMEI абонента;

- установаження контактів зниклої дитини в соціальних мережах;

---

¹⁰ Кононець В. П., Кравченко І. С. Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції органів Національної поліції щодо захисту прав та законних інтересів дітей : навч. посіб. Дніпро : Вид. Біла К. О., 2020. С. 83.

- складання опису зовнішніх ознак, особливих прикмет, речей та одягу з метою розроблення орієнтування;
- відпрацювання місцевості, де зникла дитина;
- складання схеми родинних, шкільних та позашкільних зв'язків розшукуваної дитини;
- ужиття заходів для виявлення можливих місць перебування дитини;
- заповнення та надсилання до підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення карток оперативного обліку з обов'язковим наданням фотозображення дитини в електронному вигляді тощо¹¹.

Інформування громадськості, засобів масової інформації поліцейський здійснює шляхом:

- надання орієнтування (з фотокарткою) про безвісне зникнення дитини до центрів комунікації, розміщення орієнтування з фотокарткою дитини на стенді у відділах поліції;
- виготовлення розшукових плакатів «Увага! Розшук!» та їх розміщення в місцях масового перебування людей.

Якщо упродовж 24 годин після подання заяви, повідомлення за фактом безвісного зникнення дитини за результатами першочергових заходів місцезнаходження дитини не встановлено, що свідчить про можливість вчинення стосовно неї кримінального правопорушення, поліцейський інформує керівника слідства про вказане для його попередньої кваліфікації, та вживає додаткових заходів щодо розшуку дитини.

Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за фактом безвісно зниклої дитини здійснюється винятково за дорученням слідчого, прокурора на підставі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінального процесуального кодексу України¹².

---

¹¹ Літун О. О. Організація розшуку дитини, яка зникла безвісти // Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 19 жовт. 2018 р.) / МВС України, Дніпропетровськ: держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. Ч. 1. С. 43.

¹² Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордонної служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

При встановленні місцезнаходження дитини, яка перебувала в розшуку як безвісно зникла, ювенальні поліцейські уживають заходів щодо передачі дитини батькам, законним представникам, а в разі їх відсутності – представникові органу опіки і піклування, або поміщення до притулків служби у справах дітей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, про що інформують ініціатора розшуку.

До утворення ювенальної превенції справами, пов'язаними із дітьми, займалась кримінальна міліція у справах дітей, яка входила до структури оперативного блоку міліції, сучасні ж підрозділи ювенальної превенції функціонують у складі превентивного блоку поліції, відповідно можуть тільки залучатися до діяльності щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла, а саме представники ювенальної превенції:

1. Беруть участь у проведенні першочергових заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ щодо встановлення місцезнаходження безвісти зниклої дитини:

- збирають дані про дитину та аналізують їх з метою встановлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, навчально-виховного закладу, спеціальної установи для дітей;
- інформують громадськість та засоби масової інформації про зникнення дитини безвісти;
- у разі відкриття кримінального провадження за фактом безвісного зникнення дитини уживають заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ з метою отримання даних щодо її можливого місцезнаходження.

2. Поліцейський підрозділу ЮП у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ після отримання повідомлення про дитину, яка безвісти зникла, бере участь у проведенні першочергових заходів щодо встановлення її місцезнаходження, які передбачають:

- встановлення часу, місця, обставин зникнення дитини, індивідуальних особливостей дитини, її уподобань, фізичного та психічного стану на момент зникнення;
- опитування батьків, законних представників, сусідів або інших осіб, що можуть висвітлити обставини зникнення;
- отримання фото дитини, інформації щодо особливих прикмет зовнішності, одягу та речей, які були в дитини на час зникнення;
- складання опису зовнішніх ознак, особливих прикмет, речей та одягу з метою розроблення орієнтування;
- з'ясування взаємовідносин, що склалися у дитини в сім'ї, навчально-виховному закладі чи спеціальній установі для дітей;

- складання схеми родинних, шкільних і позашкільних зв'язків, а також установа контактів зниклої дитини в соціальних мережах;
- установа наявності мобільного телефону, його IMEI та номера абонента;
- вжиття заходів щодо встановлення можливих місць перебування дитини з урахуванням рельєфу місцевості в районі зникнення, а також гідрометеорологічних умов у день зникнення;
- відпрацювання місцевості, де зникла дитина.

3. Під час встановлення місцезнаходження дитини, яка перебувала в розшуку як безвісти зникла, поліцейський підрозділу ЮП у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ вживає заходів щодо передання дитини батькам, іншим законним представникам, у разі їх відсутності – представникові органу опіки і піклування, або доставляє до закладів соціального захисту дітей, про що інформує ініціатора розшуку.

4. Поліцейський підрозділу ЮП з метою усунення причин та умов, які сприяють зникненню дітей, вносить відповідні подання до органу освіти і науки та служби у справах дітей¹³.

Слід також урахувати слушну точку зору науковців про те, що нерідко заявник нічого не може повідомити про обставини зникнення дитини. У такому випадку проводиться опитування осіб, які знаходяться в тому місці вокзалу, пристані, працівників ларьків, кіосків тощо – хтось із них міг звернути увагу на розшукуваного і може повідомити, куди і з ким він пішов.

Один із найпоширеніших стереотипів полягає в тому, що звертатись до поліції можна лише на третій день після зникнення дитини. Більшість дітей знаходять протягом дня, якщо поліція оперативно відреагує на факт зникнення. Багато батьків як тільки розуміють, що дитина зникла, впадають у паніку і намагаються самостійно її шукати, телефонуючи всім знайомим, друзям і родичам. У поліції застерігають від самостійних пошуків: як правило, вони, закінчуються безрезультатно, крім випадків, коли дитина забула сказати батькам, що йде до бабусі чи до друга¹⁴.

---

¹³ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ МВС України від 27.04.2020 № 357 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20>.

¹⁴ Корнієнко М. В. Особливості роботи поліції в питаннях розшуку дітей, які зникли безвісти // Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи

Часто підрозділи ювенальної превенції діють не лише самостійно, але й з допомогою інших державних та недержавних організацій, фондів тощо. До таких організацій, що співпрацюють із поліцією, у сфері розшуку дітей належить, наприклад, Служба розшуку дітей – департамент громадської організації «МАГНОЛІЯ», створений для допомоги зниклим дітям та їх сім'ям. Служба розшуку дітей створює інформаційні матеріали (про зниклу дитину та із закликом зателефонувати у випадку, якщо її бачили), які потім, на благодійних засадах розміщують небадужі до долі зниклих дітей ЗМІ України. Так, станом на 23 березня 2020 р. завдяки співпраці громадськості, ЗМІ, поліції та Служби розшуку дітей було знайдено 2010 зниклих дітей¹⁵.

Ще однією позитивною новелою слід вважати впровадження системи AMBER Alert Національною поліцією України (підрозділами ювенальної превенції) у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації у мережі Facebook. AMBER Alert – сервіс Facebook, який повідомляє про зникнення дітей. Цей цифровий інструмент, визначаючи ваше місцезнаходження, надсилає сповіщення про дітей, які зникли неподалік. У разі зникнення дитини Facebook поширить сповіщення AMBER серед користувачів соцмережі саме в тих зонах пошуку, де її бачили востаннє. Ці сповіщення включатимуть детальну інформацію та фотографію дитини. Користувачі соцмережі зможуть отримати всі деталі про зниклого/зниклу, а також поділитися ними з друзями на платформі. Це спеціальна система оперативних оповіщень про зниклих у певній місцевості дітей. За допомогою AMBER Alert користувачі Facebook, що знаходяться на території, де зникла дитина, у своїй стрічці новин зможуть побачити фотографію дитини та куди звернутися, якщо її бачили. Як показує світовий досвід, вчасне повідомлення про зникнення допомагає місцевій громаді активно долучитися до пошуку¹⁶.

Необхідно погодитись з А. С. Бахаєвою щодо ефективності застосування «цифрових інструментів пошуку» як от соціальні мережі чи

(пам'яті Юрія Бондаря) : матеріали круглого столу (м. Київ, 26 берез. 2020 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2020. С. 48–51.

¹⁵ Про службу // Служба розшуку дітей «Магнолія» : офіц. сайт. URL: <https://missingchildren.org.ua/uk/content/pro-sluzhbu>.

¹⁶ Нацполіція разом із Facebook запускає систему сповіщення, яка сприятиме розшуку зниклих дітей // Національна поліція України : офіц. сайт. 22.09.2021. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/preventivna-robota/naczpolicziya-razom-iz-facebook-zapuskaje-sistemu-spovishheniya-yaka-spriyatime-rozshuku-zniklix-ditej/>.

ЗМІ, які, зважаючи на специфіку функціонування, охоплюють широку аудиторію та здатні оперативного розповсюджувати відповідну інформацію в межах великої території. Зі свого боку використання соціальних мереж і інформаційна співпраця із ЗМІ дає можливість отримати унікальні дані, від яких часто залежить успішність «пошукових операцій»¹⁷.

2.2. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ РОЗШУКУ ЗНИКЛИХ ДІТЕЙ

У Сполучених Штатах Америки Національним центром зниклих безвісти та експлуатованих дітей розроблено спеціальний документ – Політику правоохоронних органів у разі надходження інформації про зниклу або залишену без догляду дитину (Law-Enforcement Policy and Procedures for Reports of Missing and Abducted Children), відповідно до якої правоохоронні органи повинні надати своїм співробітникам інструменти, що дозволяють їм діяти впевнено і рішуче, коли їм доводиться стикатися з повідомленнями про зникнення дітей. Найважливішим інструментом, який може надати центр, є чітко сформульована директива, що містить зрозумілі процедури, які офіцери повинні використовувати як керівництво на кожному етапі розслідування. Крім того, спеціальна підготовка та загальна поінформованість про проблему зникнення дітей допоможуть кожному офіцеру поліції зрозуміти, яку важливу роль він відіграє у сфері захисту дітей. Наприклад, офіцери повинні знати, що вони можуть зіткнутися з різними типами випадків зникнення дитини, кожен із яких має унікальні вимоги до реагування. Серед них виділяються наступні:

1. Викрадення незнайомцем стосується дитини, яка була незаконно викрадена особою, яка не є членом сім'ї, шляхом застосування фізичної сили, переконання або загрози заподіяння тілесних ушкоджень.
2. Викрадення членами сім'ї відбувається у випадках, коли, порушуючи ухвалу суду, постанови або інші законні права опіки член сім'ї дитини або особа, що діє від імені члена сім'ї, забирає або не повертає дитину. Це явище також іноді називається викраденням батьками.

---

¹⁷ Бахаєва А. С. Службові собаки як інструмент (згідно з чинним законодавством України) пошуку безвісти зниклих дітей // Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 листоп. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. С. 19–22.

3. Дитина, що втекла, найчастіше підліток, добровільно йде з дому з різних причин. Стосується осіб віком до 17 років.

4. Дитина, залишена без догляду, – це дитина, опікун якої не робить жодних зусиль, щоб повернути дитину після втечі, яка була покинута або яку попросили залишити свій будинок і не дозволили повернутися. Діти цієї категорії не завжди повідомляються владі як зниклі безвісти, але часто потрапляють у поле зору правоохоронних органів.

5. Дитина, що загубилась, травмувалась або зникла з іншої причини, визначається як дитина, яка зникла безвісти за невідомих обставин. Інцидент може варіюватися від дитини, яка пішла і загубилася, до викрадення дитини, коли ніхто не був свідком цієї дії. Ці обставини іноді пов'язані з «нечесною грою», коли ті, хто повідомляє про інцидент, намагаються приховати злочин за участю дитини.

Під терміном **«зникла дитина»** розуміється особа молодше 18 років, чиє місцезнаходження невідоме її батькам, опікунам або відповідальній стороні.

У нижченаведених випадках зникла дитина вважається такою, що знаходиться в зоні ризику:

1. Дитина віком 13 років чи молодше. Вікова межа є саме такою, оскільки діти цієї вікової групи ще не встановили незалежність від батьківського контролю та не мають навичок виживання, необхідних для захисту від експлуатації на вулицях.

2. Наявна інформація або достатньо підстав вважати, що має місце одна або декілька нижченаведених обставин:

а) дитина знаходиться поза зоною безпеки для свого віку та стадії розвитку. Зона безпеки варіюється залежно від віку дитини та стадії її розвитку. У випадку немовляти, наприклад, зона безпеки включатиме безпосередню присутність дорослого опікуна або візка, де знаходиться немовля. Для дитини шкільного віку зоною безпеки може бути найближчий район чи маршрут між будинком та школою;

б) дитина має психічні чи поведінкові порушення. Якщо дитина має відхилення у розвитку або емоційні/поведінкові проблеми, у неї можуть виникнути труднощі у спілкуванні з іншими про власні потреби, особисту інформацію або адресу. Інвалідність наражає дитину на небезпеку експлуатації або завдання іншої шкоди;

в) дитина має залежність від наркотиків, включаючи прописані ліки та/або захищені речовини, та залежність потенційно небезпечна для життя. Будь-яка наркотична залежність наражає зниклу дитину на ризик. Дитині з діабетом або епілепсією потрібне регулярне лікування, інакше її стан може стати критичним. З іншого боку,

дитина, що вживає наркотики, може вдатися до вчинення злочину або стати жертвою експлуатації;

г) дитина відсутня вдома більше 24 годин на момент звернення до правоохоронних органів із заявою про зникнення. Хоча деякі батьки можуть помилково припустити, що має пройти 24 години, перш ніж правоохоронці приймуть заяву про зникнення людини, затримка з повідомленням може також указувати на відсутність турботи, жорстоке поводження або наявність ознак експлуатації в сім'ї;

г) дитина знаходиться в небезпечній для життя ситуації. Середовище, в якому зникла дитина, може бути особливо небезпечним. Прикладами небезпечного середовища можуть бути жвава траса для малюка, нічна зупинка вантажівок для підлітка або вуличне середовище в негоду для дитини будь-якого віку;

д) дитина знаходиться в компанії інших осіб, які можуть поставити під загрозу її благополуччя. Зникла дитина за таких обставин перебуває під загрозою не тільки сексуальної експлуатації, а й залучення до злочинної діяльності, такої як крадіжки, грабежі або інші насильницькі злочини;

ж) дитина зникла у спосіб, несумісний із прийнятими зразками поведінки, і цьому відхиленню не можна легко знайти пояснення. У більшості дітей встановлений і передбачуваний розпорядок дня. Значні незрозумілі відхилення від цього порядку збільшують імовірність ризику для дитини;

з) має місце ситуація, в результаті якої розумна людина доходить висновку, що дитина повинна вважатися такою, що перебуває в небезпеці. Наявність значного ризику для дитини можна припустити, якщо розслідування вказує на можливе викрадення, насильство під час викрадення або ознаки сексуальної експлуатації¹⁸.

Окремо наводяться алгоритми дій учасників пошукової операції, зокрема наведемо такий порядок дій для офіцера поліції, призначеного на розгляд справи про зниклу дитину:

1. негайно відреагуйте на заяву шляхом прибуття на місце події, увімкнувши відеокамеру, встановлену на патрульному автомобілі, якщо цього вимагають обставини. Навіть якщо призначеному

---

¹⁸ Law-Enforcement Policy and Procedures for Reports of Missing and Abducted Children : A model. October 2011 // The National Center for Missing & Exploited Children : сайт. URL: <https://www.missingkids.org/content/dam/missingkids/pdfs/Law%20Enforcement%20Missing%20Child%20Policy.pdf>; Missing Children Protocol. Procedures regarding children missing from home and care. September 2021 // Tri.x : сайт. URL: https://www.proceduresonline.com/nesubregion/files/gateshead_misper.pdf.

офіцеру було надано початкову інформацію, таку як опис зниклої дитини та інші факти про інцидент, було б недоречно відкладати прибуття на місце через проведення випадкового обшуку, роблячи такі речі, як обхід парків, перевірка ігрових майданчиків або зупинка підозрілих осіб. Якщо не потрібна негайна реакція на безпеку дитини, цими діями можуть займатися інші патрульні підрозділи.

2. Опитайте батьків або особу, яка зробила заяву про зникнення.

Мета цього опитування – отримати уявлення про обставини зникнення та отримати іншу інформацію, необхідну для проведення первинної оцінки справи. Використання спеціально розробленої форми повідомлення про зниклу безвісти для збору інформації дозволить особі, яка надає першу допомогу, оперативніше провести точну оцінку ризику.

3. Отримайте детальний опис зниклої дитини, включаючи фото та відео. Збір інформації про зниклу дитину, в тому числі про колір шкіри, зріст, вагу, колір волосся і очей, одяг та інші примітні риси, повинен бути виконаний негайно і переданий іншим офіцерам, які можуть надавати допомогу в розшуку. Попросіть у батьків або осіб, що їх замінюють, декілька найсвіжіших фото дитини.

4. Підтвердіть, що дитина дійсно зникла. Особи, які надають першу допомогу, ніколи не повинні припускати, що обшуки, проведені людьми в стані паніки, було проведено ретельно. Слід провести ще один огляд місця події та включити до нього місця, де діти можуть опинитися у пастці, спати чи ховатися. Особливу увагу слід приділяти таким місцям, як холодильники, морозильники і салони припаркованих транспортних засобів, де обмежена кількість повітря для дихання може завдати для дитині ще більшого ризику. Запитати, чи не зверталися батьки до друзів дитини, чи не забули щось зі сказаного дитиною, що могло б пояснити її відсутність. Необхідно провести обшук будинку, навіть якщо востаннє зниклу дитину бачили в іншому місці.

5. Перевірте статус опіки над дитиною. Особи, які надають першу допомогу, повинні встановити, чи міг спір про опіку над дитиною зіграти роль у зникненні дитини або міг бути фактором ризику.

6. Визначте обставини епізоду зникнення. Особи, які надають першу допомогу, повинні з'ясувати, чи є обставини такими, що виправдовують підвищений рівень реагування.

7. Визначте, коли, де і хто востаннє бачили зниклу дитину. Ця інформація необхідна для визначення таких факторів, як часові рамки викрадення, вікна можливостей та перевірка раніше отриманої інформації. Зіставлення інформації, отриманої від повідомлення, свідків та інших джерел, може виявитися життєво важливим для спрямування справи.

8. Опитайте людину (осіб), яка востаннє контактувала зі зниклою дитиною. Ефективне опитування тих осіб, які востаннє бачили або розмовляли зі зниклою дитиною, має вирішальне значення у процесі оцінки справи. Ретельна документація дозволить слідчим пізніше зіставити ці заяви з фактами справи в міру їхнього розкриття.

9. Визначте зону безпеки зниклої дитини для її віку та стадії розвитку. Співробітники, що прибули, повинні спробувати визначити, як далеко зникла дитина може виїхати від місця, де її бачили востаннє, перш ніж їй, швидше за все, загрожуватиме травма або експлуатація. Цей периметр у багатьох випадках має визначати першу зону пошуку.

10. Зробіть початкову оцінку типу інциденту. Використовуючи всі доступні інструменти оцінки (заповнення стандартних форм, бесіди з батьками, іншими членами сім'ї та друзями, показання свідків та огляд місця події), офіцер повинен бути в змозі дійти попереднього рішення щодо типу справи та потреби в додаткових ресурсах.

11. Отримайте опис підозрюваного та іншу відповідну інформацію. Офіцери повинні негайно записувати інформацію про свідків не тільки для матеріалів, але й до того, як свідки забудуть або заговорять з іншими, що може спантеличити або висловити припущення щодо того, що дійсно спостерігалось.

12. Визначте правильну категорію справи про зниклих безвісти і переконайтесь, що повідомлення надіслано негайно.

13. Надайте детальну описову інформацію комунікаційному підрозділу для оновлення трансляції. Коли стане доступною інформація про зовнішній вигляд зниклої дитини, обставини справи або опис потенційного викрадача, офіцер першого контакту повинен забезпечити, щоб інші офіцери та установи надавали нові факти.

14. Встановіть особи та окремо опитайте всіх на місці події. Ім'я, адреса, домашні та робочі телефони всіх присутніх на місці події, а також їхні стосунки зі зниклою дитиною повинні бути зафіксовані. Якщо можливо, додайте їх до фотографії та/або відео місця події. Опитуючи кожну особу приватно, офіцери можуть виявити інформацію, яка є важливою для вирішення справи.

15. Проведіть негайний ретельний огляд місця події. За допомогою додаткового персоналу необхідно провести систематичний ретельний огляд місця події. У разі потреби офіцери повинні отримати письмовий дозвіл на обшук будинків, квартир, господарських будівель, транспортних засобів та іншого майна, що може містити інформацію про місцезнаходження дитини.

16. Опечатайте/захистіть місце, територію будинку дитини та зони інтересу як потенційні місця злочину. Особи, які надають першу допомогу, повинні взяти під контроль безпосередню територію, де стався інцидент, і встановити відповідний периметр, щоб уникнути знищення життєво важливих доказів.

17. Поцікавтеся, чи має дитина доступ до інтернету, мобільного телефону та/або іншого комунікаційного пристрою. Перш ніж прийняти рішення про те, що дитина втекла, офіцер повинен визначити, чи поїхала дитина, щоб зустрітися з кимось, з ким вона зіткнулася в інтернеті.

18. Підготуйте необхідні звіти та заповніть відповідні форми. Інформація, зібрана першим(-ими) відповідальним(-ими) офіцером(-ами), може мати важливе значення для остаточного вирішення справи. Щоб зафіксувати цю важливу інформацію, офіцери повинні підготувати хронологічний звіт про свою участь і дії у справі від моменту призначення до моменту звільнення. Звіти мають містити все, а не лише події, які, здається, мають безпосереднє відношення до справи¹⁹.

У Великобританії також розроблено певні алгоритми та протоколи діяльності при зникненні дитини, який досить подібний до вищевказаного американського. Серед основних моментів можна виділити наступні.

Місцеві органи влади повинні узгодити з місцевою поліцією та іншими партнерами протокол щодо втечі та зникнення з дому (RMFCH). Батьки, опікуни, місцеві органи влади та працівники поліції повинні бути обізнані з протоколом, якщо це необхідно. Усі партнери мають працювати разом, щоб оцінити ризики та розробити відповідні стратегії для запобігання зникненню дітей, і відреагувати, якщо дитина зникне. Персонал повинен пройти відповідну підготовку.

Відповідальний орган має надати поліції відповідну інформацію про зниклу дитину, щоб урахувати всі фактори ризику. Поліція має провести оцінку ризику, яку буде покладено в основу оперативного реагування.

Приймаючи заяву про зникнення, поліція повідомить, що вони поділяться інформацією про зниклу дитину і звернуться за допомогою до партнерських агентств, щоб її знайти.

---

¹⁹ Law-Enforcement Policy and Procedures for Reports of Missing and Abducted Children : A model. October 2011 // The National Center for Missing & Exploited Children : сайт. URL: <https://www.missingkids.org/content/dam/missingkids/pdfs/Law%20Enforcement%20Missing%20Child%20Policy.pdf>.

При віднесенні дитини до категорії зниклих безвісти відомості вносяться до бази даних, і в системі та поза межами проводитимуться перевірки щодо наявності розвідувальної інформації або нещодавньої історії, що стосується зниклої дитини; подробиці будуть надіслані до місцевих органів влади захищеною електронною поштою.

Якщо дитина класифікується як «зникла безвісти, без видимого ризику» відповідно до визначення поліції, подробиці будуть зареєстровані поліцією, яка також погодить час перевірки та будь-які поточні дії із сім'єю дитини, опікуном або відповідальним місцевим органом влади. Справа буде постійно переглядатися, особливо у світлі нової інформації та зміни обставин. Жодна дитина не буде класифікуватися як «зникла безвісти, без видимого ризику» більше 24 годин.

Після того, як про дитину повідомляється як про «зниклу безвісти середнього/високого ступеня ризику», поліція стає провідним агентством із розшуку та забезпечення її безпечного повернення. Агентства-партнери повинні допомагати їм у виконанні цієї ролі, а також виконувати будь-які внутрішні практичні вимоги. Поліція розслідуватиме всі випадки зникнення дітей та реагуватиме відповідно до Політики поліції з розшуку зниклих безвісти. Поліція несе остаточну відповідальність за визначення дій, яких необхідно вжити і коли їх необхідно посилити²⁰.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Наведіть алгоритм дій у разі отримання інформації про дитину, що безвісти зникла.
2. Охарактеризуйте організацію заходів зі встановлення місцезнаходження безвісти зниклої дитини.
3. Окресліть причини та умови, які спонукають дітей до втечі.
4. Розкрийте дії підрозділів ювенальної превенції щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Орієнтовний алгоритм дій у разі отримання інформації про дитину, що безвісти зникла, зазначений у:

- a) Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції;

Runaway and Missing from Home or Care (RMFHC) Protocol. May 2019 // Derby and Derbyshire Safeguarding Children Partnership : сайт. URL: https://www.ddscp.org.uk/media/derby-scb/content-assets/documents/procedures/protocols/Joint_RMFHC_Protocol_FINALMay-2019_for_web.pdf.

б) Інструкції з організації діяльності підрозділів ювенальної превенції;

в) Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції;

г) такого алгоритму дій не існує.

2. Що насамперед необхідно з'ясувати у разі отримання інформації про дитину, яка зникла безвісти?

а) ужиті батьками та родичами заходи щодо розшуку дитини;

б) час, місце та за яких обставин зникла дитина;

в) установчі дані та прикмети дитини;

г) установчі дані та місце перебування заявника;

г) усі відповіді вірні.

3. Підрозділи ювенальної превенції у разі отримання інформації про дитину, яка безвісти зникла:

а) проводять оперативно-розшукові заходи;

б) ініціюють залучення службового собаки;

в) лише беруть участь у пошуках дитини;

г) усі відповіді вірні.

4. Підрозділи ювенальної превенції у разі отримання інформації про дитину, яка безвісти зникла:

а) збирають дані про дитину та аналізують їх з метою встановлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, навчально-виховного закладу, спеціальної установи для дітей;

б) інформують громадськість та засоби масової інформації про зникнення дитини безвісти;

в) у разі відкриття кримінального провадження за фактом безвісного зникнення дитини уживають заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ з метою отримання даних щодо її можливого місцезнаходження;

г) всі відповіді вірні.

5. Набуття дитиною статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, визначається:

а) Законом України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»;

б) постановою Кабміну України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»;

в) постановою Кабміну України від 22 жовтня 2014 р. № 624 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866»;

г) наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України».

6. До розшуку неповнолітніх залучаються:

- а) слідчі підрозділи;
- б) підрозділи кримінальної поліції;
- в) дільничні офіцери поліції;
- г) усі відповіді вірні;

7. Найчастіше причинами та умовами, які спонукають дітей до втечі, є:

- а) жорстоке поводження батьків або осіб, які їх заміняють;
- б) конфлікти з однолітками;
- в) схильність до аморального способу життя, бродяжництва та жебракування;
- г) усі відповіді вірні.

8. Інформування громадськості, засобів масової інформації поліцейський здійснює шляхом:

- а) надання орієнтування (з фотокарткою) про безвісне зникнення дитини до центрів комунікації;
- б) розміщення орієнтування з фотокарткою дитини на стенді у відділках поліції;
- в) виготовлення розшукових плакатів «Увага! Розшук!» та їх розміщення в місцях масового перебування людей;
- г) усі відповіді вірні.

9. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за фактом безвісно зниклої дитини здійснюється винятково за дорученням:

- а) поліцейського підрозділу ювенальної превенції;
- б) слідчого, прокурора;
- в) судді;
- г) слідчо-оперативної групи.

10. Поліцейське піклування може бути застосовано до дітей, які залишились без нагляду дорослих:

- а) до 12 років;
- б) до 15 років;
- в) до 16 років;
- г) до 14 років.

ГЛАВА 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА ПОДІЇ, ДЕ ПОТЕРПІЛИМ Є ДИТИНА

3.1. ОСОБЛИВОСТІ ОПИТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У КОНТАКТІ ІЗ ЗАКОНОМ

Термін «дитина у контакті із законом» є відносно новим у юридичній науці та наразі не має законодавчого закріплення, проте досить широко вживається серед науковців. Особливо у тих випадках, коли мова йде про забезпечення прав та найкращих інтересів дітей – учасників кримінального чи адміністративного провадження.

Дитина у контакті із законом – це дитина, яка через різні обставини, що стосуються її життя (розлучення, усиновлення, міграція, насильство тощо) вступає в контакт із системою правосуддя в тій чи іншій формі²¹. До такої категорії можна віднести дітей, які стали свідками правопорушення або є потерпілими від протиправних дій.

У свою чергу, дитина у конфлікті із законом – це дитина, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні дій, за які передбачена кримінальна або адміністративна відповідальність для дітей відповідного віку або дорослих²².

Незалежно від того, чи перебуває дитина, з якою спілкується поліцейський, у контакті чи у конфлікті із законом, останній має дотримуватись концепції забезпечення «найкращих інтересів дитини» за міжнародним правом та національним законодавством.

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують

---

²¹ Корнієнко М. В. Деякі аспекти профілактичної роботи поліцейського з дітьми // Збірник матеріалів VIII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 92.

²² Там само.

думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити²³.

Якість реалізації вказаного вище принципу певною мірою залежить від оперативного отримання інформації, в результаті проведення невідкладних процесуальних дій у межах проваджень, де потерпілими особами є діти. Проведення своєчасного опитування/допиту допоможе мінімізувати кількість опитувань дитини у майбутньому, зафіксувати показання дитини в передбачений законодавством строк та надасть можливість розпочати проведення з дитиною дій щодо її реабілітації²⁴.

Опитування дитини – безпосереднє спілкування поліцейського, прокурора, адвоката, судді з дитиною з метою отримання інформації про обставини правопорушення, потерпілим або свідком якого стала дитина²⁵.

Згідно зі ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства:

Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення:

- а) проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам;
- б) проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні;
- в) проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей;
- г) проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно;
- д) якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження;

---

²³ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

²⁴ Гільтайчук В. М. Принцип найменшої психотравматизації дитини під час проведення за її участю слідчих дій // Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 черв. 2020 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2020. С. 72.

²⁵ Особливості опитування неповнолітнього потерпілого чи свідка злочину. Пам'ятка судді // Шостий апеляційний адміністративний суд : сайт. URL: https://6aas.gov.ua/images/pdf/KidsQuestioning_Suddia.pdf.

г) можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше²⁶.

Процес опитування неповнолітнього вимагає від поліцейського спеціальної кваліфікації та особливих навичок, починаючи від бездоганного володіння нормативно-правовою базою та закінчуючи знанням особливостей тактики спілкування з дітьми.

Взагалі опитування є одним із першочергових та дієвих превентивних поліцейських заходів, що передбачено ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію».

Опитування неповнолітніх може проводитись виключно у присутності батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога.

Як законні представники до участі в опитуванні можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі або члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній.

Батьки та інші законні представники, як правило, мають авторитет і довіру неповнолітнього, можуть сприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих свідчень, а також захисту його прав і законних інтересів. Разом із тим, якщо є підстави вважати, що батьки або інші законні представники зацікавлені в наданні неповнолітнім неправдивої інформації, чинять на нього негативний вплив чи їх інтереси суперечать інтересам особи, яку вони представляють, поліцейським такий законний представник може бути змінений іншим.

Закон чітко не регламентує права й обов'язки педагога. Уявляється, що він виступає в цьому випадку як спеціаліст. Педагог має займатися вихованням і навчанням неповнолітніх такого самого віку, що й вік дитини, яка підлягає опитуванню. Завдання педагога – допомогти поліцейському встановити психологічний контакт, виробити правильну тактику проведення опитування, сформулювати запитання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього²⁷.

---

²⁶ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : від 25.10.2007 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

²⁷ Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. С. 139.

Щодо фіксації інформації, отриманої при опитуванні, то законом не визначену форму надання та закріплення особою отриманих відомостей. Відповідна інформація може надаватися як в усній, так і в письмовій формі. Усна форма отримання інформації може бути більш ефективною для забезпечення виконання низки повноважень поліції, наприклад для можливості максимально оперативного реагування на правопорушення, в тому числі забезпечення переслідування правопорушника по гарячих слідах. Разом із тим більш поширеною формою надання та фіксування повідомлюваної під час опитування особою інформації є письмова форма, яка може знайти своє вираження у складанні пояснення чи рапорту.

Форма фіксації інформації, отриманої під час опитування чинним законодавством, не встановлена. Така інформація може надаватися як в усній, так і в письмовій формі, остання є все ж таки найбільш розповсюдженою та полягає у складанні пояснення чи рапорту.

Що стосується часу проведення опитування неповнолітніх, то законом часові рамки не встановлені, проте якщо брати до уваги той факт, що час допиту дитини не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день, то є логічним, що час проведення опитування не має перевищувати вищенаведений термін.

Взагалі опитування особи необхідно відрізнити від допиту як слідчої дії. Найважливіша відмінність між зазначеними категоріями полягає в цілях їх проведення. Допит – це слідча дія, спрямована на отримання (збирання доказів) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Допит здійснюється слідчим або прокурором під час досудового розслідування та оформлюється виключно протоколом допиту. Щоб допитати особу, їй потрібно надати певний статус (підозрюваний, свідок чи ін.), а опитати особу можна і без такої дії. Більше того, потерпілий підлягає кримінальній відповідальності за завідомо неправдиве свідчення (ст. 384 КК України), а свідок – ще й за відмову від давання свідчень (ст. 385 КК України), хоча надання особою під час опитування інформації є добровільним.

Допит визнається доказом, тоді як опитування не є доказом у суді, а провести його може широке коло осіб, оформивши відповідну дію документом у цілому за власним розсудом²⁸.

Незалежно від того, чи то проводиться опитування, чи допит дитини у контакт із законом, поліцейський має дотримуватись відповідної

---

²⁸ Там само. С. 138.

тактики спілкування, оскільки дитина, яка стала свідком або потерпілим від правопорушення, перебуває у стані стресу.

Так, важливим етапом опитування/допиту є безпосередньо підготовка до них.

Отже, підготовчий етап має включати у себе збирання історії та фактів про дитину. До проведення опитування/допиту доцільно мати наступну інформацію:

- Що і коли було повідомлено стосовно випадку?
- Які заходи були вжиті після виявлення факту протиправних дій відносно дитини?
- Чи опитували/допитували дитину раніше? Якщо так, варто ознайомитись із протоколом чи відеозаписом інтерв'ю.
- Чи проводилася з дитиною робота з її реабілітації? Яка саме?
- Також, необхідно з'ясувати стосунки дитини з членами родини та близьким оточенням. Окрім цього, не зайвою буде інформація про друзів (їх імена), номер школи та класу, де навчається дитина, важливі речі та події в її житті (день народження, улюблені свята, наявність домашніх улюбленців тощо)²⁹.

Другий етап – розмова з дитиною. Цей етап складається із чотирьох фаз, які сукупно не повинні перевищувати 1 годину.

Фаза № 1. Побудова взаєморозуміння (10 хвилин). Завдання, які ставляться під час цієї фази:

1. Встановити з дитиною контакт.
2. Пояснити дитині мету та причини проведення опитування.
3. Домовитися з дитиною про умови проведення опитування, роз'яснити їй її права, домовитися про перерви.

Фаза № 2. Введення в завдання (10 хвилин). Необхідно почати з вільних описових відкритих запитань, наприклад: «Чи можеш сказати мені, чому ти сьогодні тут? Як ти гадаєш?» Якщо дитина відповість, переходьте до наступної фази. Якщо ні, то необхідно використовувати цілеспрямовані сфокусовані запитання: «Я розмовляю з дітьми, які мають проблеми. Чи ти мав/мала проблему?». Якщо дитина не говорить знову, слід використовувати прямі питання.

Фаза № 3. Розмова про правопорушення, потерпілою від якого є дитина (20–30 хвилин). Доцільно ставити відкриті запитання. Якщо

---

²⁹ Кравченко І. С., Кононець В. П. Застосування методики «Зелена кімната» в діяльності Національної поліції. Методичні рекомендації для проведення занять зі слухачами на базі тренінгового центру «Зелена кімната» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 28.

дитина почала говорити, то необхідно стимулювати «вільне згадування», тобто ставити запитання про специфічний «епізод пам'яті», який становить інтерес. Формулювати питання слід від загальних до специфічних, відповідно:

- Хто?
- Де? (слід пам'ятати, що через вікові особливості діти дошкільного віку можуть погано орієнтуються в просторі);
- Коли? (необхідно мати на увазі, що діти дошкільного віку можуть мати погане розуміння про час. Для них можуть виявитися складними визначення місяця, дня, періоду, коли відносно них було вчинено протиправні дії);
- Що? (трапилось, але також бачив/ла, чув/ла, відчував/ла).

Фаза 4. Завершення роботи з дитиною (так би мовити прощання) – 10 хвилин. Проте перед тим як завершити опитування:

- необхідно впевнитись, що дитина пододала стрес;
- як варіант, можна пограти з дитиною в гру, яка не має жодного відношення до ситуації, через яку дитина має спілкуватися з поліцейським.
- доцільно поспілкуватися на якусь довільну тему (для того, щоб відволікти дитину від ситуації, що з нею трапилась);
- слід подякувати дитині саме за участь її у розмові, а не за те, що вона розповіла;
- якщо у дитини залишились до поліцейського якісь питання, необхідно дати на них відповіді, так дитина почуватиме себе більш захищеною³⁰.

Мова спілкування має бути зрозумілою дитині залежно від її вікових, розумових, соціальних, національних особливостей (прості речення-звертання до малолітньої дитини; рідна мова сприйняття дитини; сленг, звичний для неповнолітнього, тощо).

3.2. РЕАГУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НА ВИПАДКИ, ДЕ ДИТИНА Є ПОТЕРПІЛОЮ ВІД ПРОЯВІВ РІЗНИХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА

Насильство над дітьми – проблема, яка існує в сучасному суспільстві вже досить тривалий час. На превеликий жаль, наслідками такого насильства може стати смерть дитини внаслідок голоду, міжнародних конфліктів, на побутовому ґрунті тощо. Не рідкість і такі форми насильства, як залучення дітей до жебрацтва, економічна експлуатація,

---

³⁰ Там само. С. 28–29.

торгівля дітьми, позбавлення житла, певних матеріальних ресурсів, необхідних для існування, нехтування правами та інтересами дітей.

Діти через свої вікові особливості та спеціальний статус є залежними від дорослих. Саме через поведінку дорослих діти можуть бути потерпілими від домашнього насильства, булінгу, опинитися в зоні проведення воєнних дій тощо.

Отже, насильство над дітьми – досить широке поняття, яке включає різні види поведінки як батьків, опікунів, родини в цілому, так і вчителів, вихователів та будь-яких осіб, які старші від дитини або сильніші.

Узагалі, вчинення будь-яких насильницьких дій по відношенню до дитини у сучасній науці прийнято вважати «жорстоким поведінням з дитиною».

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» *жорстоке поводження з дитиною* – це будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини³¹.

У разі виявлення факту жорстокого поводження з дитиною орган Національної поліції має протягом однієї доби повідомити та надати відповідну інформацію до відповідної служби у справах дітей.

Так, одним із проявів жорстокого поводження з дитиною є вчинення відносно неї домашнього насильства. Слід зазначити, що дитина буде вважатися потерпілим від домашнього насильства не тільки у тих випадках, коли воно вчиняється безпосередньо по відношенню до дитини, а й тоді, коли вона стала свідком таких протиправних дій.

Організація допомоги дітям, які постраждали від домашнього насильства, органами Національної поліції передбачає:

– цілодобове прийняття інформації, в тому числі усної, про дітей, яким загрожує небезпека, працівниками усіх підрозділів і вжиття невідкладних заходів реагування;

– проникнення до житла чи іншого приміщення (володіння) особи без її згоди або вмотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних з виникненням безпосередньої загрози життю

---

³¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

або здоров'ю дитини, або за наявності підстав вважати, що така загроза існує.

– за наявності ознак кримінального правопорушення – внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, у зв'язку з чим вживаються подальші слідчі (розшукові) дії³².

Щодо підрозділів ювенальної превенції, то до їх повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству віднесено:

- виявляти факти домашнього насильства, вчиненого дітьми і стосовно дітей, та реагувати на них в порядку, визначеному законодавством;
- приймати і розглядати заяви та повідомлення про факти домашнього насильства, вчиненого дітьми та стосовно дітей, вживати заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам;
- виносити термінові заборонні приписи стосовно кривдників;
- вживати заходів щодо взяття на профілактичний облік та проведення профілактичної роботи з дітьми-кривдниками;
- здійснювати контроль за виконанням дітьми-кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;
- інформувати постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- взаємодіяти з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, в порядку, визначеному законодавством;
- здійснювати повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків;
- проводити оцінку ризиків вчинення домашнього насильства у визначеному законодавством України порядку³³.

---

³² Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>; Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-p>.

³³ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

Ще одним проявом насильства над дітьми є булінг (цькування) – діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого³⁴.

Важливим моментом також є те, що у разі неповідомлення керівником закладу освіти уповноважений підрозділ органу Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу також тягне за собою адміністративну відповідальність за ч. 5 ст. 173-4 КУпАП.

Органи Національної поліції України є одними із суб'єктів реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти. Так, поліцейський підрозділу ювенальної превенції має право складати протокол про адміністративне правопорушення за ст. 173-4 КУпАП.

Компетенція щодо розгляду таких справ та вирішення питання по суті належить до компетенції судів загальної юрисдикції.

Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін: кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності).

Проявами, які можуть бути підставами для підозри в наявності випадку булінгу (цькування) учасника освітнього процесу в закладі освіти, є:

- замкнутість, тривожність, страх або, навпаки, демонстрація повної відсутності страху, ризикована, зухвала поведінка;
- неврівноважена поведінка;
- агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення, насильства;
- різка зміна звичної для дитини поведінки;
- уповільнене мислення, знижена здатність до навчання;
- відлюдкуватість, уникнення спілкування;
- ізоляція, виключення з групи, небажання інших учасників освітнього процесу спілкуватися;
- занижена самооцінка, наявність почуття провини;

---

³⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

- поява швидкої втомлюваності, зниженої спроможності до концентрації;
- демонстрація страху перед появою інших учасників освітнього процесу;
- схильність до пропуску навчальних занять;
- відмова відвідувати заклад освіти з посиланням на погане самопочуття;
- депресивні стани;
- аутоагресія (самоушкодження);
- суїцидальні прояви;
- явні фізичні ушкодження та (або) ознаки поганого самопочуття (нудота, головний біль, кволість тощо);
- намагання приховати травми та обставини їх отримання;
- скарги дитини на біль та (або) погане самопочуття; пошкодження чи зникнення особистих речей; вимагання особистих речей, їжі, грошей; жести, висловлювання, прізвиська, жарти, погрози, поширення чуток сексуального (інтимного) характеру або інших відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці;
- наявність фото-, відео- та аудіоматеріалів фізичних або психологічних знущань, сексуального (інтимного) змісту;
- наявні пошкодження або зникнення майна та (або) особистих речей³⁵.

До булінгу (цькування) в закладах освіти належать випадки, які відбуваються безпосередньо в приміщенні закладу освіти та на прилеглих територіях (включно з навчальними приміщеннями, приміщеннями для занять спортом, проведення заходів, коридорами, роздягальнями, вбиральнями, душевими кімнатами, їдальнею тощо) та (або) за межами закладу освіти під час заходів, передбачених освітньою програмою, планом роботи закладу освіти, та інших освітніх заходів, що організуються за згодою керівника закладу освіти, в тому числі дорогою до (із) закладу освіти.

Матеріали про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-4 КУпАП, складаються відповідно до вимог, зазначених у Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затвердженої наказом МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1376.

---

³⁵ Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) : затв. Наказом МОН України від 28.12.2019 № 1646 // Міністерство освіти і науки України : офіц. сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e7/8e4/cc3/5e78e4cc3b23f799218058.pdf>.

Після повідомлення факту вчинення булінгу працівники поліції здійснюють виїзд до закладу освіти, де здійснюються наведені нижче дії.

1. Опитування усіх учасників та свідків цькування:
  - неповнолітнього (у присутності батьків, психолога, а також лікаря);
  - дітей у класі;
  - викладачів (обов'язково класного керівника) тощо.
2. Інтерв'ювання неповнолітнього з психологом і винесення висновку, в якому буде відображено психологічний стан неповнолітнього, а також направлення до психіатра.
3. Повідомлення протягом доби служби у справах дітей.
4. Залучення мобільної бригади соціально-психологічної допомоги, за необхідності.
5. Повідомлення в центр вторинної правової допомоги.
6. Постанова на профілактичний облік неповнолітніх, які вчинили булінг, згідно з Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044³⁶.

3.3. МЕТОДИКА «ЗЕЛЕНА КІМНАТА» В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Для більш емоційно комфортного перебування дитини у відділі поліції створюються «зелені кімнати».

«Зелена кімната» – це спеціально організована система заходів, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом.

Одним з основних завдань «зелених кімнат» є попередження, профілактика, корекція негативних наслідків відхилення в поведінці та психологічної деформації дітей, схильних до вчинення правопорушень і злочинів. «Зелена кімната» допомагає дітям відчутти затишну, доброзичливу атмосферу, сприяє відкритому спілкуванню з дорослими. Обладнання кімнат, призначених спеціально для проведення опитувань дітей, має відповідати положенням міжнародних та регіональних стандартів із питань правосуддя, дружнього до дитини.

---

³⁶ Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рек. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 121.

Ключовою вимогою кімнати є забезпечення можливості опитування дитини лише одним фахівцем (наприклад, слідчим, інспектором ювенальної превенції, поліцейським), тоді як усі інші зацікавлені особи можуть спостерігати за проведенням інтерв'ю з інших кімнат та спілкуватися з інтерв'юером через систему дистанційного зв'язку.

У «зелених кімнатах» не можуть знаходитись діти у стані сп'яніння (алкогольного, наркотичного тощо) та діти із вираженими симптомами психічного захворювання³⁷.

Що стосується самого приміщення, то до нього також є певні вимоги.

Як правило, «зелена кімната» для дітей – це два суміжні приміщення: терапевтичний зал та робоче приміщення, де працює поліцейський підрозділу ювенальної превенції разом із залученим спеціалістом. Приміщення мають бути розділені склом позавізуального спостереження. У разі якщо приміщення не є суміжними, спостереження ведеться за допомогою відеоапаратури.

Вимоги до терапевтичного залу

Терапевтичний зал – це приміщення, в якому з дитиною працюють працівник поліції, психолог, залучені фахівці з педіатрії, дитячої гінекології, психіатрії, педагогіки тощо.

Терапевтичний зал «зеленої кімнати» має бути обладнаний відповідно до потреб дитини і під час проведення інтерв'ювання має забезпечувати почуття всесторонньої захищеності, як фізичної так і емоційної. Колір приміщення має бути спокійний, наприклад зелений. У терапевтичному залі мають бути комфортне для дитини місце (стіл та стільці, диван чи крісло, килим тощо), матеріали та пристосування, корисні для збору інформації: кольорові олівці, папір, анатомічні ляльки, книжки тощо.

Задля досягнення мети методики «зелена кімната», а саме заспокоєння дитини та налаштування її на довірливу розмову зі спеціалістом, існує декілька основних вимог до оформлення терапевтичного залу:

- атмосфера кімнати повинна бути затишною;
- терапевтичний зал повинен бути світлим та теплим;
- необхідна атмосфера конфіденційності;
- створення умов безпеки та інтимності;
- ніщо не повинно нагадувати дитині про трагедію, яка з нею трапилась;

---

³⁷ Голобородько Д. В., Кравченко І. С. Особливості оформлення матеріалів у справах про адміністративні правопорушення за участю неповнолітньої особи : метод. рек. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 29–30.

- атмосфера спокою – основа проведення успішної роботи з дитиною;
- робота з дитиною передбачає безпосередню присутність тільки однієї дорослої особи, яка проводить опитування;
- дотримання техніки безпеки;
- дитина не повинна в жодному разі зустрічатися зі звинувачуваним у вчиненні правопорушення, за яким здійснюється провадження;
- прості, зручні і пристосовані до віку дитини меблі;
- належне оформлення інтер'єру (застосування природних матеріалів)³⁸.

Вимоги до робочої кімнати для працівників підрозділу ювенальної превенції та залучених спеціалістів

Робоча кімната для працівників підрозділу ювенальної превенції та залучених спеціалістів – це приміщення, з якого ведеться спостереження за поведінкою дітей (кімната для спостереження).

По-перше, розміри такого приміщення мають дозволяти перебування у ньому декількох осіб, на відміну від терапевтичного залу, який є приміщенням камерного характеру.

По-друге, робоча кімната має бути обладнана не тільки робочими місцями (столи та стільці, оргтехніка тощо), а й спеціалізованим технічним обладнанням (монітором, підсилювачем, обладнанням для відео- та аудіозапису), завдяки якому буде здійснюватися спостереження за ходом проведення опитування дитини, при цьому без втручання у сам процес.

Під час проведення опитування у фахівця, який працює з дитиною безпосередньо у терапевтичному залі, або у спеціалістів, які працюють з робочої кімнати, може виникнути необхідність у передачі один одному чи, навпаки, отриманні додаткової інформації, тому в розрізі вищевикладеного важливо визначитись із певними правилами комунікації.

Для того, щоб мінімізувати втручання у процес опитування дитини та не завдавати додаткового психологічного дискомфорту, оптимальним рішенням є застосування радіозв'язку між двома кімнатами, причому в залі спостереження знаходиться мікрофон, а спеціаліст, який веде опитування, вдягає на вухо навушник. У такому разі

---

³⁸ Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / авт.-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОРМ КЛИМЕНКО, 2015. С. 27–29.

люди, які спостерігають за опитуванням, можуть під час розмови ставити свої запитання³⁹.

Спостереження за поведінкою дитини також є важливим елементом під час проведення опитування. Завдяки склу позавізуального спостереження, яке розташоване між терапевтичним залом та приміщенням для працівників ювенальної превенції, є можливість змінювати хід проведення опитування у разі потреби та спільно корегувати заздалегідь сплановані заходи.

Отже, основними завданнями «зелених кімнат» є:

1. Збір доказового матеріалу про злочин чи правопорушення, в яких дитина стала жертвою чи свідком злочину або правопорушником.

2. Робота з адаптації дитини після скоєння над нею насильства.

3. Поновлення психоемоційного статусу дитини, яка перебуває в стресовому стані внаслідок конфліктної, аварійної чи іншої екстремальної ситуації.

4. Блокування гострих стресових реакцій у дитини.

5. Попередження психоемоційного навантаження у дитини, пом'якшення впливу психотравмуючих ситуацій та психофізичних навантажень.

6. Усунення фізичного дискомфорту та емоційної напруги, нормалізація процесу життєдіяльності.

7. Короткотермінова чи довготермінова психокорекція.

8. Психологічна допомога особам, схильним до різних видів залежностей.

9. Психологічні консультування з рекорегування взаємовідносин у родині, навчальних закладах, у дитячому колективі.

10. Попередження, профілактика, корекція негативних наслідків відхилення в поведінці та психологічної деформації дітей, схильних до скоєння правопорушень і злочинів.

11. Допомога дитині зрозуміти й усвідомити причини її поганого пристосування до реальності й надання допомоги в адаптації та побудові більш реалістичної комунікації⁴⁰.

Питання для самоконтролю

1. Надайте визначення поняття «дитина у контакті із законом».
2. Які ви знаєте етапи опитування дитини?

---

³⁹ Там само. С. 31.

⁴⁰ Там само. С. 25.

3. Надайте визначення поняття «забезпечення найкращих інтересів дитини».
4. Вкажіть особливості опитування дітей, які є потерпілими від правопорушення.
5. Вкажіть особливості реагування підрозділами ювенальної превенції на випадки, де дитина є потерпілою від булінгу.
6. Що належить до типових ознаки булінгу (цькування)?
7. Наведіть алгоритм дій поліцейського при виявленні факту булінгу.
8. Реагування підрозділами ювенальної превенції на випадки, де дитина є потерпілою від домашнього насильства.
9. Поняття, мета та основні завдання методики «Зелена кімната».
10. Категорії дітей, з якими працюють у «зелених кімнатах».

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. «Зелена кімната» – це:

- а) спеціально організовані кімнати, що мають на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини;
- б) приміщення, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом;
- в) спеціально організована система заходів, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом;
- г) вірна відповідь відсутня.

2. Основна мета проведення опитування в «зеленій кімнаті»:

- а) забезпечити дитину місцем відпочинку;
- б) запобігання повторній травматизації психіки дитини в ході слідчих та процесуальних дій;
- в) забезпечити дитині якісне дозвілля;
- г) усі відповіді вірні.

3. У «зелених кімнатах» має проводитися профілактична робота з дітьми віком:

- а) від 5 до 18 років;
- б) від 0 до 18 років;
- в) від 5 до 14 років;
- г) від 5 до 16 років.

4. Основними завданнями «зелених кімнат» є:

- а) збір доказового матеріалу про злочин чи правопорушення, в яких дитина стала жертвою чи свідком злочину або правопорушником;
- б) робота з адаптації дитини після скоєння над нею насильства;
- в) блокування гострих стресових реакцій у дитини;
- г) усі відповіді вірні;

5. Категорії дітей, з якими працюють у «зелених кімнатах»:

- а) діти, що потрапили в кризову ситуацію;
- б) у стані алкогольного, наркотичного та іншого сп'яніння;
- в) психічно хворі із вираженими симптомами захворювання;
- г) усі відповіді вірні.

6. У разі відсутності батьків дитина може бути опитана в присутності:

- а) опікуна чи піклувальника особи;
- б) інших повнолітніх близьких родичів або членів сім'ї;
- в) представників органів опіки і піклування, установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній;
- г) усі відповіді вірні.

7. Скільки етапів опитування дитини можна виділити?

- а) три;
- б) чотири;
- в) два;
- г) п'ять.

8. Скільки може тривати другий етап опитування дитини?

- а) не може перевищувати 2 годин;
- б) 3 години;
- в) 30 хвилин;
- г) не більше 1 години.

9. Другий етап опитування дитини «розмова з дитиною» може складатися з таких фаз:

- а) побудова взаєморозуміння;
- б) розмова з сім'єю;
- в) збирання історії та фактів про дитину;
- г) усі відповіді вірні.

10. Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

- а) системність;
- б) послідовність;
- в) черговість;
- г) систематичність.

ГЛАВА 4

ПЕРЕДУМОВИ ТА ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ВЧИНЕННЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

4.1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ВЧИНЕННЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

Діяльність органів і служб у справах дітей та спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей здійснюється на принципах: законності; застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей; гласності, тобто систематичного інформування про стан справ щодо захисту прав дітей, правопорушень серед дітей, роботу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей у відкритій державній статистиці, засобах масової інформації; збереження конфіденційності інформації про дітей, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики; неприпустимості приниження честі і гідності дітей, жорстокого поводження з ними⁴¹.

Відповідно до ст. 3 закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» під профілактикою правопорушень серед дітей необхідно розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання⁴².

---

⁴¹ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>.

⁴² Там само.

Виходячи із зазначеного, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми та стосовно них, є одним із пріоритетних завдань, які стоять перед органами та службами у справах дітей та спеціальними установами для дітей.

Говорячи про причини та умови, що сприяли вчиненню адміністративного правопорушення, слід зазначити, що теорія причин адміністративних деліктів досі ще не розвинена, проте більшість авторів визначають схожість між теорією деліктології злочинів та правопорушень.

Н. В. Лесько у своєму дослідженні звертає увагу на те, що адміністративна деліктологія тісно пов'язана із кримінологією, і це очевидно, оскільки остання виробила величезний понятійний апарат, що стосується сфери попереджувальної діяльності. Водночас зазначається, що предмет їхніх досліджень, хоча і близький, проте має деякі відмінності. Адміністративна деліктологія вивчає значний блок соціальних явищ, що в сукупності становлять адміністративну деліктність, яка відрізняється від злочинності за правовими і соціальними характеристиками, а також формами і методами попередження цих негативних явищ. Якщо у кримінології низка адміністративних правопорушень відомі під назвою «фонових», «супутніх», то для адміністративної деліктології вони є предметом самостійного вивчення у повному обсязі⁴³.

Б. М. Лазарєв і О. Е. Лунєв припускають зміцнення контактів учених-адміністративістів із ученими-кримінологами, оскільки «...поперше, деякі з них вийшли за межі предмета свого дослідження і формулюють загальну теорію права правомірної і протиправної поведінки. По-друге, адміністративісти у деяких випадках можуть використовувати, за аналогією, методикку, розроблену кримінологами. По-третє, причини багатьох злочинів і адміністративних правопорушень та умови, що сприяють їхньому вчиненню, ті самі або дуже подібні»⁴⁴.

Філософський енциклопедичний словник наголошує, що залежно від об'єкта її вивчення, під причинами розуміють такі види детермінант, які породжують чи викликають появу нового явища (наслідку)⁴⁵.

---

⁴³ Лесько Н. Причини та умови виникнення адміністративних правопорушень серед дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 782. С. 14–19.

⁴⁴ Лазарєв Б. М., Лунєв А. Е. Основы законодательства об административных правонарушениях. *Советское государство и право*. 1981. № 4. С. 25.

⁴⁵ Философский энциклопедический словарь / ред. Л. Ф. Ильичёв и др. М.: Сов. энцикл., 1983. С. 531.

Наука кримінологія під причинами злочинності розуміє соціально-психологічні обставини, які безпосередньо породжують і відтворюють злочинність та злочини як свій закономірний наслідок. Умови злочинності – це комплекс явищ, які самі по собі не можуть породити злочинність, але слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню⁴⁶.

Пояснюючи причини протиправної поведінки неповнолітніх, О. Бахур розглядає їх як результат взаємодії двох чинників: умов мікросередовища (впливи сім'ї і школи, які десоціалізують, психологічні труднощі й ускладнення, породжені багатопроblemним соціумом, деформації у спілкуванні та взаємодії) та індивідуальних особливостей індивіда (суперечності, головна з яких полягає у невідповідності між суб'єктивною готовністю до дорослого життя і об'єктивною обмеженістю можливостей підлітка; психологічні колізії, які найперше виявляються у вибірково-активному ставленні підлітка до навколишнього середовища, спілкування, до педагогічних впливів у сім'ї, суспільстві, до соціально-моральних цінностей і норм, запропонованих найближчим оточенням)⁴⁷. І. Даньшин вважає, що головною глобальною проблемою злочинності неповнолітніх є «соціальне аутсайдерство», коли діти опиняються поза існуючим суспільством унаслідок неповноцінної соціалізації⁴⁸.

Умовами, які сприяють вчиненню злочину, є явища, процеси, що необхідні для дії причин даного виду злочинів, приводять у дію ці причини, а саме недоліки в регуляторному законодавстві, в діяльності державних установ, господарських організацій, окремих громадян, що об'єктивно сприяють скоєнню злочину або настанню злочинного результату⁴⁹.

Так, умови злочинності поділяють на три основні групи: супутні (вони утворюють загальний фон подій і явищ, обставини місця і

---

⁴⁶ Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ : Атіка, 2009. С. 45.

⁴⁷ Бахур О. Психологічна характеристика підлітків з делінквентною поведінкою. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2012. Вип. 3. С. 220–227.

⁴⁸ Даньшин І. Н. Детермінація преступности несовершеннолетних. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2004. Вип. 8. С. 75–78; Залялова І. М., Політова А. С. Чинники злочинності неповнолітніх (на підставі соціологічного дослідження). *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3 (5). С. 119.

⁴⁹ Словник термінів з оперативно-розшукової діяльності (Розділ – «Боротьба з економічною злочинністю») : практич. посіб. / Л. П. Скалозуб, В. І. Василінчук, В. В. Коряк та ін. Київ : ДП Друкарня МВС України, 2010. 143 с.

часу), необхідні (без таких умов подія могла б не статися), достатні (сукупність всіх необхідних умов)⁵⁰.

Б. Є. Абдурахманов вважає, що адміністративна деліктологія – соціально-правова наука, де процес вивчення ґрунтується на дослідженні стану, масштабів та поширеності адміністративних правопорушень, особи – порушника адміністративно-правових норм, причин та умов, які сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, прогнозуванні динаміки розвитку адміністративної деліктності, що дасть змогу розробити високоефективні заходи профілактики адміністративної деліктності, а також наукові прийоми та методологію адміністративно-деліктологічних досліджень, які ґрунтуються на положеннях адміністративного законодавства, судовій практиці, адміністративно-юрисдикційній діяльності уповноважених державних органів, порівняльно-правовій нормотворчості, вивченні наукових основ різних видів адміністративних правопорушень з метою виявлення властивих їм спільних ознак, принципів та закономірних зв'язків⁵¹.

У свою чергу, М. І. Нікулін визначає поняття «адміністративна деліктологія» як відносно самостійну систему знань, завданням якої є дослідження та вивчення адміністративної деліктності як соціально-правового явища, її тенденцій, закономірностей (властивих для сучасності, минулого і майбутнього) та причин, що сприяють проявам протиправної поведінки, а також розроблення й оцінка заходів запобігання адміністративним правопорушенням з метою вдосконалення теорії та практики зниження рівня адміністративної деліктності⁵².

---

⁵⁰ Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ : Атіка, 2009. С. 46; Скалзуб Л. П., Василичук В. І. Причини і умови, які сприяють вчиненню злочинів в бюджетній сфері. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. Вип. 3. С. 308–309.

⁵¹ Абдрахманов Б. Е. Административная деликтология в республике Казахстан (концептуальные теоретические и методологические проблемы) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Алматы, 2010. С. 8; Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект : монографія. Київ : Гельветика, 2017. С. 62.

⁵² Никулин М. И. Проблемы науки административной деликтологии : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14. М., 2006. С. 14; Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект : монографія. Київ : Гельветика, 2017. С. 63; Панова О. О. Адміністративно-деліктологічна характеристика правопорушень у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП) // Шлях

Автор монографії «Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку» до адміністративно-деліктної детермінації зараховує, насамперед, причини, умови і кореляти. Між ними і наслідком (деліктністю, деліктами) виникають причинно-наслідкові, зумовлено-наслідкові, кореляційні, функціональні зв'язки, зв'язок стану і системно-структурна детермінація. За часом адміністративно-деліктна детермінація охоплює і зумовлює минуле як психологічно-формувальний елемент, теперішнє як взаємодію причин і умов у процесі детермінації наслідку та майбутнє, що несе в собі цілюву та інформаційну детермінацію⁵³.

Ядром конфліктної ситуації, що призводить до моральної деформації особистості, є недоліки сімейного виховання – жорстокість, агресивність дорослих, їх байдужість. Серед соціальних причин правопорушень Н. А. Ричкова виділяє такі: загострення соціальних проблем (зниження життєвого рівня, проблеми зайнятості та працевлаштування, забезпечення житлом); неефективна робота установ соціально-культурної сфери, обмежені можливості для змістовного проведення дозвілля; недоліки виховної роботи в освітніх закладах; демонстрація насильства, романтизація кримінального способу життя на телебаченні та в ЗМІ, в сучасному масовому кінематографії та популярній музиці; низький рівень правової, педагогічної культури населення; поширення випадків зловживання алкоголем, вживання наркотичних речовин; недостатній рівень соціального захисту населення; недоступність соціально-психологічної допомоги широким верствам населення тощо⁵⁴.

Зазначені причини так чи інакше впливають на життя всіх людей та призводять до поширення проявів девіантної поведінки як соціального явища. Формуванню протиправної поведінки з боку конкретної

успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 392.

⁵³ Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку : монографія. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 1995. С. 51.

⁵⁴ Родін С. В. Організація емпіричного дослідження щодо виявлення агресивних тенденцій та особистісних якостей осіб підліткового віку // Ювенальна деліктологія: діти як жертви, діти як правопорушники : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 8 жовт. 2020 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 96.

дитини, насамперед, сприяють особливості її мікросередовища (сім'я, навчального закладу, неформальної групи). Зокрема такі, як перебування в криміногенному оточенні, виховання у проблемних і кризових сім'ях, відсутність індивідуального підходу до проблемної дитини в навчально-виховних закладах, негативний вплив асоціальних груп однолітків⁵⁵.

Л. А. Петушкова та О. А. Лисенко до причин агресивної поведінки дитини відносять наступні: психологічні травми; дефекти виховання; фільми, ігри, телепередачі зі сценами насильства; демонстрація ворожої поведінки в родині; незадоволеність собою; страх; невпевненість; почуття провини; недовіра; погане самопочуття, перевтома; порушення харчування, голод; алкоголь, наркотичні речовини⁵⁶.

Автори проекту «Девіації у поведінці дитини: причини, форми прояву, методи впливу» встановлюють, що допомогти дитині з агресивною поведінкою можливо лише за умови, якщо знизити у дитини рівень особистої тривожності, надчутливість до негативного ставлення до себе; допомогти справитися з ситуаціями, які дитина вважає загрозливими; навчити усвідомлювати власні емоційні стани, розуміти почуття інших людей (малювання, ліплення різних емоцій, робота з фотографіями, що зображують різні емоції людей, сценки-етюди, рольові ігри, рефлексії «Я злий, коли...», «Я добра, якщо...»); ставитись емпатично та вчити цьому дитину; формувати адекватну самооцінку; налаштовувати дитину на позитивне сприйняття себе оточуючими людьми («Альбом успіхів», медалі, оплески; успішна самореалізація – відвідування гуртків, студій, секцій); навчити відреагувати свій гнів безпечним способом; оволодіти прийомами психічної рівноваги; розширити діапазон поведінкових реакцій у проблемній ситуації, разом із дитиною шукати варіанти конструктивного вирішення конфлікту; навчити цивілізовано висловлювати свою незгоду («А як би ти зробив, якщо...?»); відмовитись від покарань як методу виховання, перейти до методів переконання, заохочення, «лагідного» навчання; дотримуватись єдиних вимог та правил виховання у родині; заручитись підтримкою педагогів і вихователів, найближчого оточення; консультуватись у дитячого, сімейного психолога⁵⁷.

---

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Петушкова Л. А., Лисенко О. А. Девіації у поведінці дитини: причини, форми прояву, методи впливу // Knowledge Center : сайт. URL: <http://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Девіації-в-поведенні-ребенка-причини-форми-проявлення-методи-воздействия.pdf>.

⁵⁷ Там само.

Крім того, І. А. Мудрак підкреслює причини делінквентності, пов'язані з сімейним оточенням: безпосереднє залучення дитини до кримінальної діяльності, виховання її у душі асоціальних орієнтирів; жорстока поведінка з дитиною, вчинення відносно неї насильницьких дій, жорсткі методи виховання; недостатня увага з боку батьків до дитини, її виховання, задоволення її потреб, нехтування її інтересами; нестача у сім'ї матеріальних умов для повноцінного розвитку, життєдіяльності та виховання дитини; виховання дитини педагогічно некомпетентними особами (наприклад, старшими дітьми), а також особами, що мають обмежені можливості відносно педагогічного впливу на дитину (літніми людьми, сусідами); перенесення дорослими на дитину агресії, спричиненої якимось іншими проблемами; залучення дитини до конфліктів між батьками, конкуренція між ними через дитину, емоційна та напружена атмосфера взаємної неприязні; неадекватний стиль виховання та порушення педагогічної позиції батьків у благополучних сім'ях (гіперпротекція, гіпопротекція, емоційне нехтування дитиною тощо); неприйняття вікових змін у психології дитини в підлітковому віці – ігнорування батьками вікових потреб підлітка, висування вимог до його поведінки та використання прийомів виховання, що не відповідають конкретному віку⁵⁸.

Вирішальну роль антисоціальної спрямованості особистості у становленні делінквентної поведінки відіграє специфіка мотивації, яка виступає безпосередньою причиною протиправної поведінки⁵⁹. Окрім протиправної мотивації, у більшості кримінальних підлітків, як хлопців, так і дівчат, наявне негативне ставлення до школи та однокласників, з якими вони якщо і спілкуються, то більше негативно, ніж позитивно; ненависть до відмінників; негативна установка до інших людей, їх честі і гідності. Для підлітків з асоціальною та антисоціальною поведінкою характерно відчуження від загальноприйнятих правил соціального інституту, відторгнення від позитивних

---

⁵⁸ Мудрак І. А. Психологічні особливості тривожності депривованих підлітків-колоністів : монографія. Луцьк : ПП Іванюк, 2014. 279 с.; Родін С. В. Організація емпіричного дослідження щодо виявлення агресивних тенденцій та особистісних якостей осіб підліткового віку // Ювенальна деліктологія: діти як жертви, діти як правопорушники : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 8 жовт. 2020 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2020. С. 97.

⁵⁹ Немченко С. Г. Порушення комунікативної складової життєвої компетенції як один з чинників становлення девіантної поведінки. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету*. 2004. № 3. С. 150–154.

соціальних цінностей. Їм не важко для досягнення власної мети вда- рити незнайому людину, причому це виражено як у юнаків, так і у дівчат⁶⁰.

Однією з причин становлення протиправної поведінки у дитини є прояв аутоагресивної (саморуйнівної) поведінки. За Н. Говоріним та І. Романовою, аутоагресія є нічим іншим, як саморуйнівною пове- дінкою, яка може проявлятися у соціально-патологічній формі: пия- цтво, наркоманія, неконтрольовані сексуальні зв'язки, екстремальні види спорту, небезпечні професії. Така поведінка є схожою до самоп- риниження, самозвинувачення, нанесення собі тілесних ушкоджень, деколи самогубства. Тобто соціально-патологічна, неприйнятна по- ведінка є проявом аутоагресії, адже людина ризикує, нехтує своїм життям, собою. Це відбувається через дезадаптацію до несприятли- вих психологічно та фізіологічно умов життя⁶¹.

Представники психоаналізу розглядають аутоагресію як захис- ний механізм психіки. Дослідники вважають, що аутоагресія – це на- слідок нереалізованої, невираженої агресії, через що вона направляє- ться на саму особистість⁶².

Даний вид емоційного вигорання призводить до вчинення право- порушень у молодіжному середовищі.

Наступним фактором, що може стати причиною в майбутньому вчинення неповнолітнім правопорушень, є сімейне неблагополуччя. Так, зокрема, А. Сизоненко наголошує, що під сімейним неблагополуч- чям можна розуміти комплекс негативних факторів, які, негативно по- значаючись на процесі засвоєння неповнолітнім соціального досвіду, сприяють прогресуванню його антигромадської поведінки, віктиміза- ції і у поєднанні з певною життєвою ситуацією спроможні детерміну- вати злочинну поведінку неповнолітнього. Своєю чергою, чинниками сімейного неблагополуччя є: 1) тяжкі матеріально-побутові умови

---

⁶⁰ Смелзер Н. Дж. Социология. М. : Феникс, 1994. 688 с. ; Коць М. О., Оноп- ченко І. В. Психологічні особливості делінквентної поведінки підлітків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні на- уки»*. 2016. Т. 2, № 2. С. 52–53.

⁶¹ Говорин Н. В. Алкогольный фактор в криминальной агрессии и аутоагресии. Чита : Иван Федоров, 2009. С. 34; Романова И. В. Психофизиологиче- ские критерии риска суицидального поведения у школьников 14–17 лет : ав- тореф. дис. ... канд. биол. наук : 19.00.02. Челябинск, 2010. С. 10.

⁶² Фрейд З. Психоаналитические этюды / под ред. Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского. Харьков : Фолио, 2005. С. 124; Варгата О. В., Михайлов А. Р. Осо- бливості прояву аутоагресивної поведінки підлітків як психологічний фено- мен. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. Т. 1, № 6. С. 18–23.

життя сім'ї; 2) поганий стан фізичного й психічного здоров'я батьків; 3) алкоголізм, наркоманія, зловживання психоактивними речовинами; 4) низький освітньо-культурний рівень батьків; 5) понижена виробнича й суспільна активність; 6) аморальна й протиправна поведінка батьків; 7) порушення структури сім'ї (цей чинник одночасно виступає і ознакою сімейного неблагополуччя)⁶³.

4.2. ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНЬОГО

В адміністративній деліктології віктимологічну профілактику правопорушень досліджував науковець О. Остапенко. Вчений класифікує потерпілих від адміністративних деліктів з урахуванням нижченаведених елементів їх характеристики.

1. Соціальна характеристика. Щоб зрозуміти логіку поведінки людини в адміністративно-деліктній ситуації, слід розглядати структуру її суб'єктивного духовного світу в трьох вимірах: минулому, нинішньому і майбутньому, а вибір нею рішення – як синтез минулого досвіду і орієнтації на майбутнє. Формування суб'єктивного світу особистості вказує на її соціалізацію, яка здійснюється від минулого через нинішнє – в майбутнє. В ході соціалізації, взаємодіючи з навколишнім середовищем, жертва посідала і посідає певне місце в системі суспільних зв'язків, ураховуючи рід занять, спеціальність, професію, суспільний статус і економічне становище. Жертва мала, має або може мати в майбутньому соціальні зв'язки і відносини з порушником (службові, сімейні, спортивні, ділові, товариські, ворожі).

2. Психологічна характеристика. Адміністративна деліктологія, пояснюючи протиправну поведінку людини, базується на тому, що така поведінка обумовлена несприятливими умовами морального формування особистості, негативними соціальними факторами, що позначаються на сфері виховання, освіти, побутовому оточенні, спосіб життя⁶⁴.

---

⁶³ Градецька Н. Вплив мікросередовища у детермінації злочинної поведінки неповнолітніх. *Вісник Національної академії прокуратури*. 2019. № 4. С. 10–11; Сизоненко А. Детермінанти злочинної поведінки неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 129.

⁶⁴ Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 1995. С. 162–165; Бортник Н. П., Сопільник Л. І., Тильчик В. В. Особливості віктимологічного запобігання насильства щодо дітей в сім'ї. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2021. Вип. 29. С. 275.

Враховуючи поведінку потерпілого, О. Остапенко виділяє такі групи доделіктних ситуацій:

– ситуації, в яких дії потерпілих мають провокаційний характер і містять в собі привід до вчинення адміністративного делікту. В такій ситуації проявляється протиправна або аморальна поведінка потерпілого;

– ситуації, в яких дії потерпілого мають необережний, необачний характер, створюючи у такий спосіб сприятливі умови для вчинення адміністративного делікту;

– ситуації, в яких дії потерпілого є правомірними, але вони викликають протиправні дії порушника. Наприклад, справедлива критика, зауваження на адресу особи, яка нетактовно веде себе в громадському місці, що породжує насилля до особи, яка робить зауваження⁶⁵.

Говорячи про роль неповнолітніх жертв у механізмі злочинної поведінки, А. О. Джужа та Д. М. Тичина зазначають, що для визначення ролі потерпілого в механізмі конкретного злочину необхідно встановити:

– якою мірою ситуація, що спричинила певним чином формування в злочинця рішучості вчинити злочин або містить умови, що сприяють учиненню злочину, була зумовлена поведінкою потерпілого;

– яким був об'єктивний зміст ситуації, що вплинула на вчинення злочину, і наскільки адекватно потерпілий сприйняв те, що йому заподіяли шкоду;

– яким чином і якою мірою потерпілий вплинув на формування особистісної установки злочинця, реалізованої у взаємодії із ситуацією в заподіянні шкоди;

– які особистісні якості потерпілого зробили його більш вразливим для злочинця⁶⁶.

Зазначені дані дозволять не тільки встановити тип віктимної поведінки неповнолітнього, а й у майбутньому її виправити. Варто зазначити, що здебільшого підлітки потрапляють у ситуацію, з якої

---

⁶⁵ Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 1995. С. 162–165. Бортник Н. П., Сопільник Л. І., Тильчик В. В. Особливості віктимологічного запобігання насильства щодо дітей в сім'ї. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 29. С. 275.

⁶⁶ Джужа А. О., Тичина Д. М. Роль потерпілого (жертви) в механізмі вчинення злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 91.

вони виходять жертвами суспільно небезпечного діяння, внаслідок своєї необачливості, незнання, думки, що з ними не може нічого трапитися. На це розраховує й суб'єкт злочину, розробляючи алгоритм злочинних дій⁶⁷.

Усі ситуації, в яких неповнолітній може стати жертвою незаконного діяння, вчені поділяють на декілька видів, серед яких: 1) ситуації, у яких поведінка жертви спричиняє об'єктивну можливість учинення злочину: дії жертви, що призвели до аварійної ситуації на транспорті; всепрощення, яке дає злочинцеві змогу продовжувати злочинну діяльність; відсутність критичності, без якої шахрайство було б неможливим; 2) ситуації провокаційного характеру з негативною поведінкою жертви. У цих випадках поведінка жертви полягає в нападі, образі, приниженні, провокації, підбурюванні, загрозі тощо; 3) ситуації провокаційного характеру з позитивною поведінкою жертви (наприклад, дії працівника поліції, який постраждав під час захисту третьої особи); 4) замкнуті ситуації, у яких дії жертви спрямовано на заподіяння шкоди собі самій (наприклад, заподіяння собі каліцтва з метою ухилення від військової служби, знищення власного майна тощо); 5) ситуації, у яких поведінка жертви є абсолютно нейтральною, з точки зору впливу на поведінку злочинця і вчинення злочину⁶⁸. Тобто, виходячи із запропонованої типологізації, можна говорити про те, що моменту найвищої точки віктимності (безпосередньо злочинний акт) передують низка факторів: віктимна поведінка (яка включає в себе сукупність взаємопов'язаних дій: суб'єктивних – мотивація тих чи інших дій, які роблять вагомий внесок у механізм злочину, а саме: латентна віктимна поведінка (тривала позиція жертви, зумовлена небажанням співпрацювати із правоохоронними органами через страх помсти з боку злочинця, зневіра в поліції, небажання завдавати шкоду злочинцеві через родинні зв'язки з ним, матеріальну залежність тощо (Б. М. Головкін зазначає, що моментом виникнення стану латентності жертви є фактичне заподіяння злочинном шкоди фізичній чи юридичній особі. Моментом припинення стану є правова легалізація постраждалої особи шляхом її встановлення та визнання потерпілим у кримінальному провадженні⁶⁹));

---

⁶⁷ Андріяшевська М. Неповнолітні як жертви злочину та їхня роль у механізмі злочинної поведінки. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 236.

⁶⁸ Джужа А. О., Тичина Д. М. Роль потерпілого (жертви) в механізмі вчинення злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 90.

⁶⁹ Головкін Б. М. Поняття латентної віктимізації від злочинних посягань. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 29. С. 78–88.

рецидивна віктимна поведінка (стійка думка про те, що світ не може існувати без злочинності, небажання дотримуватися заходів безпеки через віру в неминучість долі тощо); недбала віктимна поведінка (зумовлена необачністю, невіглаством, зухвалістю, а також іншими психологічними особливостями неповнолітнього) та об'єктивних – конкретні фактори та життєві ситуації, які спричинили вчинення злочину: особливості особистості підлітка: вік, стать, зовнішні дані тощо, які роблять його випадковою жертвою через особливі вподобання злочинця (має місце, коли умови, в яких вчинюється суспільно небезпечне діяння, не забезпечені поведінкою неповнолітнього: у денний час, у людному місці тощо); конкретна життєва ситуація (комплекс дій, які мають місце лише у даний час та у даному місці): злочин, зумовлений непередбачуваною поведінкою злочинця (наприклад, завдання шкоди дитині батьками, які перебувають у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння тощо); злочин, зумовлений психічними захворюваннями злочинця (спонтанні гвалтівники, агресори тощо)⁷⁰.

С. В. Албул наголошує, що «неповнолітні – специфічний об'єкт для досліджень. Цьому існує ряд об'єктивних, значущих причин. Незнання представниками вказаної групи положень і вимог чинного законодавства, вікові особливості, причетність до певних субкультур каталізують процеси соціальної дезадаптації неповнолітньої особи, що являє собою послаблення або повну відсутність здібностей пристосування до умов соціальної середовища. Саме категорія неповнолітніх найбільш «привабливі» для злочинців. Аналіз даних кримінальної статистики свідчить, що серед злочинів, вчинюваних відносно неповнолітніх в Україні за період 2009–2012 роки, значний масив посідають посягання корисливої спрямованості – крадіжки, грабежі, шахрайства (82,3 %). У цьому випадку вибір жертв засновується на особливостях психологічного стану неповнолітніх, що створює істотні труднощі у здійсненні заходів правоохоронними органами щодо встановлення і викриття злочинців. Характерно, що в розвинених країнах, зокрема в США, де віктимологічний напрям впливу на злочинність отримав широкого розвитку, вченими розроблені і введені у практику прикладні методики зниження ризику стати жертвою злочину, адаптовані до умов конкретних міст і розраховані спеціально для неповнолітніх з урахуванням вікових та психофізіологічних характеристик. Крім вищевказаного, нами були встановлені й інші

---

⁷⁰ Андріяшевська М. Неповнолітні як жертви злочину та їхня роль у механізмі злочинної поведінки. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 236.

чинники, що сприяють підвищенню віктимності неповнолітніх, серед яких можна виділити такі: наявність, як правило, певних матеріальних цінностей при ігноруванні або незнанні заходів забезпечення особистої і майнової безпеки; відсутність стійких соціальних зв'язків у місцях перебування; провокуюча поведінка, яка виражається в браваді, недоречній демонстрації цінностей, що є при собі, грошових коштів, відео-, фото-, аудіоапаратури і т.ін.; незнання архітектурно-планового розташування місць перебування, що нерідко призводить до небажаного знаходження у так званих місцях з підвищеною кримінальною активністю; невідповідність або неналежна відповідність місць мешкання неповнолітніх елементарним вимогам кримінологічної безпеки (пасивний захист). Потрібно враховувати і той суттєвий факт, що стан жертви у неповнолітніх доповнюється й наявністю зменшеної кількості соціальних контактів, що значно погіршує психологічні наслідки злочинних проявів. Для неповнолітнього це стан страху, фрустрації, пошуку підтримки, іноді суїцид або прояви особистої кримінальної активності. У багатьох стан жертви надовго асоціюється з повною беззахисністю, руйнуванням життєвих стереотипів»⁷¹.

Таким чином, одним із головних проявів заходів допомоги при профілактиці є допомога підліткам у усвідомленні труднощів, з якими вони повинні вміти справлятися законними, правомірними діями, що вкотре свідчить про пріоритет виховних методів впливу над виправними. Заходи переконання здатні вплинути на духовні та морально-правові орієнтири. Необхідно пропагувати принцип «бути, а не мати»⁷².

У зв'язку з цим важливим аспектом може стати самопрофілактика, яка заснована на самовихованні, самонавчанні, самосвідомості та самооцінці особистості. Це виховання почуття обов'язку, самоспостереження, самоконтролю над волею та почуттями, самоаналізу, самокритики та переконаності у їх необхідності. Дуже важливо постійно підтримувати позитивні судження та добрі вчинки, вселяти віру у свої сили, у можливість сприятливих життєвих перспектив (нівелюючи на підсвідомому рівні віктимність)⁷³.

---

⁷¹ Албул С. В. Права дитини та віктимологічні аспекти формування ювенальної юстиції в Україні // Боротьба з молодіжною злочинністю : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27 вересн. 2013 р.) МВС України, Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2013. С. 12–16.

⁷² Берднік І. В., Беребенець К. А. Особливості віктимності неповнолітніх та шляхи запобігання їй. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 157–162. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/252526>.

⁷³ Соловьев В. С. Предупреждение влияния средств массовой коммуникации на вовлечение несовершеннолетних в сферу оказания коммерческих

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що вивчає адміністративна деліктологія?
2. Вкажіть причини злочинності неповнолітніх.
3. Які умови сприяють вчиненню злочину?
5. Назвіть соціальні причини правопорушень неповнолітніми.
6. Якими є причини агресивної поведінки дитини?
7. Як допомогти дитині з агресивною поведінкою?
8. Що таке антисоціальна спрямованість особистості?
9. Вкажіть причини та наслідки аутоагресії.
10. Яка поведінка неповнолітнього є віктимною?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації направляються за рішенням суду діти віком:

- а) від 11 до 14 років;
- б) від 14 до 16 років;
- в) від 9 до 11 років;
- г) немає правильної відповіді.

2. До професійних училищ соціальної реабілітації направляються за рішенням суду діти віком:

- а) від 14 років;
- б) від 14 до 16 років;
- в) від 11 років;
- г) від 11 до 14 років.

3. Учні загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, яким виповнилося 15 років, але вони не стали на шлях виправлення, за рішенням суду за місцезнаходженням зазначеного закладу можуть бути переведені до:

- а) голови селищної або сільської ради;
- б) професійного училища соціальної реабілітації;
- в) до місць позбавлення волі;
- г) усі відповіді вірні.

4. Школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації створюються:

- а) протягом 3 років з дня винесення відповідного наказу;
- б) наказом голови відповідної територіальної громади;
- в) відповідно до законодавства;

сексуальних услуг. *Научная перспектива*. 2012. № 4. С. 26; Берднік І. В., Беребенець К. А. Особливості віктимності неповнолітніх та шляхи запобігання їй. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 157–162. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/252526>.

г) немає правильної відповіді.

5. До центрів медико-соціальної реабілітації направляються діти віком від 11 років на підставі:

- а) мотивованого рішення суду;
- б) письмового дозволу батьків;
- в) висновку медико-експертної комісії;
- г) усі відповіді вірні.

6. У притулках для дітей тимчасово розміщуються діти віком:

- а) від 3 до 18 років;
- б) від 11 до 18 років;
- в) від 6 до 14 років;
- г) немає правильної відповіді.

7. Діти можуть перебувати в притулку для дітей протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але не більш як:

- а) 90 діб;
- б) 6 місяців;
- в) 1 рік;
- г) усі відповіді вірні.

8. До центрів соціально-психологічної реабілітації дітей не приймаються діти, які:

- а) перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- б) психічно хворі, із симптомами хвороби в гострому періоді або в період загострення хронічних захворювань;
- в) вчинили кримінальне правопорушення і щодо яких прийнято рішення про затримання, тримання під вартою або поміщення до приймальника-розподільника для дітей;
- г) усі відповіді вірні.

9. Здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на:

- а) уповноважені підрозділи органів Національної поліції;
- б) приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;
- в) школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- г) усі відповіді вірні.

10. У загальноосвітніх школах соціальної реабілітації дітей можуть тримати у виняткових випадках до досягнення ними:

- а) 14 років;
- б) 15 років;
- в) 16 років;
- г) немає правильної відповіді.

ГЛАВА 5

ВИЯВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ. ВЗАЄМОДІЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ІЗ ІНШИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ

5.1. Виявлення дітей, позбавлених батьківського піклування

Особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без батьківського піклування, зобов'язані негайно повідомити про це службу у справах дітей за місцем виявлення дитини.

Служба у справах дітей або виконавчий орган сільської, селищної ради, до яких надійшло повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, повинні з'ясувати місце знаходження дитини, її вік, відомості про батьків або осіб, які їх замінюють, обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування, прізвище, ім'я, по батькові та адресу особи, від якої надійшло повідомлення, та отримати іншу інформацію, що має істотне значення.

Служба у справах дітей у разі потреби подає відповідному центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відомості про дитину, її батьків або осіб, які їх замінюють, та інформацію про обставини, за яких дитина залишилася без батьківського піклування, для надання необхідних соціальних послуг.

Виявлення розлучених із сім'єю дітей, які є іноземцями або особами без громадянства та виявили бажання особисто чи через інших осіб набути статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», а також взаємодія державних органів та органів місцевого самоврядування проводиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України⁷⁴.

---

⁷⁴ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>; Про особливості соціального захисту розлучених із сім'єю дітей, які не є громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 832 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-2016-p>.

Сільський, селищний голова або інша уповноважена особа виконавчого органу сільської, селищної ради протягом доби після надходження інформації про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, передає її службі у справах дітей.

Усі повідомлення про дітей, залишених без батьківського піклування, служба у справах дітей реєструє в журналі обліку повідомлень про дітей, які залишились без батьківського піклування.

Служба у справах дітей, а у разі, коли дитина виявлена на території села, селища, – виконавчий орган сільської, селищної ради разом з працівниками уповноваженого підрозділу органу Національної поліції та охорони здоров'я протягом доби після надходження повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, проводять обстеження умов її перебування, стану здоров'я та з'ясовують обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування⁷⁵.

За результатами обстеження умов перебування дитини складається акт, у якому зазначається дата, місце проведення обстеження, відомості про дитину, її батьків, інших осіб, з якими вона проживає, умови утримання дитини та стан її здоров'я, за яких обставин та з яких причин дитина залишилась без батьківського піклування, а також заходи, що були вжиті для захисту прав дитини. Обстеження умов перебування не проводиться у разі, коли дитина перебуває у закладі охорони здоров'я, притулку для дітей служби у справах дітей, центрі соціально-психологічної реабілітації дітей.

У разі коли дитина покинута в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я, або її відмовилися забрати батьки чи інші родичі, підкинута чи знайдена, складається акт за формою, затвердженою МОЗ і МВС.

У разі коли мати, яка не перебуває у шлюбі, не забрала дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я, адміністрація закладу охорони здоров'я негайно повідомляє про таку дитину службу у справах дітей та центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання матері, а якщо місце проживання матері невідоме, – службу у справах дітей за місцем розташування закладу охорони здоров'я.

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді зобов'язаний з'ясувати обставини відмови матері забрати дитину з пологового

---

⁷⁵ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>.

будинку або з іншого закладу охорони здоров'я, провести у разі потреби відповідну роботу із соціальної підтримки матері з метою зміни її намірів і створення сприятливих умов для виконання нею обов'язків з виховання та утримання дитини та поінформувати у двомісячний строк службу у справах дітей про результати проведеної роботи.

Служба у справах дітей надсилає протягом семи днів з дня надходження такого повідомлення запит до відділу реєстрації актів цивільного стану за місцем державної реєстрації народження дитини з метою отримання повного витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про реєстрацію народження дитини.

Після надходження від відділу державної реєстрації актів цивільного стану повного витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про реєстрацію народження дитини із зазначенням відомостей про батька, записаних на підставі статей 126 і 128 Сімейного кодексу України, служба у справах дітей вживає заходів до з'ясування його фактичного місцезнаходження та надсилає (вручає) йому письмове повідомлення про обов'язок забрати дитину для утримання та виховання з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я⁷⁶.

У повідомленні служба у справах дітей зазначає відомості про дитину, адресу закладу охорони здоров'я, у якому перебуває дитина, строк, протягом якого необхідно забрати дитину, а також правові наслідки у разі, якщо батько відмовиться забрати або не забере дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я у визначений строк.

Якщо опіки безпосередня загроза життю або здоров'ю дитини, орган опіки та піклування, якому стало відомо про це, приймає рішення про негайне відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють.

Для прийняття рішення про негайне відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють, служба у справах дітей негайно після отримання повідомлення про безпосередню загрозу життю або здоров'ю дитини разом з уповноваженим підрозділом органів Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи, представниками закладу охорони здоров'я проводить оцінку рівня безпеки дитини. До проведення оцінки рівня безпеки дитини можуть бути додатково залучені уповноважені суб'єкти в межах своїх повноважень.

---

⁷⁶ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

У разі виявлення (підтвердження) за результатами оцінки рівня безпеки дитини фактів безпосередньої загрози її життю або здоров'ю та потреби у вжитті невідкладних заходів до забезпечення її безпеки дитина може бути невідкладно направлена до закладів охорони здоров'я для обстеження стану її здоров'я, надання необхідної медичної допомоги в стаціонарних умовах та документування фактів жорстокого поводження з нею або тимчасово влаштована.

Після вжиття невідкладних заходів до забезпечення безпеки дитини служба у справах дітей в той же день подає районній, районній у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчому органу міської, районної у місті (в разі утворення) ради, сільській, селищній раді об'єднаної територіальної громади клопотання про невідкладене відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють. Після надходження клопотання уповноважена особа районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади протягом одного дня розглядає порушене питання та приймає відповідне рішення.

Про відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють, орган опіки та піклування того ж дня письмово інформує органи прокуратури за місцем проживання дитини та у семиденний строк після прийняття рішення звертається до суду з позовом про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав, про відібрання дитини в матері, батька без позбавлення батьківських прав.

Служба у справах дітей за участю інших структурних підрозділів районної, районної у містах Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті, сільської, селищної ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади здійснює підготовку документів для звернення органу опіки та піклування до суду про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або відібрання дитини у матері, батька без позбавлення їх батьківських прав.

У разі прийняття судом рішення про відібрання дитини у батьків без позбавлення їх батьківських прав служба у справах дітей протягом тижня інформує центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання сім'ї для надання соціальних послуг сім'ї. Результати проведеної центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді роботи враховуються службою у справах дітей під час підготовки висновку про доцільність поновлення або позбавлення батьків батьківських прав.

Якщо протягом року після прийняття судом рішення про відібрання дитини у батьків не усунені причини, які перешкоджали належному

вихованню дитини її батьками, служба у справах дітей за місцем походження дитини, позбавленої батьківського піклування, зобов'язана вжити заходів до позбавлення батьків їх батьківських прав.

Протягом двох місяців після виявлення дитини, яка залишилась без батьківського піклування, служба у справах дітей за місцем виявлення дитини разом з адміністрацією закладу, до якого тимчасово її влаштовано, органами Національної поліції, охорони здоров'я вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків або осіб, які їх замінюють, інших родичів, місця їх проживання (перебування) та організовує роботу з повернення дитини на виховання в сім'ю чи заклад, який вона самовільно залишила, або забезпечує підготовку документів для надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

У разі коли дитина деякий час перебувала поза сімейним оточенням і місце проживання (перебування) її батьків не встановлено, її влаштування і встановлення статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, забезпечує служба у справах дітей за місцем виявлення дитини.

Строки підготовки документів для надання дитині, розлученій із сім'єю, статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, встановлюються з урахуванням строків, визначених Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» для визнання дитини біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту⁷⁷.

Після встановлення особи дитини та місця її проживання служба у справах дітей письмово повідомляє батьків або осіб, які їх замінюють, службу у справах дітей за місцем проживання дитини, а у разі, коли дитині надано статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, – службу у справах дітей за місцем її походження, про місце знаходження дитини.

Служба у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини:

– протягом 15 календарних днів після надходження повідомлення вивчає умови проживання та утримання дитини батьками або особами, які їх замінюють, розглядає питання про доцільність (недоцільність) повернення дитини до батьків, осіб, які їх замінюють, або до закладу (якщо встановлено, що дитина самовільно залишила

---

⁷⁷ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

медичний, навчальний, виховний заклад, інший заклад або установу, в яких проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування), готує відповідний висновок з урахуванням інтересів дитини, надсилає його керівникові закладу, в якому тимчасово перебуває дитина;

- не пізніше ніж протягом одного місяця з дня надходження повідомлення забезпечує повернення дитини до батьків, осіб, які їх замінюють, або до закладу, який вона самовільно залишила (у разі прийняття рішення про доцільність повернення дитини);

- не пізніше ніж протягом одного місяця з дня надходження повідомлення вирішує питання щодо подальшого влаштування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування (у разі прийняття рішення про недоцільність повернення дитини до опікуна/піклувальника, в прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу або до закладу, який вона самовільно залишила);

- готує документи відповідно до пунктів 13–25 цього Порядку (в разі прийняття рішення про недоцільність повернення дитини до батьків)⁷⁸.

У разі коли дитина тимчасово перебуває в сім'ї родичів або інших осіб, з якими у неї склалися близькі стосунки (сусіди, знайомі), висновок про доцільність (недоцільність) повернення її до батьків або закладу, який вона самовільно залишила, надсилається службі у справах дітей за місцем виявлення дитини.

Під час вирішення питання про повернення дитини до батьків, осіб, які їх замінюють, або до закладу, який вона самовільно залишила, враховується думка дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Думка дитини має бути зазначена у висновку про доцільність (недоцільність) її повернення.

Передача дитини батькам, особам, які їх замінюють, адміністрації закладу, який вона самовільно залишила, здійснюється у присутності працівника служби у справах дітей за місцем розташування закладу, в якому тимчасово перебувала дитина, про що складається акт у трьох примірниках, перший з яких зберігається у такому закладі, другий – у службі у справах дітей і третій – у батьків або осіб, які їх замінюють.

Облік дітей, які залишились без батьківського піклування, здійснює служба у справах дітей за місцем проживання батьків дитини

---

⁷⁸ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>.

або одного з них, з яким проживала дитина до настання обставин, за яких вона залишилася без піклування батьків, незалежно від місця виявлення дитини, а дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – служба у справах дітей за місцем походження дитини.

У разі коли батьки дитини або місце їх проживання невідомі, дитина, яка залишилась без батьківського піклування, береться на облік у службі у справах дітей за місцем виявлення дитини або місцем розташування закладу охорони здоров'я, в якому дитину залишили. Облік дітей, розлучених із сім'єю, веде служба у справах дітей за місцем виявлення дитини.

Відомості про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, збираються службою у справах дітей протягом 10 днів після надходження повідомлення про таку дитину. Зазначений строк може бути продовжений за рішенням керівника служби у справах дітей, але не більше ніж на 25 днів.

Служба у справах дітей на підставі зібраних відомостей про дитину приймає рішення, яке оформлюється наказом, про взяття її на первинний облік дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і вносить дані про таку дитину до книги первинного обліку. Дитина вважається такою, що взята на первинний облік, з дати прийняття такого рішення.

Підставою для прийняття рішення про взяття дитини на первинний облік є акт обстеження умов перебування дитини, в якому зазначається факт відсутності батьківського піклування, або інші документи, що підтверджують факт залишення дитини без батьківського піклування.

Підставою для прийняття рішення про взяття дитини, розлученої із сім'єю, на первинний облік є акт про виявлення дитини, розлученої із сім'єю, складений за формою, встановленою Кабінетом Міністрів України.

Після взяття дитини на первинний облік служба у справах дітей разом з працівниками уповноважених суб'єктів, до компетенції яких належить питання надання послуг дітям і сім'ям і забезпечення захисту їх прав, складає індивідуальний план соціального захисту дитини, залишеної без батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, за формою, затвердженою Мінсоцполітики, який затверджується комісією з питань захисту прав дитини.

У разі коли дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, проживає (перебуває) у закладі охорони здоров'я, освіти

або іншому дитячому закладі не за місцем її первинного обліку, індивідуальний план складається службою у справах дітей за місцем первинного обліку дитини з урахуванням пропозицій служби у справах дітей, інших уповноважених суб'єктів за місцем її проживання (перебування).

У разі коли дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, влаштована під опіку або піклування, в прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу та проживає не за місцем її первинного обліку, індивідуальний план складається службою у справах дітей за місцем її проживання (перебування).

Відомості про дитину, яка поставлена на первинний облік, вносяться до єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів.

У єдиному банку даних відомості про кожну дитину зберігаються в електронній обліково-статистичній картці дитини, яка складається на підставі документів, що посвідчують особу дитини. З електронної обліково-статистичної картки виготовляється дублікат на паперовому носії інформації (далі – дублікат обліково-статистичної картки).

Дублікат обліково-статистичної картки підписується оператором єдиного банку даних із зазначенням дати його виготовлення, засвідчується підписом керівника, скріпленим печаткою служби у справах дітей, і зберігається в її особовій справі.

У разі зміни місця проживання (перебування), форми влаштування дитини до її особової справи додається дублікат обліково-статистичної картки, виготовлений на момент переміщення дитини.

Служба у справах дітей за місцем первинного обліку дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, здійснює її супровід до досягнення повноліття або зняття її з цього обліку.

Служба у справах дітей у разі зміни форми влаштування дитини передає її особову справу з оригіналами документів за новим місцем влаштування. Переміщення дитини, зміна її життєвих обставин чи стану здоров'я фіксуються в її електронній обліково-статистичній картці.

На кожну дитину-сироту та дитину, позбавлену батьківського піклування, формується особова справа, яка зберігається в службі у справах дітей протягом п'яти років після досягнення дитиною повноліття. Після закінчення цього строку особова справа передається до архіву.

Порядок ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, затверджується Мінсоцполітики.

Про зміну місця проживання (перебування), форми влаштування та статусу дитини служба у справах дітей за місцем її проживання (перебування) протягом семи днів подає інформацію службі у справах дітей за місцем первинного обліку дитини, а у разі, коли дитина може бути усиновленою, – також уповноваженому органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань дітей, службі у справах дітей обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, в яких дитина перебуває на регіональному обліку, Нацсоцслужбі, до якої додаються копії відповідних документів.

У разі надходження нової інформації про дитину служба у справах дітей за місцем її первинного обліку протягом доби вносить таку інформацію до електронної обліково-статистичної картки дитини.

Якщо встановлено, що дитина перебуває на первинному обліку одночасно у кількох службах у справах дітей, її залишають на обліку в службі у справах дітей за місцем набуття дитиною статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. У разі коли дитина ще не набула такого статусу, вона залишається на обліку в службі у справах дітей, яка раніше прийняла рішення про взяття дитини на первинний облік.

У разі коли дитина проживає (перебуває) не за місцем її походження, відомості про таку дитину заносяться до книги обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій, в якій зазначається прізвище, ім'я, по батькові дитини, дата народження, місце первинного обліку, форма влаштування, місце її проживання, номер і дата листа-повідомлення про зміну місця проживання.

У разі тимчасового виїзду дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування за межі України з метою лікування, навчання, участі у фестивалях, наукових виставках, учнівських олімпіадах та конкурсах, екологічних, технічних, мистецьких, туристичних, дослідницьких, спортивних заходах, оздоровлення та відпочинку дитини за кордоном, у тому числі у складі організованої групи дітей, та перебування її за межами України строком до 90 днів опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі та інші законні представники дитини зобов'язані повідомити про це службу у справах дітей за місцем первинного обліку. У разі тимчасового виїзду дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, за межі України строком більш як на 90 днів опікуни, піклувальники, прийомні

батьки, батьки-вихователі та інші законні представники дитини зобов'язані повідомити про це службу у справах дітей за місцем первинного обліку та поставити дитину на консульський облік за місцем її фактичного перебування.

Рішення про зняття дитини з первинного обліку приймається відповідною службою у справах дітей і оформлюється наказом у разі:

- повернення дитини на виховання до батьків або до одного з них;
- усиновлення дитини;
- досягнення дитиною повноліття;
- набуття дитиною чи надання їй повної цивільної дієздатності;
- смерті дитини;
- взяття дитини на первинний облік за місцем походження⁷⁹.

Дитина вважається такою, що знята з первинного обліку, з дати прийняття відповідного рішення.

Інформація про зняття дитини з первинного обліку вноситься до книги первинного обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і єдиного банку даних.

Рішення про зняття з первинного обліку дитини, розлученої із сім'єю, приймається також на підставі:

- рішення суду про відмову у визнанні дитини біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;
- рішення ДМС про втрату чи позбавлення дитини статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, чи про скасування рішення про визнання дитини біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, крім випадку, коли вона втратила статус біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, у зв'язку з набуттям громадянства України.

5.2. ВЗАЄМОДІЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ З ІНШИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ

Щодо питання взаємодії ювенальної превенції з іншими інституціями з метою забезпечення прав дітей, то підрозділи ювенальної превенції взаємодіють з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями за такими напрямками:

---

⁷⁹ Там само.

- 1) профілактика правопорушень у дитячому середовищі, проти-дія домашньому насильству та дитячій бездоглядності;
- 2) забезпечення прав та інтересів дітей;
- 3) упровадження кращих міжнародних методик та практик роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, та дітьми, які потерпіли внаслідок протиправних діянь, у тому числі реалізація спільних проектів щодо профілактики правопорушень серед дітей;
- 4) підвищення професійного рівня, набуття знань, вмій і навичок шляхом участі в семінарах, тренінгах та інших практичних і теоретичних заходах.

Така взаємодія здійснюється на засадах партнерства і спрямована на задоволення потреб територіальних громад та виконання завдань, покладених на підрозділи ювенальної превенції⁸⁰.

Поліцейські підрозділів ювенальної превенції з питань, що входять до їх компетенції:

- 1) беруть участь у нарадах, конференціях, круглих столах;
- 2) висвітлюють (у тому числі й через засоби масової інформації) інформацію щодо стану злочинності в дитячому середовищі і заходи для його покращення, які вживаються поліцейськими, а також дають рекомендації батькам, законним представникам щодо запобігання вчиненню дітьми та стосовно них правопорушень, поширенню негативних явищ серед дітей;
- 3) організують спільно з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ, заінтересованими органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, громадськими організаціями профілактичні заходи серед дітей.

У ситуації, коли дитина вчиняє правопорушення, розвиток спільних дій між поліцією та іншими органами публічного адміністрування буде залежати від ступеня шкоди чи суспільної небезпеки діяння та віку дитини (розглянемо ті з них, що не мають ознак злочину). Слід враховувати, що репресивний характер впливу на дитину в таких ситуаціях має зводитися до мінімуму. Крім того, керівні принципи правосуддя, дружнього до дітей, заохочують упровадження альтернатив судовому розгляду та альтернативні методи вирішення спорів, якщо вони можуть найкращим чином служити інтересам дитини.

---

⁸⁰ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

Коли дитина, яка досягла віку юридичної відповідальності, вчинила адміністративне правопорушення, поліцейські: а) якщо правопорушення є незначним – обмежуються проведенням попереджувальної співбесіди та звільненням правопорушника; якщо при цьому є потерпілі від такого делікту – додатково вимагають від неповнолітнього правопорушника публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; б) якщо правопорушення є більш серйозним – складають протоколи про адміністративні правопорушення на дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання цих неповнолітніх осіб; в) перевіряють таких дітей за наявними базами даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України; г) інформують відповідні служби у справах дітей з метою з'ясування причин та умов, які призвели до вчинення правопорушень, вжиття заходів щодо їх усунення; д) передають оформлені матеріали про адміністративні правопорушення до суду для прийняття рішення у справі; е) якщо неповнолітній правопорушник перебуває в алкогольному чи наркотичному сп'янінні – доставляють таку дитину до закладу охорони здоров'я для надання необхідної медичної допомоги; є) беруть участь (інспектори ювенальної превенції) разом з фахівцями служби у справах дітей у судовому розгляді, де висловлюють свою думку щодо доцільності призначення тих чи інших заходів впливу або призначення адміністративного стягнення; ж) інформують про подію заклади освіти, де навчається неповнолітній правопорушник, для проведення з ним психологічної роботи та посилення нагляду за його поведінкою; з) за наявності підстав беруть дитину на профілактичний облік; і) інформують відповідні місцеві органи державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей; к) ініціюють перед службами у справах дітей, місцевими органами охорони здоров'я питання про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги⁸¹.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що складається за результатами обстеження умов перебування дитини?

---

⁸¹ Іщенко І. В. Удосконалення взаємодії поліції з іншими органами публічного адміністрування та громадськістю у сфері ювенальної превенції. *Правова держава*. 2018. № 31. С. 39.

2. Які дії органу опіки та піклування, якому стало відомо про виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини?

3. Протягом якого часу з дня надходження повідомлення Служба у справах дітей надсилає запит до відділу реєстрації актів цивільного стану за місцем державної реєстрації народження дитини з метою отримання повного витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про реєстрацію народження дитини?

4. Що негайно проводить Служба у справах дітей після отримання повідомлення про безпосередню загрозу життю або здоров'ю дитини разом з уповноваженим підрозділом органів Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи, представниками закладу охорони здоров'я?

5. Куди невідкладно направляється дитина у разі виявлення (підтвердження) за результатами оцінки рівня безпеки дитини фактів безпосередньої загрози її життю або здоров'ю та потреби у житті невідкладних заходів до забезпечення її безпеки?

6. Кого і в який період часу інформують органи опіки та піклування про відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють?

7. Протягом якого часу після прийняття судом рішення про відібрання дитини у батьків потрібно вжити заходів щодо усунення причин, які перешкоджають належному вихованню дитини її батьками?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Протягом якого часу сільський, селищний голова або інша уповноважена особа виконавчого органу сільської, селищної ради після надходження інформації про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, передає її службі у справах дітей?

- а) протягом 3-х годин;
- б) протягом 12-ти годин;
- в) протягом доби;
- г) протягом 3-х діб.

2. За результатами обстеження умов перебування дитини складається:

- а) акт;
- б) висновок;
- в) довідка;
- г) офіційне застереження.

3. У разі коли дитина покинута в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я, або її відмовилися забрати батьки чи інші родичі, підкинута чи знайдена, складається:

- а) висновок;

- б) акт за формою, затвердженою МОЗ і МВС;
- в) довідка;
- г) офіційне застереження.

4. Протягом якого часу з дня надходження повідомлення Служба у справах дітей надсилає запит до відділу реєстрації актів цивільного стану за місцем державної реєстрації народження дитини з метою отримання повного витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про реєстрацію народження дитини?

- а) протягом трьох днів;
- б) протягом п'яти днів;
- в) протягом семи днів;
- г) протягом десяти днів.

5. У повідомленні Служба у справах дітей зазначає:

- а) відомості про дитину;
- б) адресу закладу охорони здоров'я, у якому перебуває дитина;
- в) правові наслідки у разі, якщо батько відмовиться забрати або не забере дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я у визначений строк;
- г) усі варіанти вірні.

6. Про відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють, орган опіки та піклування того ж дня письмово інформує:

- а) Національну поліцію;
- б) соціальні органи;
- в) суд з позовом про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав;
- г) органи прокуратури за місцем проживання дитини.

7. Протягом якого часу Служба у справах дітей за місцем походження дитини, позбавленої батьківського піклування, зобов'язана вжити заходів до позбавлення батьків їх батьківських прав, якщо після прийняття судом рішення про відібрання дитини у батьків не усунені причини, які перешкождали належному вихованню дитини її батьками?

- а) протягом 3-х місяців;
- б) протягом 6-ти місяців;
- в) протягом року;
- г) протягом 3-х років.

8. Протягом якого часу після виявлення дитини, яка залишилась без батьківського піклування, служба у справах дітей за місцем виявлення дитини разом з адміністрацією закладу, до якого тимчасово її влаштовано, органами Національної поліції, охорони здоров'я вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків або осіб, які їх замінюють, інших родичів, місця їх проживання (перебування) та організовує роботу з повернення дитини на виховання в сім'ю чи заклад, який вона самовільно залишила, або забезпечує підготовку документів для надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування?

- а) протягом 2-х місяців;
- б) протягом 3-х місяців;
- в) протягом 6-ти місяців;
- г) протягом 12-ти місяців.

9. На кожну дитину-сироту та дитину, позбавлену батьківського піклування, формується особова справа, яка зберігається в службі у справах дітей протягом:

- а) року після досягнення дитиною повноліття;
- б) двох років після досягнення дитиною повноліття;
- в) трьох років після досягнення дитиною повноліття;
- г) п'яти років після досягнення дитиною повноліття.

10. Рішення про зняття дитини з первинного обліку приймається відповідною службою у справах дітей і оформлюється наказом у разі:

- а) повернення дитини на виховання до батьків або до одного з них;
- б) усиновлення дитини;
- в) досягнення дитиною повноліття;
- г) усі варіанти вірні.

ГЛАВА 6

РОБОТА З ДІТЬМИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЧИНЕННЯ ПОРУШЕНЬ ЩОДО ДІТЕЙ ТА ДІТЬМИ

Сучасна криміногенна ситуація в середовищі неповнолітніх досить складна і нестабільна. Разом із тим організаційно-практичні заходи, вжиті місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та правоохоронними органами на виконання вимог Президента України та Уряду, дали змогу в умовах складної економічної ситуації не допустити в державі суттєвого загострення криміногенного становища в підлітковому середовищі. Одним зі шляхів недопущення вчинення підлітками кримінально караних діянь та адміністративних проступків є здійснення профілактики у підлітковому середовищі за трьома рівнями: первинним (коли мова іде про дітей та молодь загалом), вторинним та третинним (спрямовані на роботу зі специфічними видами перед- та посткримінальної поведінки).

Причинами, які лежать в основі вчинення правопорушень за участю дітей, є тяжке матеріальне становище їх сімей, відсутність взаєморозуміння з батьками та однолітками, незайнятість, поширення таких негативних звичок, як алкоголізм та тютюнопаління, асоціальний спосіб життя тощо. Основним напрямком діяльності підрозділів Національної поліції є здійснення профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню дітьми кримінальних проступків та адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

6.1. Заходи з профілактики вчинення правопорушень щодо дітей та дітьми

Деструктивна поведінка дітей є опосередкованим проявом (наслідком) тих соціально-економічних процесів, що історично відбуваються у країні та суспільстві. Зростає чисельність дітей із порушенням норм поведінки та тих, які відносяться до «групи ризику» і долучаються до раннього алкоголізму, наркоманії, проституції, збільшується питома вага протиправної, агресивної та аутоагресивної поведінки підлітків під впливом алкогольного та наркотичного сп'яніння.

Це підкреслюються у багатьох кримінологічних та інших юридичних дослідженнях.

Так, П. П. Пилипчук зауважує, що стурбованість викликають тенденції в динаміці такого соціального явища, як злочинність неповнолітніх: щорічно кількість неповнолітніх, засуджених за вчинення злочинів, зростає. Одночасно збільшується й кількість неповнолітніх, до яких за вчинення суспільно небезпечних діянь було застосовано примусові заходи виховного характеру. Злочини, які скоюють неповнолітні, стають дедалі жорстокішими, відзначаються малозначністю мотивів, цинізмом і байдужістю. Ці факти свідчать про те, що в суспільстві відбуваються певні процеси, які вкрай негативно впливають на формування молодого покоління⁸².

Б. М. Головкін поєднує індивідуально-психологічні чинники діячої деструктивної поведінки із соціальними факторами, які мають місце в суспільстві. На думку вченого, неповнолітні стають на шлях вчинення злочинів з чотирьох основних причин, серед яких слід виділити те, що злочинна поведінка виступає засобом адаптації до складних умов життя, боротьби за виживання у будь-який спосіб⁸³.

С. Г. Поволоцька робить висновок, що причини та умови вчинення неповнолітніми особами правопорушень загалом тотожні тим, що обумовлюють правопорушення дорослих, але вони мають певну специфіку, пов'язану із віковими, психологічними, статевими особливостями. Причини та умови вчинення неповнолітніми правопорушень безпосередньо пов'язані із несприятливими умовами формування та розвитку особи неповнолітнього правопорушника; недоліками виховання дітей сім'ями та навчальними закладами; поганою організацією їх дозвілля; недоліками в діяльності суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх⁸⁴.

М. П. Легецький серед детермінант асоціальної поведінки дитини (на прикладі наркоманії) вбачає невдоволеність життям, яке виникає на ґрунті постійних конфліктів у сім'ї, навчальних закладах, взаємовідносинах із близькими людьми, а також низький рівень матеріального становища, почуття самотності тощо⁸⁵.

---

⁸² Пилипчук П. П. На шляху до ювенальної юстиції. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. № 1–2. С. 87.

⁸³ Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 204.

⁸⁴ Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. С. 10–11.

⁸⁵ Легецький М. П. Адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних

Вивчення сучасної ситуації вказує на неблагополуччя у світі дитинства. Зараз у дитячому середовищі спостерігається нехтування правовими, моральними, соціальними нормами, спад інтересу до навчання і суспільно корисної праці. Особистість сучасних дітей вирізняє інституалізація девіантної поведінки. Така поведінка дітей і молоді торкається усіх сфер соціального функціонування і проявляється у насильстві та агресії, негативному ставленні до оточення, нездатності прогнозувати результати своєї поведінки, низьких комунікативних навичках⁸⁶.

Ганебним фактом для розвиненого соціального суспільства є випадки бездоглядності та бродяжництва серед дітей. О. Є. Журавель доходить висновку, що дитяча безпритульність та бездоглядність є однією з найгостріших проблем як українського суспільства, так і світової спільноти. У дітей, які не отримують необхідного піклування, зростають та виховуються на вулиці, руйнуються соціальні настанови та життєві орієнтири, відбувається соціально-психологічна дезадаптація особистості, що значно ускладнює процес соціалізації дитини, тобто її включення в суспільство через засвоєння нею низки соціальних норм, правил, звичаїв тощо. Натомість унаслідок девіантної поведінки діти набувають багатьох соціально негативних звичок (навичок), що вкорінюються в їхній свідомості й призводять до того, що вони не визнають будь-якого контролю з боку суспільства, ухиляються від суспільно корисної праці та обирають інші, як правило протизаконні, способи отримання засобів для існування, поповнюючи таким чином ряди неповнолітніх злочинців⁸⁷.

Дитяча деліктність становить значну суспільну небезпеку, незважаючи навіть на відносно невеликий відсоток у загальній кількості злочинів та адміністративних правопорушень. Але це не єдине антисоціальне явище, яке негативно впливає на неповнолітніх членів суспільства. Нетипова або небезпечна поведінка, іноді просто безтурботне ставлення до соціальних або техногенних ризиків з боку дитини у поєднанні з неоглядністю та байдужістю дорослих призводить до загибелі, фізичного чи психологічного травмування неповнолітніх

засобів, психотропних речовин і прекурсорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. С. 12.

⁸⁶ Іщенко І. В. Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами Національної поліції України ювенальної превенції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. С. 22.

⁸⁷ Журавель О. Є. Адміністративно-правові засади протидії безпритульності та бездоглядності дітей органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2013. С. 7–8.

осіб. Сюди слід віднести й віктимну поведінку неповнолітніх жертв злочинів⁸⁸.

Постулати визнання загальнолюдських цінностей, повага до прав і свобод людини та їх пріоритетність у взаємовідносинах з державою набувають особливої актуальності та важливості під час реалізації діяльності органів поліції щодо запобігання та протидії правопорушенням серед малолітніх та неповнолітніх осіб, оскільки, як вже було підкреслено, саме ця категорія є найуразливішою та найменш захищеною верствою соціуму⁸⁹.

Підрозділи Національної поліції мають право вживати заходів як щодо профілактики правопорушень з боку дітей та стосовно них, так і щодо захисту прав дитини, стосовно якої вчинено правопорушення⁹⁰.

Логічним є встановлення сутності та особливостей профілактичної діяльності підрозділів Національної поліції України серед дітей щодо недопущення вчинення правопорушень.

Сьогодні в науковій літературі та на рівні законодавчих актів оперують такими поняттями, як «профілактична діяльність» та «превентивна діяльність». Зокрема, в ст. 23 Закону України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію»⁹¹ закріплено, що поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень. Вочевидь, що превентивні заходи одночасно можуть бути й примусовими (або правильніше буде казати – мати примусовий характер).

Я. О. Лакійчук зауважує, що безпосередньо у праві, як правило, під превенцією розуміють систему заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, що виявляється в попередженні поведінки фізичних і юридичних осіб, що відхиляється від норми, недопущенні настання негативних наслідків, які можна завчасно передбачити⁹².

---

⁸⁸ Іщенко І. В. Превентивна робота з дітьми: актуалізація питання та перспективи дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 123.

⁸⁹ Сорочан Д. А. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції щодо запобігання та протидії булінгу в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2022. С. 113.

⁹⁰ Зозуля Є. В. Організаційно-правові засади діяльності Національної поліції України стосовно захисту та забезпечення прав дитини. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2 (67). С. 151.

⁹¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

⁹² Лакійчук Я. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. С. 45.

С. Г. Поволоцька наголошує на тому, що вітчизняні вчені активно використовують запозичене із закордонної наукової літератури визначення «превенція», сутність якого полягає в поєднанні всіх без виключення дефініцій, зміст яких переплітається з «попередженням правопорушень», іншими словами вказує на діяльність щодо попередження, профілактики, запобігання правопорушенням. Імплементация у національну наукову доктрину вказаного універсального терміна дозволила закордонним ученим уникнути «боротьби» термінів «попередження» та «профілактика» правопорушень, яка існує у вітчизняній юридичній літературі дотепер⁹³.

О. М. Окопник, аналізуючи соціальну складову системи протидії протиправній поведінці, ототожнює превенцію і профілактику правопорушень, характеризує профілактику як соціально-управлінську діяльність, спрямовану на усунення, нейтралізацію криміногенних факторів, обмеження їх дії за допомогою спеціальних засобів. На ліквідацію негативних факторів, які є причиною протиправної поведінки, зазвичай впливають об'єктивні реалії соціального життя: рівень розвитку виробництва, рівень і стан свідомості у вигляді суспільної думки, звичок, традицій та рівня культури. Головною метою діяльності щодо профілактики правопорушень можна визначити вивчення та усунення факторів, які сприяють їх вчиненню. Невід'ємним елементом механізму профілактики (превенції) правопорушень називається викорінення правової безграмотності, яке є цілеспрямованим процесом, що передбачає озброєння вихованців правовими знаннями та вміннями й формування на цій основі правосвідомості та правової поведінки законослухняного громадянина⁹⁴.

Якщо взяти слово «профілактика», то воно також має іншомовне походження і в перекладі з давньогрецької *prophylaktikos* означає «запобіжний». Превенція та профілактика є фактично синонімами. Єдине, що їх відрізняє, це те, що одне слово має латинське коріння, інше – давньогрецьке. До початку реформування правоохоронної системи України як законодавець, так і науковці традиційно віддавали перевагу терміну «профілактика». Натомість в англійських джерелах слова «профілактика», «попередження» та «запобігання» перекладаються саме як превенція (на англ. *prevention*).

---

⁹³ Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 81 с.

⁹⁴ Окопник О. М. Поняття, сутність та суб'єкти соціальної профілактики правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 261.

В цілому можемо констатувати, що термін «превенція» є більш універсальним і охоплює за змістом як запобігання (профілактику), так і протидію (яка включає припинення правопорушень, а також належне розслідування та притягнення до відповідальності правопорушників та зміну їхньої поведінки) одночасно.

І. В. Іщенко визначає «ювенальну превенцію» у широкому сенсі, як відносно окремий вид суспільно-правових відносин, який має свій об'єкт впливу та систему суб'єктів, які цей вплив здійснюють. Ювенальна превенція одночасно є складовою частиною як ювенальної, так і антидевіантної політики держави. Врешті-решт, це врегульована нормами права комплексна система соціальних, економічних, виховних, психологічних та правових заходів впливу певного кола (системи) уповноважених суб'єктів (органів публічного адміністрування) на суспільство, родину, окремих фізичних та юридичних осіб з метою усунення факторів, що детермінують девіантну поведінку дітей у будь-яких її негативних проявах⁹⁵. Така дефініція претендує на повне охоплення всіх елементів або підсистем ювенальної превенції як найбільш широкого поняття, що включає в себе і частину ювенального права, і систему суб'єктів ювенальної превенції, і профілактику правопорушень, бездоглядності та безпритульності неповнолітніх, дитячого дорожньо-транспортного травматизму, розшук зниклих дітей, і запобігання сімейному насильству щодо дітей, а також власної небезпечної та суїцидальної поведінки. Крім того, ювенальна превенція може розглядатися і у вузькому сенсі, виключно як цілеспрямована правоохоронна та профілактична діяльність спеціалізованої служби Національної поліції – підрозділів ювенальної превенції⁹⁶.

В цілому діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції щодо профілактики адміністративних правопорушень і кримінальних проступків доцільно розглядати в площині реалізації загальних та індивідуальних заходів.

Заходи загальної профілактики адміністративних правопорушень і кримінальних проступків здійснюються підрозділами ювенальної превенції Національної поліції на території обслуговування в навчальних закладах та за місцем проживання дітей.

З метою попередження вчинення дітьми адміністративних правопорушень і кримінальних проступків підрозділи ювенальної превенції

---

⁹⁵ Іщенко І. В. Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами Національної поліції України ювенальної превенції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. С. 48.

⁹⁶ Там само. С. 49.

Національної поліції самостійно або разом із відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування здійснюють такі заходи загальної профілактики:

1) виявляють причини й умови, що призводять до вчинення правопорушень і кримінальних проступків дітьми, уживають організаційних і практичних заходів для їх усунення;

2) проводять зустрічі з адміністрацією навчальних закладів та представниками батьківських комітетів;

3) проводять у навчальних закладах лекції та практичні заняття, спрямовані на формування в дітей правосвідомої поведінки, навичок до здорового способу життя.

Заходи індивідуальної профілактики здійснюються працівником підрозділу ювенальної превенції Національної поліції щодо конкретної дитини з метою попередження вчинення нею адміністративних правопорушень і кримінальних проступків.

Заходи індивідуальної профілактики спрямовані на особистість дитини, середовище, яке її формує, а також на умови, обставини та ситуації, що призводять до вчинення дитиною адміністративних правопорушень і кримінальних проступків.

Працівники підрозділів ювенальної превенції Національної поліції здійснюють такі заходи індивідуальної профілактики:

1) проводять ознайомлювальні, попереджувальні та виховні бесіди з дитиною за місцем проживання, навчання, роботи;

2) проводять ознайомлювальні, попереджувальні бесіди з батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення;

3) складають план заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини;

4) відповідно до компетенції організують надання допомоги дитині у вирішенні питань, що пов'язані з працевлаштуванням, організацією дозвілля, установленням соціально корисних контактів, вибором життєвих цілей, а також залучення дитини до соціально корисних занять трудового, спортивного, творчого, самодіяльного характеру;

5) відвідують за місцем проживання дитину для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень;

6) сприяють у вирішенні соціальних проблем дитини, у тому числі конфліктних ситуацій у сім'ї, зокрема щодо батьків, законних

представників, які не займаються вихованням дітей чи вчиняють стосовно них насильство в сім'ї, застосовують заходи впливу згідно із законодавством, ініціюють перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування питання щодо направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги.

Основні вимоги до заходів індивідуальної профілактики:

1) суворе дотримання прав, основоположних свобод та законних інтересів дитини, законності при здійсненні заходів індивідуальної профілактики;

2) своєчасність виявлення та усунення криміногенних чинників, що збільшують вірогідність повторного вчинення дитиною адміністративного правопорушення і кримінального проступку;

3) послідовність у проведенні заходів індивідуальної профілактики, інтенсивність яких повинна зростати або зменшуватися залежно від результатів.

План заходів індивідуальної профілактики повинен включати:

1) порядок отримання повної інформації про дитину, виявлення всебічних даних про середовище, у якому проживає дитина;

2) порядок реалізації заходів індивідуальної профілактики, а саме: проведення ознайомлювальних, попереджувальних, виховних бесід з дитиною, яка перебуває на профілактичному обліку, здійснення контролю за її поведінкою;

3) порядок проведення заходів щодо попередження адміністративних та кримінальних правопорушень;

4) заходи профілактики кримінальних правопорушень на стадії висловлення намірів чи їх підготовки шляхом схиляння до добровільної відмови від їх вчинення, допомоги у вирішенні проблеми, яка є причиною, що штовхає дитину на вчинення адміністративного правопорушення чи кримінального проступку;

5) порядок здійснення контролю за ефективністю індивідуальної профілактики шляхом надсилання запитів про поведінку дітей за місцем проживання, навчання та роботи, опитування осіб, які оточують дитину;

6) порядок підготовки матеріалів для зміни статусу дитини (зняття з профілактичного обліку, надсилання подання для вирішення питання щодо зміни покарання).

Заходи індивідуальної профілактики здійснюються щодо дитини, яка схильна до вчинення адміністративних правопорушень або вчинила кримінальний проступок, була засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільнена зі спеціальної виховної установи.

З метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини, яка вчинила адміністративне правопорушення чи кримінальний проступок, працівник підрозділу ювенальної превенції Національної поліції бере її на відповідний профілактичний облік.

6.2. ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОГО ОБЛІКУ ДІТЕЙ

З метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини поліцейський підрозділу ювенальної превенції Національної поліції заводить обліково-профілактичну справу та вносить відомості про взяття на профілактичний облік до відповідної інформаційної підсистеми, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, дітей, щодо яких поліцейські ювенальної превенції Національної поліції здійснюють профілактичну роботу.

Обліково-профілактична справа, яка заводиться підрозділами ювенальної превенції Національної поліції, включає в себе:

1) проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дитиною за місцем проживання, навчання або роботи не рідше одного разу на місяць.

Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції проводять ознайомлювальну бесіду з метою реалізації подальшої профілактичної роботи щодо дитини, тобто від неї залежить відповідний зміст і результат цієї роботи.

Попереджувальна бесіда, яка проводиться підрозділами ювенальної превенції Національної поліції, становить собою заходи, які проводяться або за наявності фактів антигромадської поведінки дитини, узятої на профілактичний облік, або без будь-яких зовнішніх приводів, у порядку індивідуальної профілактики та має на меті здійснення контролю за поведінкою дитини, а також використовується для інформаційного забезпечення індивідуальної профілактики злочинної поведінки.

Виховна бесіда – це захід, який за змістом, способами впливу на свідомість, почуття і волю дитини подібний до попереджувальної бесіди та проводиться у неофіційній обстановці;

2) проведення ознайомлювальних, попереджувальних бесід із батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного правопорушення чи кримінального проступку;

3) складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини;

4) відвідування за місцем проживання дитини для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних правопорушень і кримінальних проступків;

5) вжиття інших профілактичних заходів, передбачених законодавством України.

Взяттю на профілактичний облік підрозділами ювенальної превенції Національної поліції підлягає дитина:

1) засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) звільнена за рішенням суду від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру без поміщення до школи або професійного училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання;

3) звільнена зі спеціальної виховної установи;

4) яка вчинила домашнє насильство в будь-якій формі (дитина-кривдник), передбачене статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також щодо якої винесено терміновий заборонний припис чи виданий обмежувальний припис;

5) яка впродовж року два і більше разів була притягнута до адміністративної відповідальності;

6) яка впродовж року два і більше разів самовільно залишала сім'ю, навчально-виховний заклад чи спеціальну установу для дітей;

7) яка вчинила булінг (цькування) учасника освітнього процесу.

Виходячи з підстав для взяття дитини на профілактичний облік, передбачених наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044⁹⁷, перелік таких категорій дітей є вичерпним. Поза увагою індивідуального профілактичного впливу залишаються такі категорії «ризику», як дитина:

а) яка до настання віку адміністративної відповідальності впродовж року два і більше разів учиняла діяння, за які законом передбачена адміністративна відповідальність (у такому випадку підставою для взяття на облік міг би бути відповідний рапорт поліцейського підрозділу ювенальної превенції, з долученням витягів з Єдиного

---

⁹⁷ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події⁹⁸ щодо зареєстрованих фактів правопорушень, а також адміністративні матеріали на батьків або осіб, що їх замінюють за ч. 3 ст. 184 КУпАП);

б) яка впродовж навчального року два і більше разів без поважних причин була відсутня на навчальних заняттях протягом 10 робочих днів поспіль (підставою для взяття на облік також могло б бути звернення адміністрації закладу освіти до підрозділу ювенальної превенції, з долученням матеріалів внутрішніх службових розслідувань за такими фактами);

в) відносно якої застосовано такий захід впливу за скоєне адміністративне правопорушення згідно зі ст. 24-1 КУпАП. Крім того, є доречним доповнити перелік заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх за адміністративні правопорушення, таким заходом, як постановка на превентивний (профілактичний) облік в органах Національної поліції. Якщо таку пропозицію втілити у законодавстві, то за рішенням суду замість адміністративного покарання до неповнолітнього правопорушника також може бути застосовано взяття на профілактичний облік. Підставою для взяття на облік у такому разі буде відповідна постанова суду⁹⁹.

Підставами для взяття дитини на профілактичний облік підрозділами ювенальної превенції Національної поліції є:

1) вирок (постанова) суду, що набрав(ла) законної сили, про застосування до дитини покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) рішення суду про звільнення дитини від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, крім випадків, коли дитину направляють до школи або професійного училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання;

3) довідка про звільнення зі спеціальної виховної установи для дітей;

4) матеріали, які підтверджують факт вчинення дитиною домашнього насильства (копія термінового заборонного чи обмежувального

---

⁹⁸ Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС України від 08.02.2019 № 100 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

⁹⁹ Іщенко І. В. Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами Національної поліції України ювенальної превенції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. С. 105.

припису, постанови суду щодо притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення);

5) рапорт поліцейського підрозділу ювенальної превенції Національної поліції про дитину, яка впродовж року два і більше разів притягалася до адміністративної відповідальності, з долученням копій постанов суду про притягнення до адміністративної відповідальності;

6) рапорт поліцейського підрозділу ювенальної превенції Національної поліції щодо виявлення дитини, яка впродовж року два і більше разів самовільно залишала сім'ю, навчально-виховний заклад чи спеціальну установу для дітей, з долученням витягів з Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події щодо зареєстрованих фактів безвісного зникнення дитини;

7) копія постанови суду щодо притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення дитини чи батьків або осіб, які їх замінюють.

За наявності підстав для взяття дитини на профілактичний облік поліцейський підрозділу ювенальної превенції у триденний строк виносить постанову про взяття на профілактичний облік дитини та заведення обліково-профілактичної справи, яку затверджує начальник територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП.

Обліково-профілактична справа реєструється в журналі реєстрації обліково-профілактичних справ дітей, взятих на профілактичний облік, який ведеться в електронній формі.

Обліково-профілактична справа містить: прізвище, ім'я, по батькові, дату народження дитини, адресу її проживання, а також документи, передбачені законом.

Під час заведення обліково-профілактичної справи поліцейський підрозділу ювенальної превенції зобов'язаний повідомити дитину, її батьків чи інших законних представників про взяття дитини на профілактичний облік, провести ознайомлювальну бесіду і роз'яснити умови перебування на обліку в поліції, за результатами якої дитина та її батьки чи інші законні представники ставлять свій підпис у повідомленні.

Про взяття дитини на профілактичний облік і заведення обліково-профілактичної справи поліцейський підрозділу ювенальної превенції письмово повідомляє відповідний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а про дитину, узятую на профілактичний облік, – також відповідну службу у справах дітей.

До обліково-профілактичної справи долучаються такі документи:

- 1) постанова про взяття на профілактичний облік дитини та заведення ОПС;
- 2) копія повідомлення дитини, її батьків, інших законних представників про взяття дитини на профілактичний облік;
- 3) матеріали, що містять відомості про підстави взяття на профілактичний облік;
- 4) характеристики з місця проживання, навчання або роботи дітей;
- 5) копія повідомлення для відповідної служби у справах дітей про взяття дитини на профілактичний облік;
- 6) план заходів індивідуальної профілактики, до якого можуть вноситися корегування за умов зміни інформації про дитину;
- 7) копія постанови про оголошення в розшук дитини, яка перебуває на профілактичному обліку, як такої, що безвісти зникла або переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду чи ухиляється від відбуття кримінального покарання;
- 8) постанова про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини та закриття обліково-профілактичної справи;
- 9) інші документи щодо проведеної профілактичної роботи з дитиною та її результатів.

Поліцейський підрозділу ювенальної превенції вносить інформацію до відповідної інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, про взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку дітей, щодо яких заведено обліково-профілактичну справу.

Відомості про дитину (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, адреса проживання, номер і дата заведення обліково-профілактичної справи, категорія обліку) поліцейський підрозділу ювенальної превенції протягом доби після заведення обліково-профілактичної справи вносить до електронної картки інформаційної підсистеми. Категорія обліку проставляється відповідно до розмежувань, зазначених у довіднику електронної картки.

Якщо категорія профілактичного обліку дитини змінюється, поліцейський підрозділу ювенальної превенції упродовж доби вносить відповідні корективи до електронної картки.

На автоматизованому обліку дитина перебуває лише за однією категорією обліку, ступінь пріоритетності якої визначається поліцейським підрозділу ювенальної превенції за принципом: кримінальний проступок поглинає адміністративне правопорушення.

Якщо однією з категорій є домашнє насильство, зберігаються дві категорії обліку.

У разі зміни дитиною, яка перебуває на профілактичному обліку, місця фактичного проживання поліцейський ювенальної превенції

повідомляє про це орган поліції, на території обслуговування якого проживатиме дитина. Після одержання відповідної інформації щодо прибуття дитини до нового місця проживання поліцейський ювенальної превенції надсилає до органу поліції, на території обслуговування якого проживатиме дитина, обліково-профілактичну справу для подальшого здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини. Після одержання інформації про отримання обліково-профілактичної справи та взяття дитини на облік за новим місцем проживання поліцейський ювенальної превенції вносить відповідну інформацію до журналу реєстрації обліково-профілактичних справ дітей, взятих на профілактичний облік.

У разі переїзду дитини за кордон або на тимчасово окуповану територію, якщо з моменту переїзду минув рік, профілактичний облік автоматично припиняється.

Ведення обліково-профілактичних справ контролюють:

– начальник підрозділу превентивної діяльності територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП або його заступник – один раз на квартал;

– начальник підрозділу ЮП ГУНП – один раз на півроку.

Профілактичний облік дітей із заведенням обліково-профілактичних справ триває строком один рік з моменту взяття на облік, якщо інше не передбачено вироком суду, який набрав законної сили.

Підставами для зняття дитини з профілактичного обліку є:

- 1) досягнення нею 18-річного віку;
- 2) закінчення строку покарання, визначеного вироком суду;
- 3) набрання законної сили вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі;
- 4) рішення суду про визнання дитини в установленому законом порядку померлою чи безвісно відсутньою або отримання офіційного документа про смерть дитини;
- 5) відсутність випадків вчинення домашнього насильства впродовж року після останнього такого факту;
- 6) відсутність випадків вчинення адміністративного правопорушення та/або кримінального проступку впродовж року з моменту взяття на облік;
- 7) відсутність випадків самовільного залишення сім'ї, навчально-виховного закладу чи спеціальної установи для дітей упродовж року з моменту взяття на облік;
- 8) обрання стосовно дитини, яка перебуває на обліку, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- 9) відсутність випадків вчинення булінгу (цькування) впродовж року після останнього такого факту.

За наявності підстав для зняття дитини з профілактичного обліку поліцейський підрозділу ювенальної превенції протягом однієї доби:

1) виносить постанову про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини та закриття обліково-профілактичної справи, яку затверджує начальник територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП;

2) вносить відповідні корективи до електронної картки інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, із обранням підстави зняття (зміни) відповідно до довідника електронної картки;

3) письмово повідомляє батьків, законних представників, інші органи і служби, які раніше були інформовані про взяття дитини на профілактичний облік.

Закриті обліково-профілактичні справи зберігаються в територіальних (відокремлених) підрозділах ГУНП протягом двох років, після чого знищуються. Після знищення обліково-профілактичної справи працівники, які виконали цю роботу, затверджують факт знищення підписами в акті, а в журналі реєстрації обліково-профілактичних справ узятих на профілактичний облік дітей роблять відмітки про знищення справ із зазначенням номера акта і дати його реєстрації.

Враховуючи те, що деякі підстави для взяття дитини на облік можуть виникнути, наприклад, з 14 років і раніше, сумуючи загальний термін тривання такого обліку (один рік) та встановлений строк зберігання обліково-профілактичної справи після її закриття (два роки), отримуємо вік 17 років. Але протягом останнього року неповноліття така особа може вчинити кримінальний проступок і для прийняття об'єктивного рішення судом щодо призначення чи звільнення такої особи від покарання може бути потрібна інформація (для досудової доповіді) про проведені з нею профілактичних заходів, їх доцільність та результативність. Утім така інформація буде на той час знищена згідно з наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044¹⁰⁰. Виходячи з цього, доцільно, щоб «закриті обліково-профілактичні справи зберігалися в територіальних (відокремлених) підрозділах ГУНП протягом двох років, після чого знищуються, але не раніше настання повноліття особи щодо якої здійснювався профілактичний облік»¹⁰¹.

---

¹⁰⁰ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

¹⁰¹ Іщенко І. В. Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами Національної поліції України ювенальної превенції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. С. 106–107.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які заходи загальної профілактики адміністративних правопорушень і кримінальних проступків здійснюються підрозділами ювенальної превенції Національної поліції?
2. Назвіть заходи індивідуальної профілактики підрозділів ювенальної превенції Національної поліції щодо конкретної дитини з метою попередження вчинення нею адміністративних правопорушень та кримінальних проступків.
3. Вкажіть основні вимоги до заходів індивідуальної профілактики.
4. Що повинен включати план заходів індивідуальної профілактики?
5. Що входить до змісту обліково-профілактичної справи, яка заводится підрозділами ювенальної превенції Національної поліції?
6. Яка категорія дітей підлягає взяттю на профілактичний облік підрозділами ювенальної превенції Національної поліції?
7. Назвіть підстави для взяття дитини на профілактичний облік підрозділами ювенальної превенції Національної поліції.
8. Якою є процедура реєстрації обліково-профілактичної справи?
9. Вкажіть документи, які долучаються до обліково-профілактичної справи.
10. Як здійснюється контроль за веденням обліково-профілактичних справ?
11. Яким є строк постановки на профілактичний облік дітей із заведенням обліково-профілактичних справ?
12. Назвіть підстави для зняття дитини з профілактичного обліку поліцейським підрозділу ювенальної превенції Національної поліції.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Взяттю на профілактичний облік підлягає дитина, яка:
  - а) засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;
  - б) звільнена зі спеціальної виховної установи;
  - в) вчинила домашнє насильство в будь-якій формі (дитина-кривдник), передбачене статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також щодо якої винесено терміновий заборонний припис чи виданий обмежувальний припис;
  - г) впродовж року два і більше разів була притягнута до адміністративної відповідальності;
  - г) усе вищепераховане.

2. З метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини поліцейський підрозділу ювенальної превенції заводить:

- а) обліково-профілактичну справу;
- б) контрольно-наглядову справу;
- в) облікову справу;
- г) справу адміністративного нагляду.

3. За наявності підстав для зняття дитини з профілактичного обліку поліцейський підрозділу ювенальної превенції протягом однієї доби:

- а) виносить постанову про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини та закриття ОПС, яку затверджує начальник територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП;
- б) вносить відповідні корективи до електронної картки інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, із обранням підстави зняття (зміни) відповідно до довідника електронної картки;
- в) письмово повідомляє батьків, законних представників, інші органи і служби, які раніше були інформовані про взяття дитини на профілактичний облік;
- г) усе вищеперераховане.

4. Закриті обліково-профілактичні справи зберігаються в територіальних (відокремлених) підрозділах ГУНП протягом:

- а) одного року;
- б) двох років;
- в) трьох років;
- г) чотирьох років.

5. Профілактичний облік дітей із заведенням обліково-профілактичної справи триває строком:

- а) одного року з моменту взяття на облік;
- б) двох років з моменту взяття на облік;
- в) трьох років з моменту взяття на облік;
- г) чотирьох років з моменту взяття на облік.

6. Начальник підрозділу превентивної діяльності територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП або його заступник контролює ведення обліково-профілактичної справи:

- а) один раз на місяць;
- б) один раз на квартал;
- в) один раз на півроку;
- г) один раз на рік.

7. Програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї, – це:

- а) просвітницько-профілактична програма;
- б) програма корекції поведінки;
- в) цільова програма з охорони дитинства;
- г) програма соціального захисту та поліпшення становища дітей.

8. Захід, від змісту і результатів якого залежить хід подальшої профілактичної роботи:

- а) ознайомлювальна бесіда;
- б) попереджувальна бесіда;
- в) виховна бесіда;
- г) інтерв'ювання дитини.

9. Захід, який проводиться або за наявності фактів антигромадської поведінки дитини, узятої на профілактичний облік, або без будь-яких зовнішніх приводів, у порядку індивідуальної профілактики та має на меті здійснення контролю за поведінкою дитини, а також використовується для інформаційного забезпечення індивідуальної профілактики протиправної поведінки:

- а) ознайомлювальна бесіда;
- б) попереджувальна бесіда;
- в) виховна бесіда;
- г) інтерв'ювання дитини.

10. Захід, який за змістом, способами впливу на свідомість, почуття і волю дитини подібний до попереджувальної бесіди та проводиться у неофіційній обстановці:

- а) ознайомлювальна бесіда;
- б) попереджувальна бесіда;
- в) виховна бесіда;
- г) інтерв'ювання дитини.

ГЛАВА 7

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОШИРЕННЯ НАСИЛЬСТВА І СУЇЦИДІВ СЕРЕД ДІТЕЙ

Поняття «дискримінація», «жорстоке поводження», «насильство», «гендерно зумовлене насильство», «домашнє насильство», «булінг» – це ті терміни, котрі все частіше використовуються в тих ситуаціях, де жертвами стають неповнолітні. Наведемо деякі статистичні дані. Так, результати моніторингу судових процесів «Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні: кримінальний аспект» свідчать, що в 2020 році понад 5 тисяч дітей постраждали від тільки від кримінальних правопорушень¹⁰². За даними Генеральної прокуратури України лише за п'ять місяців 2021 року зареєстровано 149 суїцидальних випадків серед дітей. Динаміка кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених стосовно дітей, свідчить: у 2020 році кількість таких злочинів збільшилася на 9 %, у 2021 – уже на третину. Більше ніж наполовину минулого року зросло число дітей, потерпілих від зґвалтувань, а у 2021 році – майже на чверть. У більшості випадків сексуальне насильство над дітьми вчиняється особами з їх близького оточення, щонайменше 30 % з них – родичі неповнолітніх¹⁰³.

Наведені дані свідчать про збільшення випадків насильства і суїцидів серед дітей, які потребують оперативного реагування: виявлення причин, умов і факторів, які сприяють їх виникненню; проведення ефективної профілактики; запобігання вчиненню насильства щодо дітей і суїцидів; проведення адекватної державної та регіональної політики в окресленій сфері. Зі свого боку, зазначене обумовлює необхідність більш детального розгляду актуальних проблем поширення насильства, суїцидів серед дітей і їх детермінантів.

---

¹⁰² Понад 5 тис. дітей постраждали від кримінальних правопорушень в Україні в 2020 році – результати моніторингу // Interfax-Україна : сайт. 01.06.2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/747671.html>.

¹⁰³ З початку року в Україні сталося майже півтори сотні суїцидальних випадків серед підлітків – ОГП // Радіо Свобода : сайт. 01.06.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-suyitsydy-ogp-pidlitky/31284975.html>.

9) фізіологічні (різка зміна гормонального фону, хвороби нервової системи, прийом ліків, які впливають на фізичний і емоційний стан особи).

Розглянемо види домашнього насильства, що вчиняється стосовно дітей.

Економічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися, інші правопорушення економічного характеру¹⁰⁶. Розглянемо зовнішні прояви економічного насильства.

Умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними. Право кожного на житло, а також достатній життєвий рівень, що, окрім житла, включає достатнє харчування та одяг, закріплено у ст.ст. 47, 48 Основного Закону держави¹⁰⁷. Право дитини на житло також регламентовано ч. 2 ст. 176 Сімейного кодексу України¹⁰⁸, а також ст. 18, де вказано, що держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку. Діти – члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем. Органи опіки та піклування зобов'язані здійснювати контроль за дотриманням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла¹⁰⁹.

До майна, в тому числі коштів і документів дитини, необхідно віднести: 1) майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо); 2) майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої

---

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

¹⁰⁸ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

¹⁰⁹ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності. Таким чином, у випадку якщо дитині на день народження подарували гроші, а батьки без відома дитини забрали їх та витратили на свої потреби – це де-юре не може вважатись економічним насильством щодо дитини, оскільки договір дарування, предметом якого в даному випадку є гроші, може бути укладено лише між повнолітніми особами (глава 55 Цивільного кодексу України¹¹⁰). Тобто дитина не може бути обдарованою, як і обдарованими не є її батьки, якщо це прямо не буде озвучено дарувальником.

Залишення дитини без догляду чи піклування. Відповідно до ч. 2 ст. 150 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. Догляд означає: пильнувати, слідкувати за чим-небудь з метою забезпечення нормального стану, порядку; турбуватися, піклуватися про кого-, що-небудь, забезпечувати необхідні умови комусь, чомусь¹¹¹. Піклування передбачає здійснення таких дій: виявлення уваги; турботи про потреби кого-, чого-небудь; допомога; створення необхідних умов і т. ін.¹¹² Отже, залишення дитини без нагляду, турботи, допомоги, в обсязі, достатньому для її нормального фізичного та психоемоційного стану, є економічним насильством. Щоправда зі змісту аналізованої статті залишається незрозумілим, упродовж якого періоду повинна мати місце така бездіяльність щодо дитини. Можна припустити, що ці дії обов'язково повинні призвести до дестабілізації нормального стану дитини, незалежно від ознаки часу.

Перешкодження в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації. Відповідно до ст. 49 Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування¹¹³. У профільному законодавчому акті у сфері охорони здоров'я передбачено, що батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я своїх дітей, їх фізичний та духовний розвиток, ведення ними здорового способу життя. У разі порушення цього обов'язку, якщо воно завдає істотної

---

¹¹⁰ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

¹¹¹ Словник української мови : в 11 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2: Г–Ж. С. 339.

¹¹² Словник української мови : в 11 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6: П–Поїти. С. 533.

¹¹³ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

шкоди здоров'ю дитини, винні у встановленому порядку можуть бути позбавлені батьківських прав. Медична допомога дітям надається закладами охорони здоров'я та лікарями, що провадять господарську діяльність з медичної практики як фізичні особи – підприємці¹¹⁴.

Заборона працювати. Вік, з якого допускається прийняття дитини на роботу, становить 16 років. Діти, які досягли 15-річного віку, можуть прийматися на роботу, що не завдає шкоди їх здоров'ю і навчанню, за згодою одного з батьків або особи, яка замінює батьків. Для дітей, молодших 16 років, тривалість робочого часу обмежується відповідно до потреб їх розвитку та професійної підготовки. Час, витрачений дитиною за згодою власника або уповноваженого ним органу на професійну підготовку в межах встановленого законодавством робочого часу, зараховується як робочий час.

Забороняється залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, участі у важких роботах і роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час. До найгірших форм дитячої праці належать:

1) усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

2) використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;

3) використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

4) робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом¹¹⁵.

---

¹¹⁴ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

¹¹⁵ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

Примушування до праці будь-якої особи, в тому числі дитини, є не тільки забороненим (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про зайнятість населення»¹¹⁶) кримінально караним діянням (ст.ст. 150–151 Кримінального кодексу України¹¹⁷). Зазначене також є підставою для позбавлення батьківських прав. Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 164 Сімейного кодексу України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва як і ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти¹¹⁸.

Заборона навчатися. Право на освіту декларовано у ст. 53 Конституції України¹¹⁹. Між тим сімейне законодавство покладає на батьків обов'язок забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу¹²⁰. Зі свого боку, невиконання цього обов'язку шляхом надання вказівок у формі заборони та/або наказу слід кваліфікувати як домашнє насильство щодо дитини.

На здійснення економічного насильства щодо дитини вказує наявність низки ознак¹²¹:

---

¹¹⁶ Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

¹¹⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

¹¹⁸ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

¹¹⁹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

¹²⁰ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

¹²¹ Індикатори фізичного, сексуального, психологічного насильства щодо дитини, а також нехтування потребами дитини // UNICEF : сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4191/file/Indicators.pdf>.

Зовнішній вигляд	Поведінка	Психоемоційний стан	Обстановка в сім'ї
			
Брудний одяг, може мати неприємний запах	Систематичні запізнення	Відставання в розвитку	Неприбрані приміщення
Надмірна худоба	Прогули в школі	Розумова відсталість	Антисанітарія
Неохайний вигляд	Хронічна втома	Труднощі у спілкуванні	Наявність місць підвищеної небезпеки
Хворобливий вигляд	Вчинення малозначних адміністративних правопорушень	Наявність нерозвинених соціальних навичок	Брак предметів, необхідних для нормального розвитку дитини
Здутий живіт	Жебрацтво	Апатичність	(книги, ігри тощо)
Фізичне виснаження	Систематична втеча з місця постійного проживання	Небажання брати участь у іграх	
Бруд під нігтями		Тривожність	
Брудне волосся		Неврівноваженість	
Ояг не по сезону		Відсутність самоконтролю	

Слід зазначити, що економічне насильство вчиняється не тільки в сім'ях, що опинилась у складних життєвих обставинах і мають скрутне матеріальне становище, адже часто економічне насильство вчиняється внаслідок: абсолютного нерозуміння сутності батьківства та відповідних обов'язків; відсутності родинних почуттів до дитини тощо. Підсумовуючи наведене слід зазначити, що економічне насильство щодо дитини – це умисне нехтування з боку батьків і окремих категорій близьких осіб її базовими потребами в житлі, їжі, одязі, розвитку, навчанні, вихованні, медичному обслуговуванні, медичній допомозі та послугах тощо.

Психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи¹²². Цей вид насильства достатньо складно відрізнити від звичайних конфліктних ситуацій, які відбуваються в родині на побутовому ґрунті. Психологічне насильство має місце тоді, коли в конфлікті «перемагає» сильніша сторона, причому її аргументом є не доводи, а саме сила, яка супроводжується агресією.

Психологічне насильство щодо дітей найчастіше проявляється в таких формах: словесні образи, спрямовані на приниження честі та гідності, погрози нанесення тілесних ушкоджень, здійснення фізичної розправи; систематичне переслідування дитини; залякування; пошкодження майна дитини, в тому числі її особистих речей; зневажливе ставлення до емоційного стану; демонстрація байдужості до життя дитини та її уподобань; зневага до особистості дитини, поводження з нею як зі своєю власністю; сприяння вживанню алкоголю, наркотичних засобів та інших шкідливих речовин; демонстрація своєї переваги перед дитиною; констатація настання покарання вищими силами чи міфічними істотами; погрозування завдати фізичної шкоди суб'єктам, яких любить дитина (інші члени сім'ї, хатні тварини); гіпертрофоване ставлення до її помилок і огріхів тощо.

Нижче наведені ознаки здійснення психологічного насильства щодо дитини¹²³:

---

¹²² Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

¹²³ Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство / авт.-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюмак ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП Клименко, 2015. С. 71–72; Індикатори фізичного, сексуального, психологічного насильства щодо дитини, а також нехтування потребами дитини // UNICEF : сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4191/file/Indicators.pdf>.

Зовнішній вигляд	Поведінка	Психоемоційний стан
↓	↓	↓
Постійна за- смученість Заляканість	Неконтрольо- вана агресія Нездатність вчитися Відсутність знань, загаль- новідомих ді- тям відповід- ного віку Нав'язливе прагнення ла- ски та ви- знання	Схильність до насильства Страх батьків і дому Бажання гра- тися не з одно- літками, з дітьми молод- шого віку Демонстрація повної відсут- ності страху перед будь- чим
	Прояви наси- льства до слаб- ших істот Замкненість	Уповільнене мовлення Розумова відс- талість Надто висока зрілість Тривожність Занижена са- мооцінка Депресія
	Прагнення до самоізоляції	Психосомати- чні хвороби
	Спроби само- губства Втрата апе- тити	Неврівнова- женість
	Часті істерики Смоктання па- льців Гіперактивна поведінка Схильність до брехні	Енурез Гризіння ніг- тів Швидка стом- люваність Дисоціативні епізоди

Спроби втекти з дому
Демонстрація надмірної нездорової любові до батьків

Ворожість до оточуючих

Як вбачається з наведеної вище таблиці, за зовнішнім виглядом дитини досить складно достеменно встановили факт вчинення стосовно неї психологічного насильства. Тому пріоритетними ознаками в даному випадку є ознаки поведінки дитини. Психологічне насильство над дитиною може призвести до її психологічної невпевненості, нездатності до самозахисту, а також спричинити школу психічному та фізичному здоров'ю.

Сексуальне насильство – це форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності¹²⁴.

Дана форма домашнього насильства характеризується високим рівнем латентності: в 75 % випадків гвалтівники знайомі дітям тією чи іншою мірою, причому в 45 % випадків із них нападником стає родич (найчастіше батько, вітчим, піклувальник), у 30 % – більш далекий знайомий (наприклад, друг брата, коханець матері)¹²⁵. До проявів сексуального насильства необхідно віднести: згвалтування; примус до небажаних сексуальних контактів; будь-які інші дії сексуального характеру по відношенню до дитини (розбещення, втягування у заняття дитячою проституцією або дитячою порнографією тощо).

Майже усі вказані прояви є кримінально каранними діяннями, злочинами, які вчиняються проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, серед них статті: 149 («Торгівля людьми»); 152 («Згвалтування»); 153 («Сексуальне насильство»); 154 («Примушування до

---

¹²⁴ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

¹²⁵ Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство / авт.-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюмак; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОП Клименко, 2015. С. 53.

вступу в статевий зв'язок»); 155 («Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку»); 156 («Розбещення неповнолітніх»); 156-1 («Домагання дитини для сексуальних цілей»); 301 («Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»); 301-1 («Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження»); 301-2 («Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи»); 302 («Створення або утримання місць розпусти і звідництво»); 303 («Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»); 304 («Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність») Кримінального кодексу України¹²⁶.

Ознаки сексуального насильства стосовно дитини можна згрупувати наступним чином¹²⁷:

Зовнішній вигляд	Поведінка	Психоемоційний стан
		
Висипи в паху	Уникнення контактів з однолітками	Порушення емоційного стану
Захворювання, що передаються статевим шляхом	Знання термінології та жаргону, не властивого дітям	Фобії та страти без будь-яких явних причин
Ознаки проникнення статевих органів у статеві органи	Вживання алкоголю, наркотиків та інших психотропних речовин	Порушення когнітивного розвитку
Вагітність	Заглиблення у себе	Прихована агресія

¹²⁶ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

¹²⁷ Сексуальне насильство щодо дитини: координація дій // UNICEF : сайт. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/4186/file/Sex_viol.pdf.

Відсутність догляду за собою	Емоційна нестабільність	Самокалічення	Тривожність
Відсутність особистої гігієни	Відчуття провини та сорому	Самодеструктивність	Суїцидальні думки
	Ізоляція	Уникнення контактів з однолітками	Неврози
	Відсутність уваги	Злість	Невротичність
	Різке зниження успішності навчання	Розлади пам'яті	Безпосередність
	Втечі з дому	Синдром «брудного тіла»	Переживання загрози фізичного і психологічного ототожнення «добра» та «зла»
		Делінквентність	

Результатом сексуального насильства є не тільки викривлення психосексуального розвитку дитини: така дитина не може адекватно оцінити реалії, їй завдаються тяжкі травми, що призводять до порушення фізичного та психічного здоров'я.

Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру¹²⁸.

Здійснюючи фізичне насильство щодо дитини, особа порушує особисті права останньої як от право на життя та свободу тощо. Фізичне насильство над дитиною має прояви: викручування рук, смикання волосся, спроби придушення, мордування та катування, заподіяння опіків, кидання предметів у бік жертви, загроза будь-якою зброєю, відмова у наданні необхідної допомоги в разі хвороби або вагітності.

Фізичне насильство по суті є посяганням на життя та здоров'я особи, за яке настає кримінальна відповідальність відповідно до

¹²⁸ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

таких статей Кримінального кодексу України: 115 («Умисне вбивство»); 116 («Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання»); 117 («Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини»); 118 («Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення»); 119 («Вбивство через необережність»); 120 («Доведення до самогубства»); 121 («Умисне тяжке тілесне ушкодження»); 122 («Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження»); 123 («Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання»); 124 («Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення»); 125 («Умисне легке тілесне ушкодження»); 126 («Побої і мордування»); 126-1 («Домашнє насильство»); 127 («Катування»); 128 («Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження»); 129 («Погроза вбивством»); 130 («Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби»); 133 («Зараження венеричною хворобою»); 135 («Залишення в небезпеці»); 136 («Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані»); 146 («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»); 149 («Торгівля людьми»); 166 («Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування»); 314 («Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»); 315 («Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»).

Ознаки дитини, щодо якої здійснюється фізичне насильство¹²⁹:

---

¹²⁹ Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство / авт.-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюмак; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОП Клименко, 2015. С. 51–52, 63; Індикатори фізичного, сексуального, психологічного насильства щодо дитини, а також нехтування потребами дитини // UNICEF: сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4191/file/Indicators.pdf>.

Зовнішній вигляд	Поведінка	Обстановка в сім'ї
		
<p>Порушення цілісності органів і тканин організму</p>	<p>Самокаліцтво</p>	<p>Поміщення дитини до простору, який частково/повністю обмежує її рух</p>
<p>Крововиливи сітківки ока</p>	<p>Енурез</p>	<p>Прив'язування та зв'язування дитини</p>
<p>Переломи кісток</p>	<p>Енкопрез</p>	<p>Позбавлення їжі, пиття, сну</p>
<p>Зсув суглобів</p>		<p>Залишення на холоді або на жарі</p>
<p>Ляпаси</p>		<p>Утримування в диму</p>
<p>Гематоми: подряпини, синці на сідницях, задньому боці стегон і нижній частині спини; синці на щоках, мочках вух, верхній губі, передпліччі і шиї, а також ушкодження добре захищених частин тіла; сліди від щипання, захоплення, стискання, ударів рукою</p>		<p>Удари електричним струмом</p>
<p>Незвичні опіки: від сигарет; у вигляді тавра, що повторюють обриси предмета; «бубликовий опік»; «панчішний опік»; «рукавичковий опік»</p>		<p>Примушування до вживання алкоголю, наркотиків</p>
<p>Забиті місця на тілі, сідницях або голові, які мають особливу форму предмета</p>		

Сліди укусів
людиною
Побої
Удари
Шрами

Фізичне насильство може призвести до смерті дитини, порушення її фізичного та психічного здоров'я, а також посягає на честь і гідність дитини.

Наступною формою насильства серед дітей є таке явище, як булінг. Булінг небезпечний не тільки агресивними діями, якими супроводжується це явище, а і особливим ставленням булера до жертви, що характеризується зневагою, стійким відчуттям презирства щодо конкретної особи. Булер визначає себе як якусь привілейовану особу, а наявність уявних привілеїв у житті стає його соціальною моделлю поведінки.

Булінг не слід ототожнювати з імпульсивно агресивною поведінкою, суперництвом однолітків, нанесенням тілесних ушкоджень й іншими подібними діями. Серед причин булінгу найчастіше виділяють: помилкове уявлення про те, що агресивна поведінка допустима; бажання завоювати авторитет в очах друзів та однолітків; бажання привернути увагу впливових дорослих; нудьга, компенсації за невдачі в навчанні чи громадському житті; тиск з боку батьків, жорстоке поводження з дитиною, відсутність їхньої уваги до дитини; використання як способу здобуття популярності; керування іншими особами¹³⁰.

Жертви булінгу відчувають різні негативні емоції (приниження, сором, страх, злість, тривожність, неврози), їм складно соціалізуватися і адекватно себе сприймати, внаслідок чого у дитини з'являється занижена самооцінка, розвивається комплекс неповноцінності. Такі діти часто прогулюють школу, характеризуються девіантною поведінкою, мають суїцидальні наміри, вживають алкоголь, наркотичні засоби тощо. Зміст і специфіка даного явища були детально розглянуті у попередніх главах, тому доцільно зосередити увагу на окремому виді булінгу, зокрема кібербулінгу, який на відміну від булінгу здійснюється у віртуальному світі. Згідно з даними, наведеними на міжнародному форумі з кібербезпеки Cyber Security Forum 2018 (CSF 2018), 48 % підлітків у віці 14–17 років ставали жертвами

---

¹³⁰ Король А. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2009. № 1–2. С. 89.

шантажу, 46 % підлітків свідками агресивної онлайн-поведінки, 44 % – отримували агресивні повідомлення¹³¹.

Кібербулінг (булінг в інтернеті) – це умисне цькування людиною або групою людей певної особи в інтернет-просторі, як правило, протягом тривалого часу¹³². Мета кібербулінгу полягає в заподіянні, перш за все, персоніфікованої чи неперсоніфікованої психологічної шкоди. На думку П. С. Воропаєва, формами кібербулінгу є: 1) поширення необґрунтованих чуток в мережі Інтернет; 2) злом облікового запису електронної пошти, облікових записів, акаунту; 3) поширення в мережі Інтернет фотографій/відео без згоди осіб, яких сфотографували чи зняли; 4) залякування дитини через соціальні мережі, зокрема з фейкових акаунтів; 5) надсилання образливих повідомлень; 6) створення тем, груп у соціальних мережах і месенджерах з метою обговорення певної людини¹³³.

О. Ю. Міхеєва та М. М. Корнієнко вказують на те, що найчастіше жертвами булінгу стають діти, які: мають підвищений або високий рівень тривожності, нещасні, невпевнені в собі, із заниженим або низьким рівнем самооцінки; не мають близького друга серед однолітків, віддають перевагу спілкуванню зі старшими дітьми або з дорослими; сором'язливі, лякливі, чутливі; схильні до меланхолії; фізично слабші діти, порівняно з ровесниками. Зі свого боку, підліткам, які стають булерами, притаманні наступні характеристики: завищений рівень самооцінки; занижена самооцінка, що компенсується шляхом приниження слабших; переконані в тому, що, «домінуючи», легше досягати бажаного; відсутність співчуття до своїх жертв; фізично сильні; легко збудливі; імпульсивні діти, що мають агресивну поведінку¹³⁴.

---

¹³¹ Миськевич Т. Регулювання проблеми булінгу на законодавчому рівні: перші кроки України та світовий досвід. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 1 (166). С. 18.

¹³² Про кібербулінг для дітей // UNICEF : сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4166/file/Cyberbullying%20for%20kids.pdf>.

¹³³ Воропаєв П. С. Насильство у кіберпросторі // Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників ХХІ Студентської наук.-практ. конф. іноземними мовами (м. Харків, Україна, 9 квіт. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 173.

¹³⁴ Міхеєва О. Ю., Корнієнко М. М. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 248.

Найпоширенішими формами кібербулінгу є¹³⁵:

1. Happy slapping (хепі-слепінг)	⇒	Насильство заради розваги, що здійснюється заради шоу, яке знімається на камеру та публікується в мережі Інтернет
2. Online-grooming (онлайн-грумінг)	⇒	Тривала побудова довірливих відносин з дитиною для отримання її особистого фото чи відео інтимного характеру
3. Flaming (флеймінг)	⇒	Обмін короткими агресивними та образливими повідомленнями, що призводить до психологічного терору і сильних емоційних переживань
4. Harassment (харассмент)	⇒	Систематичні цілеспрямовані нападки, що призводять до перевантаження персональних каналів комунікації
5. Denigration (обмовлення, наклепи)	⇒	Поширення принизливих неправдивих даних, внаслідок чого жертва відчуває сильні емоційні переживання, а також страждає її репутація та імідж
6. Impersonation (самозванство, втілення в конкретну особу)	⇒	Позиціонування онлайн-агресора як жертви, використовуючи її пароль доступу до її аканту/облікового запису в соціальних мережах з метою негативної комунікації від імені особи, включення її до «списку груп ненависті»
7. Outing&trickery (розголошення конфіденційної інформації)	⇒	Отримання персональної інформації особи з метою її подальшого оприлюднення та поширення в мережі Інтернет
8. Кібер-переслідування	⇒	Анонімне вистежування необережних користувачів через інтернет для отримання інформації про час, місце і всі необхідні умови здійснення розбою, крадіжки, нанесення тілесних ушкоджень і здійснення інших злочинних дій

---

¹³⁵ Про кібербулінг для дітей // UNICEF : сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4166/file/Cyberbullying%20for%20kids.pdf>; Пантелеєва Н. М., Кабенгеле Г. Т. Кібербулінг як загроза психологічній і соціальній безпеці життєдіяльності особистості та суспільства. *Фінансовий простір*. 2018. № 4. С. 127.

7.2. ПОПЕРЕДЖЕННЯ СУЇЦИДІВ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Безпрецедентна актуальність вчасного виявлення спроб суїцидів і їх профілактика серед неповнолітніх обґрунтовується невтішною статистикою: за 2020 рік в Україні зафіксовано 123 випадки підліткових самогубств, а загалом з 2017-го – 518 випадків; найчастіше накладають на себе руки підлітки у віці від 12 до 16 років¹³⁶. Лише протягом перших трьох місяців 2021 року відбулося 101 самогубство або їхні спроби серед дітей¹³⁷.

Суїцид (самогубство) – це усвідомлені, навмисні дії, спрямовані на добровільне позбавлення себе життя, що призводять до смерті. Воно передбачає нанесення людиною самому собі смертельних ушкоджень і є мультикультурним явищем¹³⁸. Звідси слід говорити про ознаки суїциду:

- 1) може здійснюватися виключно людиною;
- 2) має форму свідомого невідповідного діяння щодо самого себе;
- 3) об'єктом замаху є власне життя людини;
- 4) його передумовою, як правило, є нереалізовані та/або незадоволені психоемоційні потреби;
- 5) супроводжується почуттям безпорадності;
- 6) мета полягає у свідомому позбавленні себе життя.

Слід зазначити, що існують різні теорії причин суїциду: біологічна, психологічна та соціальна. Проте для профілактики самогубства серед неповнолітніх важливішими є не загальні теорії, а конкретні умови та причини, котрі можуть призвести до летальних наслідків, зокрема: невміння підлітка розуміти та проявляти свої почуття, пояснювати свої переживання; особливість відчуття свого місця у світі: з одного боку – вже не дитина (переживає дорослі бажання), а з іншого – індивід, який залежить від сім'ї (яка, у свою чергу, стає менш значущою, ніж однолітки); нестійкість самооцінки, неадекватне уявлення про власну компетентність; максималізм в оцінюванні себе та

---

¹³⁶ Хожайнова В. Скільки дитячих суїцидів зафіксовано за останні роки. Відповідає ОПГУ // Суспільне : сайт. 22.02.2021. URL: <https://suspilne.media/107326-skilki-vipadkiv-ditacih-suicidiv-zafiksovano-za-ostanni-roki-vidpovidae-opgu/>.

¹³⁷ Коломієць В. В Україні різко зростає кількість самогубств підлітків у 2021 році. Серед причин – вплив карантину // Hromadske : сайт. 23.04.2021. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayini-rizko-zroslo-kilkist-samogubstv-pidlitkiv-u-2021-roci-sered-prichin-vpliv-karantinu>.

¹³⁸ Марухіна І. В., Сагайдак О. Б. Суїцидальна поведінка неповнолітніх: сутність, причини, профілактика. Суми, 2009. С. 5.

інших, нездатність прогнозувати наслідки своїх дій; нерозуміння, неприйняття неповнолітнього «значущими іншими», що викликає переживання образи, самотність, відчуження; втрата батьківської любові, нерозділене кохання; смерть, розлучення батьків; приклади суїцидальної поведінки батьків, родичів¹³⁹.

Важливе теоретико-прикладне значення для попередження суїцидів серед неповнолітніх має руйнування стереотипів про самогубців, які консолідували в своєму дослідженні І. В. Марухіна та О. Б. Сагайдак¹⁴⁰:

Стереотип № 1. Самогубці не попереджають про свої наміри

Факт: більшість людей подають попереджувальні сигнали про можливе самогубство у формі безпосередніх висловів, фізичних, тілесних ознак, емоційних реакцій або поведінкових проявів. Вони повідомляють про можливість вибору самогубства як засобу позбавлення від болю, напруження, збереження контролю або компенсації втрати. При цьому дані сигнали часто виступають волюнтаризмом про допомогу.

Стереотип № 2. Не слід говорити про самогубство з людиною, котра схильна до нього, оскільки це може подати їй ідею про здійснення цієї дії

Факт: розмова про самогубство не породжує і не збільшує ризику його здійснення, а, навпаки, знижує його. Найкращий засіб виявлення суїцидальних намірів – пряме запитання про них. Відкрита розмова з вираженням щирого піклування і турботи щодо наявності в людини думок про самогубство є для неї джерелом полегшення, навіть одним із ключових моментів у відвертанні безпосередньої небезпеки самогубства.

Стереотип № 3. Якщо людина говорить про самогубство, то вона його не здійснює

Факт: люди, що зводять рахунки з життям, найчастіше перед цим прямо чи опосередковано дають знати кому-небудь про свої наміри. Це стосується чотирьох із п'яти суїцидентів. Тому якщо до вас звернулася така людина, ніколи не відмовляйтеся від розмови з нею, відверніть її від цього усіма можливими засобами і, передусім, глибокою зацікавленістю у житті цієї людини.

---

¹³⁹ Там само. С. 5, 8.

¹⁴⁰ Там само. С. 14, 15.

Стереотип № 4. Суїцидальні спроби, що не призводять до смерті, є лише формою поведінки, спрямованої на привертання уваги до суїцидента

Факт: суїцидальні форми поведінки або «демонстративні» дії деяких людей є крайнім, останнім закликком або проханням про допомогу, що посилається іншим. Надання допомоги у розв'язанні проблем, встановлення контакту є ефективним методом запобігання суїцидальній поведінці.

Стереотип № 5. Ті, хто покінчує із собою, психічно хворі

Факт: наявність психічного захворювання є фактором високого ризику самогубства, проте переважаюча більшість суїцидентів не страждають на жодні психічні захворювання. Для них суїцидна ситуація тимчасова, з якої вони не вбачають іншого виходу, але такий завжди можна знайти.

Стереотип № 6. Якщо людина одного разу здійснить суїцидальну спробу, то вона більше її не повторить

Факт: хоча більшість осіб, що скоюють суїцидальну спробу, звичайно не переходять до самогубства, однак значна частина з них повторюють ці спроби. Так, частота самогубств в осіб, котрі раніше скоїли суїцидальні спроби, у 40 разів вище, ніж в іншій частині населення.

Стереотип № 7. Зловживання алкоголем і наркотиками немає відношення до самогубств

Факт: залежність від алкоголю і наркотиків є фактором ризику суїцидальної поведінки.

Стереотип № 8. Самогубство є надзвичайно складним явищем, тому допомогти самогубцям можуть лише професіонали.

Факт: дослідження свідчать, що суїцид – складне явище, але розуміння і реагування на суїцидальну поведінку в конкретної людини не вимагає глибоких знань у галузі психології або медицини. Вимагається лише проявити увагу до того, що говорить людина, сприймати дану інформацію серйозно, надати підтримку і звернутися за відповідною допомогою.

Стереотип № 9. Якщо людина має схильність до самогубства, то вона залишиться в неї назавжди

Факт: більшість суїцидальних кризових станів є минуцими і усуваються при відповідній допомозі. Однак, якщо кризова ситуація триває, полегшення не настає, а допомога не надається, то зберігається ризик суїцидальної спроби. Після отримання професійної допомоги людина найчастіше здатна поновити своє звичайне життя і діяльність.

Стереотип № 10. Самогубство – явище, що успадковується

Факт: наявність деякої генетичної основи не означає, що людині не можна надати реальної допомоги, адже мова йде про поведінку людини, котру важливо помітити, а після цього звернути на неї увагу лікарів або психологів.

Стереотип № 11. Якщо не залишена записка, то не можна вважати самогубством те, що трапилось

Факт: лише четверта частина з усіх осіб, що скоїли самогубство, залишають записки.

Основою попередження суїцидів серед неповнолітніх є **суїцидальна превенція** – запобігання суїциду, яке полягає в здатності визначити небезпеку реалізації суїцидальних дій на ранніх стадіях формування суїцидогенезу¹⁴¹.

Суїцидальна превенція повинна ґрунтуватись на антисуїцидальних чинниках:

1) культурних і соціально-демографічних: участь у громадській діяльності (спортивні змагання і події, клуби, товариства тощо); доброзичливі, урівноважені стосунки з однолітками в навчальному закладі; гарні стосунки з учителями та іншими дорослими; підтримка з боку близьких людей;

2) сімейних: сприятливий клімат у сім'ї; розвинені навички спілкування в сім'ї, добрі, сердечні, щирі стосунки між усіма членами сім'ї; батьки розуміють потреби та особливості розвитку неповнолітніх; підтримка підлітків сім'єю у всіх сферах;

3) особистісних: уміння спілкуватися з однолітками і дорослими; впевненість у собі, своїх силах, переконаність у здатності досягти життєвих цілей; уміння шукати і звертатися за допомогою у разі виникнення труднощів, наприклад у навчальному закладі; прагнення радитися з дорослими, приймаючи важливі рішення; відкритість до думок і досвіду інших людей; відкритість до всього нового, здатність засвоювати нові знання¹⁴².

Складовими елементами суїцидальної превенції є наступні дії.

1. Виявлення підлітків, які мають складнощі в навчанні, поведінці, ознаки емоційних розладів, шляхом: проведення бесід із класними керівниками, учителями-предметниками; спостереження в

---

¹⁴¹ Там само. С. 20.

¹⁴² Войтко В. В. Характерні особливості суїциду та суїцидальної поведінки : навч.-метод. посіб. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. С. 19–20.

класі; проведення тестування, соціометричного дослідження, аналізу анкет; організації бесід та консультацій для батьків.

2. Визначення причин складнощів, проблем дитини, що можливе через: індивідуальне обстеження дітей під час бесіди, тестування, інтерв'ю; функціональний аналіз проблем дитини, виявлення головних причин, які зумовлюють її труднощі; визначення типу групи суїцидального ризику та рівня небезпеки.

3. Можливість подолання труднощів завдяки: переадресуванню до спеціалістів – дитячого психоневролога, психотерапевта, соціальної служби для дітей, сім'ї та молоді; індивідуальної чи групової психолого-педагогічної корекції; роботі психолога та соціального педагога із сім'єю: тимчасовому переходу на індивідуальну форму навчання; зміні дитячого колективу; переведенню до іншого вчителя; заохочення до позашкільної діяльності, створення ситуацій успіху; допомоги сім'ї з боку вихователів, фахівців з охорони дитинства тощо.

4. Організація психологічної просвіти учителів¹⁴³.

Індикатори суїцидального ризику неповнолітніх¹⁴⁴

Поведінкові ескейп-реакції (втеча з дому, безцільне блукання)

Різке зниження повсякденної активності

Комунікативні прямі або непрямі повідомлення про суїцидальні наміри

Систематичне самозвинувачення

Когнітивні дозвільні уставки щодо суїцидальної поведінки

Негативні оцінки своєї особистості, реаль і майбутнього

Емоційна байдужість до своєї долі, пригніченість, безнадійність,

Амбівалентність у ставленні до життя
Ознаки депресії

---

¹⁴³ Там само. С. 20–23.

¹⁴⁴ Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення : метод. рек. / В. Л. Андрєєнкова, О. О. Берзіня, Т. А. Бовсуновська, І. А. Дорошенко та ін. Київ : Агентство «Україна», 2017. С. 19–22.

Самоізоляція	Запевнення в безпорадності	Уявлення про власну особистість як про нікчему	Переживання стану горя
Придбання засобів для скоєння суїциду	та залежності від інших	Уявлення про світ як місце втрат і розчарувань	Низька активність
Зловживання алкоголем, наркотичними засобами та психотропними речовинами	Здійснення різного роду ритуалів прощання	Наявність суїцидальних думок, намірів, планів	Невластива агресія або ненависть до себе
	Повідомлення про конкретний план суїциду	Уявлення про майбутнє як про безперспективне та безнадійне	Надмірні побоювання або страхи
Нехтування правилами особистої гігієни, догляду за зовнішністю	Амбівалентна оцінка важливих подій		Відчуття власної малозначущості, нікчемності, непотрібності
Вибір тем розмови і читання, пов'язаних зі смертю та самогубствами	Повільна, маловиразна мова	«Тунельне бачення» – нездатність побачити інші шляхи вирішення проблеми, крім суїциду	Провина або відчуття невдачі, поразки
Емоційна нечутливість	Жарти, іронічні вислови про бажання померти, про безглуздість життя		Емоційна в'язкість – зосередження на певному емоційному стані
Прослуховування жалібною або сумною музики			Слабкий особистісний емоційний захист
«Наведення ладу у справах» (оформлення заповіту, врегулювання конфліктів, тощо)			Високий рівень тривожності
			Неадекватна самооцінка
			Слабкий волевий контроль
Схильність до невиправдано ризикованих			Особистісна незрілість, інфантильність

вчинків, часте самотравмування	Схильність до самозвинувачень
Підвищення болювого порогу або навіпаки демонстрація його зниження	Симбіотичність, потреба в позитивно забарвлених, «теплих» емоційних зв'язках
Відвідування лікаря без очевидної необхідності	Гіпертрофована потреба самореалізації
Порушення дисципліни або зниження якості навчання	Неуважність або розгубленість
Беземоційне розставання з дорогими речами	Дратівливість, вразливість
Раптові зміни в поведінці й настроях	Песимізм
Байдужість до колись значущих речей, людей, стосунків	

Під час проведення суїцидальної превенції необхідно враховувати, що причинами суїциду також можуть стати небезпечні ігри в мережі Інтернет, серед яких найпопулярнішими є наступні.

1. «Біжи або помри» – це квест, суть якого полягає в тому, що гравець повинен перебігти дорогу перед авто, яке їде поряд.

2. «Зникни на 24 години». За правилами цієї гри, підліток повинен сховатися таким чином, щоб його ніхто не зміг знайти, при цьому брати із собою засоби зв'язку заборонено. Небезпека цієї гри полягає ще й в тому, що діти часто обирають найнебезпечніші місця для схованок.

3. «Синій кит» – це групи в соціальних мережах, учасники яких поетапно готують власну смерть/самогубство під керівництвом адміністратора. Останні надсилають різні завдання, останнім із яких є суїцид.

4. «Фея вогню». У цій грі дитина повинна включити газ у квартирі чи будинку, коли всі сплять.

До імовірних ознак неповнолітнього, який є учасником подібної гри, можна умовно віднести такі: 1) безпричинна зміна поведінки; 2) порушення сну або поверховий сон; 3) комунікабельний підліток стає раптом замкнутим, використовує у спілкуванні односкладні відповіді; 4) зневажливе ставлення до своєї зовнішності; 5) депресивні пости в соціальних мережах, публікації на своїй сторінці похмурих образів або цитат, пов'язаних зі смертю; 6) вживання спиртного та наркотиків тими, хто раніше не вживав їх; 7) явна уповільненість темпу мовлення, монотонність; 8) дії, які можна трактувати як прощання, завершення: незвичні розмови про любов до батьків, спроби закінчити проекти та справи.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Якими є причини вчинення домашнього насильства щодо дітей?
2. Охарактеризуйте зовнішні прояви економічного насильства.
3. Назвіть ознаки, що вказують на здійснення економічного насильства щодо дитини:
  - зовнішній вигляд;
  - поведінка;
  - психоемоційний стан;
  - обстановка в сім'ї.
4. Визначте специфіку здійснення психологічного насильства стосовно дитини.
5. Вкажіть ознаки здійснення психологічного насильства щодо дитини:
  - зовнішній вигляд;
  - поведінка;
  - психоемоційний стан.
6. Окресліть сутність сексуального насильства, яке вчиняється щодо дитини.
7. Опишіть ознаки сексуального насильства стосовно дитини:
  - зовнішній вигляд;
  - поведінка;
  - психоемоційний стан.

8. Надайте характеристику фізичного насильства, що вчиняється відносно дитини.

9. Систематизуйте ознаки фізичного насильства стосовно дитини:

- зовнішній вигляд;
- поведінка;
- обстановка в сім'ї.

10. Що таке булінг і кібербулінг?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До причин вчинення домашнього насильства не можна віднести:

- а) гендерні стереотипи;
- б) різку зміну гормонального фону;
- в) наявність конфліктних ситуацій;
- г) різке підвищення доходів.

2. Економічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає:

а) умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування;

б) словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування;

в) будь-які діяння особливого характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою;

г) ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання.

3. Психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає:

а) умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування;

б) словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування;

в) будь-які діяння особливого характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою;

г) ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання.

4. Сексуальне насильство – це форма домашнього насильства, що включає:

а) умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування;

б) словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування;

в) будь-які діяння особливого характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою;

г) ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання.

5. Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає:

а) умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування;

б) словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування;

в) будь-які діяння особливого характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою;

г) ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання.

6. Формою кібербулінгу не є:

а) флеймінг;

б) онлайн-грумінг;

в) кіберпереслідування;

г) кібернасильство.

7. Суїцид (самогубство) – це:

а) навмисні дії третіх осіб, спрямовані на позбавлення себе життя, що не обов'язково призводять до смерті;

б) навмисні дії, спрямовані на позбавлення себе життя, що не обов'язково призводять до смерті;

в) випадкові дії, спрямовані на позбавлення себе життя, що не обов'язково призводять до смерті;

г) усвідомлювані, навмисні дії, спрямовані на добровільне позбавлення себе життя, що призводять до смерті.

8. Якої теорії причин суїциду не існує:

а) біологічної;

б) фізичної;

- в) психологічної;
- г) соціальної.

9. Оберіть твердження, що спростовує наступний стереотип: якщо людина має схильність до самогубства, то вона залишиться в неї назавжди.

а) більшість суїцидальних кризових станів є минущими і усуваються при відповідній допомозі. Однак, якщо кризова ситуація триває, полегшення не настає, а допомога не надається, то зберігається ризик суїцидальної спроби. Після отримання професійної допомоги людина найчастіше здатна поновити своє звичайне життя і діяльність;

б) наявність деякої генетичної основи не означає, що людині не можна надати реальної допомоги, адже мова йде про поведінку людини, котру важливо помітити, а після цього звернути на неї увагу лікарів або психологів;

в) хоча більшість осіб, що скоюють суїцидальну спробу, звичайно не переходять до самогубства, однак значна частина з них повторюють ці спроби. Так, частота самогубств у осіб, котрі раніше скоїли суїцидальні спроби, у 40 разів вище, ніж в іншій частині населення;

г) люди, що зводять рахунки з життям, найчастіше перед цим прямо чи опосередковано дають знати кому-небудь про свої наміри. Це стосується чотирьох із п'яти суїцидентів. Тому якщо до вас звернулася така людина, ніколи не відмовляйтеся від розмови з нею, відверніть її від цього усіма можливими засобами і, передусім, глибокою зацікавленістю в житті цієї людини.

10. Запобігання суїциду, яке полягає в здатності визначити небезпеку реалізації суїцидальних дій на ранніх стадіях формування суїцидогенезу, називається:

- а) суїцидальної профілактикою;
- б) суїцидальним стимулюванням;
- в) суїцидальною превенцією;
- г) протидією суїциду.

ГЛАВА 8

РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

8.1. ПОНЯТТЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У ст. 51 Конституції України від 28 червня 1996 року встановлено, що дитинство охороняється державою. При цьому утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей¹⁴⁵. Дані конституційні норми слід розглядати як одні з найголовніших гарантій охорони, захисту й забезпечення прав, свобод та інтересів усіх категорій дітей. Проте по відношенню до окремої з таких категорій наведені конституційні гарантії набувають особливого значення. У даному випадку мова йде про дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Категорія «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах» отримала своє законодавче визначення в ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року, відповідно до приписів якої під даною категорією розуміється дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини¹⁴⁶.

Як свідчить аналіз указаної законодавчої категорії, фактично в її змісті наведено перелік обставин, наявність яких свідчить про можливість

---

¹⁴⁵ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

¹⁴⁶ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

віднесення дитини до такої, яка перебуває в складних життєвих обставинах. При цьому таких обставин може бути відразу декілька, а наявність однієї з них може провокувати виникнення іншої. Так, наприклад, домашнє насильство над дитиною може призвести до вживання нею психотропних речовин і, як наслідок, потрапляння в залежність від них і виникнення конфліктів із законом. Більше того, слід зважати на те, що одна й та ж дитина може одночасно піддаватися насильству як із боку батьків, так і з боку однолітків. Як виявилось, такий високий ступінь прояву фізичного насильства зумовлений багатьма чинниками, серед яких низька педагогічна культура батьків, іноді відсутність у них елементарних моральних якостей, загальної культури поведінки; або наслідування авторитарного стилю від власних батьків. Досить часто, перебуваючи під дією алкоголю чи наркотичних речовин, батьки погано контролюють себе і завдають дитині фізичних покарань або чинять психологічний тиск, що негативно впливає на її загальний стан та розвиток¹⁴⁷.

8.2. СУБ'ЄКТИ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах й подальша робота з ними покладені на визначених законодавством суб'єктів. Як зазначено в ст. 23-1 Закону України «Про охорону дитинства», всі дії щодо дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, спрямовуються на захист прав та інтересів дитини, усунення причин таких обставин і забезпечення безпечних умов її утримання та виховання, надання їй та її батькам комплексу необхідних послуг та соціальної допомоги.

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в процесі своєї професійної діяльності здійснюють заходи з виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надають їм комплекс послуг у межах повноважень, визначених законодавством, інформують інших суб'єктів, органи опіки та піклування в разі необхідності здійснення комплексних заходів щодо захисту прав та інтересів дитини та надання підтримки батькам чи притягнення їх до відповідальності. Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та

---

¹⁴⁷ Діти у складних життєвих обставинах. Програми і методики соціально-психологічної реабілітації та адаптації дітей, які перебувають у центрі соціально-психологічної реабілітації / М-во соц. політики України, Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. Київ : М-во соц. політики України, 2013. С. 15–16.

молоддю забезпечують ведення обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У разі якщо у зв'язку зі складними життєвими обставинами дитина тимчасово не проживає чи не може проживати зі своїми батьками, іншими законними представниками, її утримання та виховання можуть здійснювати родичі, сім'я патронатного вихователя, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, притулки для дітей служб у справах дітей, інші установи для дітей (незалежно від форми власності та підпорядкування), в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб.

Уповноважені органи, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, зобов'язані в максимально короткий термін запропонувати сім'ї дитини комплекс послуг, спрямованих на мінімізацію чи повне подолання складних життєвих обставин, та сприяти поверненню дитини до батьків, інших законних представників.

У разі якщо повернення дитини до батьків, інших законних представників є неможливим чи суперечить її інтересам, органи опіки та піклування здійснюють заходи щодо надання дитині статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, захисту її житлових та майнових прав, влаштування в одну із форм виховання, яка найбільше відповідає найкращим інтересам дитини. Порядок діяльності органів опіки та піклування з питань захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначається Кабінетом Міністрів України¹⁴⁸.

Відповідно до п. 2 Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 1 червня 2020 року № 585, суб'єкти виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – суб'єкти), – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, інші заклади та установи, зокрема структурні підрозділи районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах

---

¹⁴⁸ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

(у разі утворення), сільських, селищних рад з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі тощо, служби у справах дітей, центри соціальних служб, фахівці із соціальної роботи або інші надавачі соціальних послуг, органи Національної поліції, територіальні органи ДСНС України та підпорядковані підрозділи, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги, регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги, суди, органи прокуратури, уповноважені органи з питань пробації, інші загальні та спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в межах своїх повноважень¹⁴⁹.

Суб'єкти під час виконання своїх професійних чи службових обов'язків забезпечують виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у випадку встановлення або отримання інформації про наявність (у тому числі ймовірну):

1) чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, зокрема: часткова або повна втрата дитиною рухової активності, пам'яті; наявність у дитини невиліковної хвороби, хвороби, що потребує тривалого лікування, психічних та поведінкових розладів, зокрема внаслідок вживання психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; наявність у дитини поведінкових розладів через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини; втрата дитиною соціальних зв'язків; шкода, заподіяна дитині та її сім'ї пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

2) жорстокого поводження з дитиною, у тому числі пов'язаного з:

- будь-якою формою рабства або практикою, подібною до рабства, зокрема продажем дітей та торгівлею ними, борговою залежністю, примусовою чи обов'язковою працею, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

- вчиненням сексуального насильства стосовно дитини;

---

¹⁴⁹ Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-p>.

- використанням, вербуванням або пропонуванням дитини для зайняття проституцією, виробництва творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, інших предметів порнографічного характеру;
  - роботою, яка за характером чи умовами виконання може заподіяти шкоду фізичному або психічному здоров'ю дитини;
  - використанням дитини в жебрацтві, втягненні її в жебрацтво (систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб);
  - втягненні дитини у злочинну діяльність, залучення її до вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин;
  - діями, що призвели до виникнення обставин, за яких дитина стала очевидцем злочину проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи, статевої недоторканості особи;
  - діями (діями або бездіяльністю) домашнього насильства, внаслідок якого дитина постраждала або свідком (очевидцем) якого вона була;
  - діями (діями або бездіяльністю) домашнього насильства, в якому дитина є кривдником;
  - вчиненням булінгу (цькування) стосовно дитини;
  - вчиненням булінгу (цькування) дитиною;
- 3) загрози життю або здоров'ю дитини, у тому числі пов'язаної з:
- незабезпеченням дитини належним харчуванням, необхідною медичною допомогою, відповідним для її віку доглядом;
  - залишенням дитини віком до семи років або дитини у безпорадному стані (хворої, з обмеженням життєдіяльності тощо) в приміщенні, громадському або іншому місці без нагляду осіб, які досягли 14 років;
  - залишенням дитини віком до десяти років більше ніж на півгодини на вулиці без відповідного для природно-кліматичних умов одягу або без дотримання відповідного для віку температурного режиму;
  - залишенням дитини під наглядом осіб з наявними ознаками алкогольного чи наркотичного сп'яніння, перебування під дією психоактивних речовин, вираженого психічного розладу;
  - невідкладним станом батьків дитини, що є прямою загрозою їх життю та здоров'ю або їх оточенню;
  - обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій, збройних конфліктів тощо;
  - наявною у правоохоронних органів інформацією про можливий та/або підтверджений факт вчинення злочину проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи, статевої недоторканості дитини, у тому числі викрадення, торгівлі дітьми.

8.3. ПОРЯДОК ПОСТАНОВКИ НА ОБЛІК ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Служба у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, під час прийняття рішення про взяття її на облік:

1) отримує інформацію про дитину, її законних представників, а також складні життєві обставини дитини та її сім'ї від:

– центру соціальних служб, фахівця із соціальної роботи або іншого надавача соціальних послуг, що проводив оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах, – про результати такого оцінювання, а також про соціальні послуги, що вже надавалися дитині та її сім'ї;

– органів Національної поліції – про обставини вчинення жорстокого поводження з дитиною, зокрема домашнього насильства стосовно дитини та за участю дитини, про факти вчинення сексуального насильства стосовно дитини, притягнення законних представників дитини до відповідальності за ухилення від виконання своїх обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання дитини, злісне невиконання встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною, інші порушення прав дитини тощо з подальшим отриманням копій відповідних матеріалів, що підтверджують зазначені обставини чи факти;

– закладів охорони здоров'я – про результати медичного обстеження дитини, надання їй медичної допомоги, про стан здоров'я її законних представників, стан дотримання законними представниками дитини рекомендацій лікарів;

– закладів освіти – про особливості виховання, навчання та розвитку дитини, її особливі освітні потреби, особливості поведінки дитини з однолітками та дорослими, стан відвідування нею занять, у тому числі частоту їх пропусків без поважних причин, випадки булінгу (цькування), вчиненого дитиною або стосовно неї, стан заінтересованості законних представників дитини у виховному/навчальному процесі дитини тощо;

– інших суб'єктів – інформацію про дитину та її сім'ю, необхідну для забезпечення її соціального захисту;

2) видає наказ про взяття дитини на облік;

3) вносить інформацію про дитину, яка перебуває у складних життєвих обставинах, до журналу обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, згідно з додатком та до банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і

сім'ї потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів шляхом заповнення електронної обліково-статистичної картки дитини, що ведеться за формою, встановленою Мінсоцполітики;

4) звертається до органу соціального захисту населення для організації оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах протягом п'яти робочих днів після виявлення дитини, якщо таке оцінювання не проводилось, у тому числі після оцінки рівня безпеки дитини;

5) формує особову справу дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, до якої, зокрема, друкується дублікат картки (у паперовому вигляді) із зазначенням дати виготовлення, який підписується оператором єдиного банку даних, засвідчується підписом керівника, а також додаються копії усіх наявних документів, що стосуються дитини;

6) готує проект рішення органу опіки та піклування про надання згоди на внесення персональних даних про дитину, яка є постраждалою від домашнього насильства, до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі відповідно до Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 р. № 234¹⁵⁰, якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини¹⁵¹.

8.4. МІСЦЕ ПОЛІЦІЇ СЕРЕД СУБ'ЄКТІВ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Роботу з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, що, зокрема, знаходить свій прояв у їх виявленні, можуть здійснювати майже всі структурні підрозділи Національної поліції України.

---

¹⁵⁰ Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 234 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-p>.

¹⁵¹ Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-p>.

Наприклад, відповідно до Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, затвердженої наказом МВС України від 28 липня 2017 р. № 650, дільничний офіцер поліції у взаємодії з органами соціального захисту населення місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, службами у справах дітей, благодійними, громадськими організаціями, представниками територіальних громад, спеціалізованими установами для осіб, які відбули покарання, здійснює роботу із запобігання вчиненню правопорушень, у тому числі стосовно осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах¹⁵². Разом із тим безпосередньо виконання завдань щодо роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, покладено на підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, які діють на підставі Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044. Як випливає з аналізу приписів вищенаведеного нормативно-правового акта, серед основних повноважень ювенальної превенції, пов'язаних з роботою з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, слід назвати наступні:

- планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей;
- контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, в яких провадиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування;
- вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь;
- унесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень;
- проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною;

---

¹⁵² Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>.

– відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом із службою у справах дітей для з'ясування умов проживання;

– участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей;

– залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах;

– інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстко з ними поведуться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство;

– ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питань про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги;

– життя заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень¹⁵³.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. поліція визначена як одна зі служб у справах дітей, що здійснює соціальний захист дітей і профілактику серед них правопорушень у межах визначеної законодавством компетенції. Зокрема, згідно з приписами ст. 5 вищенаведеного нормативно-правового акта, уповноважені органи поліції зобов'язані:

– проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей;

– виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;

– розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми;

– виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей;

– розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;

---

¹⁵³ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

- виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;
- виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту;
- виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;
- вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, у тому числі звільнених зі спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей;
- повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинато, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади;
- викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом – піддавати їх приводу;
- відвідувати правопорушників, що не досягли 18 років, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводити бесіди з ними, їх батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками);
- отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні;
- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, – на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин;
- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин;
- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні

суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання;

- здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю;

- виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність;

- проводити обшуки, вилучення та інші слідчі дії відповідно до кримінального процесуального законодавства;

- проводити за наявності законних підстав огляд дітей, речей, які є при них, транспортних засобів;

- вилучати документи і предмети, що можуть бути речовими доказами правопорушення або використані на шкоду здоров'ю дітей;

- складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;

- вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми;

- доставляти в органи Національної поліції на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин вчинення правопорушення та передачі їх батькам чи особам, які їх замінюють, або у притулки для дітей служб у справах дітей;

- після встановлення особи дитини невідкладно сповіщати батьків або осіб, які їх замінюють, про адміністративне затримання дитини, а в разі вчинення кримінального правопорушення також інформувати органи прокуратури;

- повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення її без опіки (піклування) батьків;

- інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень;

– здійснювати відповідно до законодавства заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

– вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей¹⁵⁴.

Окрім вищенаведеного, уповноважені підрозділи Національної поліції України в межах здійснення роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, взаємодіють з іншими суб'єктами такої діяльності. Зокрема, як свідчить аналіз приписів Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 1 червня 2020 р. № 585, суб'єкти, юридичні та фізичні особи, яким стало відомо про дитину, яка перебуває в складних життєвих обставинах внаслідок жорстокого поводження з нею або наявності загрози її життю чи здоров'ю, зобов'язані невідкладно, у строк, що не перевищує однієї доби, звернутися / повідомити (в усній та (або) в письмовій формі, в тому числі із застосуванням засобів електронної комунікації), органам Національної поліції та службі у справах дітей за місцем виявлення та (або) проживання (перебування) такої дитини. У разі коли відсутня можливість звернутися до органів Національної поліції та служби у справах дітей, юридичні та фізичні особи, яким стало відомо про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження з нею або життю чи здоров'ю якої загрожує небезпека, зобов'язані негайно звернутися до інших суб'єктів.

При цьому служба у справах дітей у разі надходження повідомлення про виявлення дитини:

– яка постраждала від торгівлі людьми, – невідкладно повідомляє про неї органу Національної поліції, а також структурному підрозділу місцевої держадміністрації, відповідальному за проведення процедури щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, для проведення відповідних заходів згідно із законодавством;

---

¹⁵⁴ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>.

– яка постраждала від домашнього або сексуального насильства, – невідкладно повідомляє про неї органу Національної поліції, а також структурному підрозділу райдержадміністрації, виконавчому органу міської, районної у місті (у разі утворення), сільської, селищної ради, до повноважень якого належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, для проведення відповідних заходів згідно із законодавством;

– яка постраждала від жорстокого поводження, не пов'язаного з домашнім насильством, – невідкладно повідомляє про таку дитину органу Національної поліції¹⁵⁵.

Також законодавством передбачено особливості допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, органами Національної поліції, які полягають у:

– проникненні до житла чи іншого володіння особи без її згоди або вмотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних з виникненням безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, або за наявності підстав вважати, що така загроза існує;

– внесенні за наявності ознак кримінального правопорушення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та подальшому здійсненні досудового розслідування відповідно до норм кримінального процесуального законодавства у межах повноважень;

– організації взяття на профілактичний облік дітей, які вчиняють жорстоке поводження (у тому числі дітей-кривдників, булерів), проведених з ними профілактичної роботи в органах Національної поліції, що здійснюються відповідно до порядку, визначеного МВС¹⁵⁶.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яких дітей можна назвати такими, що перебувають у складних життєвих обставинах?

2. Охарактеризуйте правові засади роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

3. Назвіть основних суб'єктів роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

---

¹⁵⁵ Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-p>.

¹⁵⁶ Там само.

4. Які основні повноваження поліції щодо роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах?

5. Вкажіть обставини, за яких дитина може бути визнана такою, що перебуває в складних життєвих обставинах.

6. Який орган відповідальний за взяття на облік дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах?

7. Назвіть підстави взяття на облік дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах.

8. Які чинники можуть зумовити складні життєві обставини?

9. Назвіть основні підрозділи Національної поліції України, уповноважені здійснювати роботу з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

10. Охарактеризуйте основні напрямки діяльності Національної поліції України та її структурних підрозділів щодо роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Дитинство охороняється:

- а) державою;
- б) поліцією;
- в) прокуратурою;
- г) МВС України.

2. Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах:

- а) потрапила в умови, що негативно впливають на її життя;
- б) має залежність від психотропних речовин та інших видів залежності;
- в) зазнала жорстоке поводження;
- г) усі відповіді вірні.

3. Усі дії щодо дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, спрямовуються на:

- а) захист прав та інтересів дитини;
- б) усунення причин таких обставин і забезпечення безпечних умов її утримання та виховання;
- в) надання їй та її батькам комплексу необхідних послуг та соціальної допомоги;
- г) усі відповіді вірні.

4. Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в процесі своєї професійної діяльності здійснюють наступні заходи:

- а) виявляють дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

б) інформують інших суб'єктів, органи опіки та піклування в разі необхідності здійснення комплексних заходів щодо захисту прав та інтересів дитини;

в) в разі наявності підстав притягують їх батьків до відповідальності;

г) усі відповіді вірні.

5. У разі якщо у зв'язку зі складними життєвими обставинами дитина тимчасово не проживає чи не може проживати із своїми батьками, її утримання та виховання можуть здійснювати:

а) поліція;

б) МВС України;

в) центри соціально-психологічної реабілітації дітей;

г) правильна відповідь відсутня.

6. Чинниками, які можуть зумовити складні життєві обставини, є:

а) часткова або повна втрата дитиною рухової активності;

б) тривале лікування психічних та поведінкових розладів;

в) шкода, заподіяна дитині та її сім'ї пожежею;

г) усі відповіді вірні;

7. Служба у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, під час прийняття рішення про взяття її на облік отримує інформацію від:

а) центру соціальних служб;

б) органів Національної поліції;

в) закладів охорони здоров'я;

г) усі відповіді вірні.

ДОДАТКИ

Додаток 1
до Інструкції з організації роботи
підрозділів ювенальної превенції
Національної поліції України
(пункт 4 розділу III)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник _____
_____
_____
_____ 20__ року

ПОСТАНОВА про взяття на профілактичний облік дитини та заведення обліково-профілактичної справи на _____

м. _____ 20__ року
Я,

ГУНП _____ області _____ поліції _____,
розглянувши матеріали на _____

(П. І. Б., число, місяць, рік народження, місце проживання дитини)

ВСТАНОВИВ:

_____ (підстави для взяття на облік)
_____
_____
_____

На підставі підпункту(ів) _____ пункту 2 розділу III Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 19 грудня 2017 року № 1044,

ПОСТАНОВИВ:

Взяти на профілактичний облік

(П. І. Б, число, місяць, рік народження дитини)

_____ та завести обліково-профілактичну
справу.

_____
(посада, звання, П. І. Б., підпис особи,
_____
що склала постанову)

_____ 20__ року

Додаток 2
до Інструкції з організації роботи
підрозділів ювенальної превенції
Національної поліції України
(пункт 5 розділу III)

ЖУРНАЛ № _____
реєстрації обліково-профілактичних справ дітей, взятих на профілактичний облік

№ з/п	П. І. Б.	Дата і місце народження	Місце проживання, телефони та рід занять	Категорія обліку	Дата та підстава взяття на облік	Дата та підстава зняття з обліку	Поліцейський, який здійснює профілактичну роботу	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Додаток 3
до Інструкції з організації роботи
підрозділів ювенальної превенції
Національної поліції України
(пункт 5 розділу III)

ПОВІДОМЛЕННЯ

_____ 20__ року

Повідомляємо, що дитину _____
у зв'язку з _____
взято на профілактичний облік _____ ВП ГУНП

_____ області строком на _____

Індивідуально-профілактичну роботу з дитиною проводитиме поліцей-
ський ЮП _____ ВП _____ (службовий телефон _____).
(назва органу поліції) (П. І. Б. поліцейського)

Під час перебування на профілактичному обліку необхідно:

дотримуватися вимог законодавства України;

у разі виїзду за межі місця фактичного проживання на строк понад один
місяць або у разі його зміни повідомляти про це поліцейського підрозділу
ЮП органу поліції за місцем перебування на обліку;

за необхідності та за вимогою з'являтися до відділу, відділення територі-
ального органу поліції.

Інформуємо, що:

1. Обробка персональних даних дитини (П. І. Б., дата народження, адреса
проживання, номер та дата заведення ОПС, категорія обліку) здійснюється з
дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» та з
метою виконання обов'язку уповноважених підрозділів Національної поліції
України щодо ведення обліку правопорушників, які не досягли 18 років, з ме-
тою проведення з ними профілактичної роботи.

2. Володільцем зазначених персональних даних є Міністерство внутріш-
ніх справ України.

3. Відповідно до статті 8 Закону України «Про захист персональних да-
них» Ви маєте право:

на доступ до своїх персональних даних, що містяться у відповідній базі
персональних даних;

на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадко-
вої втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, не-
наданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відом-
остей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репута-
цію фізичної особи;

отримувати не пізніше як за тридцять календарних днів з дня надхо-
дження запиту, крім випадків, передбачених Законом України «Про захист
персональних даних», відповідь про те, чи зберігаються персональні дані у
відповідній базі персональних даних, а також отримувати зміст персональ-
них даних, які зберігаються;

застосувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства
про захист персональних даних та інші права, визначені статтею 8 Закону
України «Про захист персональних даних».

Ознайомлені:

___ 20__ року

_____
(підпис)

_____
(П. І. Б. дитини)

___ 20__ року

_____
(підпис)

_____
(П. І. Б. батьків або осіб,
що їх замінюють)

Додаток 4
до Інструкції з організації роботи
підрозділів ювенальної превенції
Національної поліції України
(пункт 6 розділу III)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____

_____

_____

_____ 20__ року

**ПЛАН
заходів індивідуальної профілактики**

_____ (П. І. Б. дитини)

з _____ 20__ р. по _____ 20__ р.

№ з/п	Захід	Поліцейський, який здійснив профілактичну роботу	Відмітка про виконання
1	2	3	4

_____ (посада, звання, П. І. Б., підпис особи,

що склала план)

_____ 20__ року

Додаток 5
до Інструкції з організації роботи
підрозділів ювенальної превенції
Національної поліції України
(пункт 6 розділу III)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____

_____

_____

_____ 20__ року

ПОСТАНОВА
про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини
та закриття обліково-профілактичної справи
на _____

м. _____ 20__ року

Я, _____,

ГУНП _____ області _____ поліції

розглянувши матеріали на

_____ ,
_____ ,
(П. І. Б., число, місяць, рік народження, місце проживання дитини)

ВСТАНОВИВ:

_____ ,
(підстави для зняття (зміни) з профілактичного обліку)

На підставі підпункту(ів) _____ пункту 10 розділу III Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 19 грудня 2017 року № 1044,

ПОСТАНОВИВ:

Зняти з профілактичного обліку / змінити профілактичний облік

_____
(П. І. Б., число, місяць, рік народження дитини)

із закриттям / без закриття обліково-профілактичної справи та направлення її до архіву.

_____
(посада, звання, П. І. Б., підпис особи,
що склала постанову)

_____ 20__ року

Для службового користування
(після заповнення)

ЖУРНАЛ
реєстрації заяв про вчинення домашнього насильства
та насильства за ознакою статі

(районна, районна у м. Києві і Севастополі держадміністрація, виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, зокрема об'єднаної територіальної громади)

Порядковий номер	Прізвище, ім'я, по батькові постраждалої особи (законного представника), серія та номер паспорта або реєстрового документа, що посвідчує особу (за наявності), вік постраждалої особи, дата звернення, адреса проживання, контактні дані	Категорія постраждалої особи (доросла, дитина, недієздатна, обмежено дієздатна, особа з інвалідністю)	Вид насильства: домашнє / за ознакою статі, фізичне, сексуальне, психологічне або економічне (короткий зміст заяви)	Прізвище, ім'я, по батькові кривдника, стать, вік, ступінь споріднення, адреса проживання, контактні дані	Повідомлення, отримане Національною поліцією (дата, час, найменування підрозділу, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Повідомлення, отримане службою у справах дітей (дата, час, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Потреба в наданні медичної допомоги (так / ні, вжиті заходи, дата і номер направлення, найменування закладу, установи)	Потреба в наданні психологічної допомоги (так / ні, вжиті заходи, дата і номер направлення, найменування закладу, установи)	Реквізити (дата і номер) направлень до інших установ/закладів	Інформація про потреби (оцінка потреб, дата і номер, органи, установи, що проводили оцінку)	Заходи, вжиті до постраждалої особи	Заходи, вжиті до кривдника	Прізвище, ім'я, по батькові уповноваженої особи, яка прийняла заяву та координує здійснення заходів	

Для службового користування
(після заповнення)

ЖУРНАЛ
реєстрації повідомлень про вчинення домашнього насильства
та насильства за ознакою статі

(районна, районна у м. Києві і Севастополі держадміністрація, виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, зокрема об'єднаної територіальної громади)

	Порядковий номер	Прізвище, імя, по батьковій особі, що заявив про насильство, серія та номер паспорта або реквізити іншого документа, що посвідчує особу (за наявності), адреса проживання, контактні дані	Найменування субєкта (уповноваженої особи), від якої надійшло повідомлення	Повідомлення, отримане Національною поліцією (дата, час, найменування підрозділу, прізвище, імя, по батьковій посадовій особі, яка прийняла повідомлення)	Прізвище, імя, по батьковій постраждалої особи (закононого представника), серія та номер паспорта або реквізити іншого документа, що посвідчує особу (за наявності), вік постраждалої особи, адреса, контактні дані*	Категорія постраждалої особи (доросла, дитина, недержатна, обмежено деєдатна, особа з інвалідністю)*	Вид насильства: домашнє / за ознакою статі, фізичне, сексуальне, психологічне або економічне (короткий зміст повідомлення)*	Прізвище, імя, по батьковій кривдника, стать, вік, ступінь споріднення, проживання, контактні дані*	Повідомлення, отримане службою у справах дітей (дата, час, прізвище, імя, по батьковій посадовій особі, яка прийняла повідомлення)*	Потреба у наданні медичної допомоги (так / ні, дата і номер виданого направлення, найменування закладу, установи)*	Потреба в наданні психологічної допомоги (так / ні, вжиті заходи, дата і номер направлення, найменування закладу, установи)*	Реквізити (дата та номер) направлення до інших установ / закладів*	Інформація про потреби (оцінка потреб, дата і номер, органи, установи, що проводили оцінку)*	Заходи, вжиті до постраждалої особи*	Заходи, вжиті до кривдника*	Прізвище, імя, по батьковій уповноваженої особи, яка прийняла заяву та координує проведення заходів здійснення
--	------------------	---	--	---	--	--	---	---	---	--	--	--	--	--------------------------------------	-----------------------------	--

* Заповнюється у разі підтвердження уповноваженим підрозділом Національної поліції факту насильства.

Для службового користування
(після заповнення)

ЖУРНАЛ
реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього
насилля та насилля за ознакою статі

(заклад освіти)

Порядковий номер	Прізвище, ім'я, по батькові постраждалої особи та / або її законного представника, серія та номер паспорта або реквізити іншого документа, що посвідчує особу (за наявності), вік постраждалої особи, дата звернення, адреса проживання, контактні дані	Категорія постраждалої особи (доросла, дитина, обмежено дієздатна особа з інвалідністю)	Вид насилля: домашнє / за ознакою статі, фізичне, сексуальне, психологічне або економічне (короткий зміст заяви)	Прізвище, ім'я, по батькові кривдника, стать, вік, ступінь споріднення, адреса проживання, контактні дані (за наявності)	Повідомлення, отримане Національною поліцією (дата, час, найменування підрозділу, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Повідомлення, отримане службою у справах дітей (дата, час, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Повідомлення, отримане уповноваженою особою, визначеною відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі (дата, час, найменування органу, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Потреба в наданні медичної допомоги (так / ні, взяті заходи, дата і номер направлення, найменування закладу, установи)	Заходи, взяті до постраждалої особи, у разі залучення до їх реалізації	Заходи, взяті до кривдника, у разі залучення до їх реалізації	Прізвище, ім'я, по батькові уповноваженої особи, яка внесла відомості про виявлення факту насилля або звернення про вчинення насилля
------------------	---	---	--	--	---	--	---	--	--	---	--

Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції

ЖУРНАЛ
реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення
домашнього насильства та насильства за ознакою статі

(центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр соціально-психологічної допомоги, центр надання соціальних послуг, притулок для постраждалих осіб, центр медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, інший заклад, установа та організація, яка надає соціальні послуги постраждалим особам, мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим особам)

Порядковий номер	Прізвище, ім'я, по батькові постраждалої особи та / або її законного представника, серія та номер паспорта або реквізити іншого документа, що посвідчує особу (за наявності), вік постраждалої особи, дата звернення, адреса проживання, контактні дані
	Категорія постраждалої особи (доросла, дитина, не-дієздатна, обмежено дієздатна, особа з інвалідністю)
	Вид насильства: домашнє / за ознакою статі, фізичне, сексуальне, психологічне або економічне (короткий зміст заяви)
	Прізвище, ім'я, по батькові кривдника, статі, вік, ступінь спорідненості, адреса, контактні дані
	Повідомлення, отримане уповноваженою особою, визначеною відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі (дата, час, найменування органу, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)
	Повідомлення, отримане службою у справах дітей (дата, час, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)
	Потреба в наданні медичної допомоги (так/ні, вжиті заходи, дата і номер направлення, найменування закладу, установи)
	Потреба в наданні психологічної допомоги (так / ні, вжиті заходи, дата і номер направлення, найменування закладу, установи)
	Оцінка потреб (дата і номер документа, перелік потреб)
	Інформація про надані послуги
	Інформація про надання тимчасового притулку (якщо суб'єкт надає такі послуги)
	Інші заходи, вжиті до постраждалої особи, у разі залучення закладу до їх реалізації
	Заходи, вжиті до кривдника, у разі залучення закладу до їх реалізації
	Прізвище, ім'я, по батькові уповноваженої особи, яка внесла відомості про виявлення факту насильства або звернення про вчинення насильства

Для службового користування
(після заповнення)

ЖУРНАЛ
реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення
домашнього насильства та насильства за ознакою статі

(кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству,
насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей)

Порядковий номер	Прізвище, ім'я, по батькові постраждалої особи (законного представника), серія та номер паспорта або реквізити іншого документа, що посвідчує особу (за наявності), вік постраждалої особи, дата звернення, адреса проживання, контактні дані	Категорія постраждалої особи (доросла, дитина, недієздатна, обмежено дієздатна, особа з інвалідністю)	Вид насильства: домашнє / за ознакою статі, фізичне, сексуальне, психологічне або економічне (короткий зміст заяви)	Прізвище, ім'я, по батькові кривдника, стать, вік, ступінь споріднення, адреса проживання, контактні дані (за наявності)	Повідомлення, отримане Національною поліцією (дата, час, найменування підрозділу, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Повідомлення, отримане службою у справах дітей (дата, час, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Інформація про потреби постраждалої особи (із слів заявника)	Повідомлення, отримане іншими службами для постраждалих осіб (дата, час, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка прийняла повідомлення)	Прізвище, ім'я, по батькові уповноваженої особи, яка внесла відомості про виявлення факту насильства або звернення про вчинення насильства

Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання.

Булінг (цькування) – діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Виховна бесіда – захід, який за змістом, способами впливу на свідомість, почуття і волю дитини подібний до попереджувальної бесіди та проводиться у неофіційній обстановці.

Встановлення опіки та піклування – влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають, переважно, у сімейних, родинних відносинах з цими дітьми-сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку і захисту їх прав та інтересів.

Державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами мінімальні норми і нормативи забезпечення дітей-сиріт, дітей, які залишилися без батьківського піклування, та осіб з їх числа.

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Дитина у контакті із законом – дитина, яка внаслідок різних обставин, що стосуються її життя (розлучення, усиновлення, міграція, насильство, тощо) вступає в контакт із системою правосуддя в тій чи іншій формі.

Дитина у конфлікті із законом – дитина, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні дій, за які передбачена кримінальна або адміністративна відповідальність для дітей відповідного віку або дорослих.

Дитина, що втекла – дитина, яка втекла з дому або установи з догляду, або існують підстави вважати, що її змусили або вмовили до втечі.

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини.

Дитина, яка постраждала від домашнього насильства – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні.

Дитина-кривдник – особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

Дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття.

Діти, позбавлені батьківського піклування – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або неідездатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства,

що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Економічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися, інші правопорушення економічного характеру.

Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі – це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передачі), знеособлення і знищення визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин – електронна база даних, призначена для зберігання, захисту, обробки, використання і поширення визначеної цим Законом інформації про осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, їх невпізнані останки, наявність чи відсутність рішення суду про визнання осіб, зниклих безвісти, безвісно відсутніми або оголошення померлими, а також інших даних, що використовуються для забезпечення обліку осіб, зниклих безвісти, з метою їх розшуку.

Жорстоке поводження з дитиною – це будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини.

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують

думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

Запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

«Зелена кімната» – це спеціально організована система заходів, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом.

Зникла дитина – особа молодше 18 років, чиє місцезнаходження невідоме її батькам, опікунам або відповідальній стороні.

Зниклою безвісти є будь-яка особа, чиє місцезнаходження не може бути встановлено та обставини зникнення якої не характерні звичайній поведінці або контекст передбачає, що ця особа може бути об'єктом злочину або наражатися на ризик заподіяння шкоди собі чи іншій особі.

Кібербулінг (булінг в інтернеті) – це умисне цькування людиною або групою людей певної особи в інтернет-просторі, як правило, протягом тривалого часу.

Кривдник – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

Менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю – управління системою соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, спрямоване на реалізацію її завдань та пошук оптимальних шляхів їх вирішення.

Місце проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування – місцезнаходження закладу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, жила приміщення дитячого будинку сімейного типу, прийомної сім'ї, опікунів або піклувальників, житло, в якому дитина проживає, інше житло.

Наставник – повнолітня дієздатна особа, яка здійснює діяльність з надання дитині, яка проживає у закладі для дітей-сиріт і

дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальній підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя.

Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Обмежувальний припис стосовно кривдника – встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

Ознайомлювальна бесіда – захід, від змісту і результатів якого залежить хід подальшої профілактичної роботи.

Опитування дитини – безпосереднє спілкування поліцейського, прокурора, адвоката, судді з дитиною з метою отримання інформації про обставини правопорушення, потерпілим або свідком якого стала дитина.

Особа, зникла безвісти – фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук.

Особа, яка постраждала від домашнього насильства – особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі.

Охорона дитинства – система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав.

Оцінка ризиків – оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи.

Оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді – аналіз належності сімей, дітей та молоді до вразливих груп населення, перебування у складних життєвих обставинах та визначення індивідуальних потреб сімей, дітей та молоді, переліку та обсягу необхідних соціальних послуг, інших видів соціальної підтримки, соціальної допомоги.

Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – превентивний поліцейський захід, що застосовується до неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод та є наслідком передання її батькам, законним представникам або органам опіки та піклування.

Попереджувальна бесіда – захід, який проводиться або за наявності фактів антигромадської поведінки дитини, узятій на профілактичний облік, або без будь-яких зовнішніх приводів, у порядку індивідуальної профілактики та має на меті здійснення контролю за поведінкою дитини, а також використовується для інформаційного забезпечення індивідуальної профілактики протиправної поведінки.

Програма для кривдника – комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Програма для постраждалої особи – комплекс заходів, спрямованих на позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Програма корекції поведінки – програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї.

Протидія домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

Профілактика адміністративних правопорушень і кримінальних проступків серед дітей – діяльність підрозділів НПУ, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних правопорушень і кримінальних проступків.

Профілактика правопорушень серед дітей – діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на

підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання.

Профілактичний облік – здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно-практичних заходів щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства.

Профілактичний облік дітей – комплекс заходів зі взяття на облік, наповнення та підтримання в актуальному стані баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, стосовно дітей, щодо яких здійснюється профілактична робота.

Приймальники-розподільники для дітей – спеціальні установи органів Національної поліції, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років. Приймальники-розподільники для дітей створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі та діють згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України. Права та обов'язки посадових осіб приймальників-розподільників визначаються положенням про приймальники-розподільники для дітей.

Психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Сексуальне насильство – це форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю – професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин сімей, дітей та молоді, посилення їхньої здатності до реалізації власного життєвого потенціалу.

Соціальний захист дітей – це комплекс заходів і засобів соціально-економічного та правового характеру, здійснення яких покладається на суб'єктів, зазначених у частинах першій та другій статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи», щодо забезпечення прав дітей на життя, розвиток, виховання, освіти, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки.

Соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

Соціально-педагогічна характеристика – характеристика дитини у контексті зв'язків та взаємовідносин з різними соціальними групами (сім'я, навчальний заклад, дитяче або молодіжне об'єднання, гурток, трудовий колектив тощо), поколіннями і в різних сферах соціуму.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) – закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, дітей, розлучених із сім'єю, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування.

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування – визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування.

Суб'єкти виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, інші заклади та установи, зокрема структурні підрозділи районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення), сільських, селищних рад з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі тощо, служби у справах дітей, центри соціальних служб, фахівці із соціальної

роботи або інші надавачі соціальних послуг, органи Національної поліції, територіальні органи ДСНС та підпорядковані підрозділи, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги, регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги, суди, органи прокуратури, уповноважені органи з питань пробації, інші загальні та спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в межах своїх повноважень.

Суїцид (самогубство) – це усвідомлювані, навмисні дії, спрямовані на добровільне позбавлення себе життя, що призводять до смерті. Передбачає нанесення людиною самій собі смертельних ушкоджень і є мультикультурним явищем.

Суїцидальна превенція – це запобігання суїциду, яке полягає у здатності визначити небезпеку реалізації суїцидальних дій на ранніх стадіях формування суїцидогенезу.

Терміновий заборонний припис – виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Терміновий заборонний припис стосовно кривдника – спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства.

Фахівець із соціальної роботи – особа, яка має відповідну освіту та кваліфікацію, відповідає вимогам, установленим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей є юридичними особами, мають реєстраційні рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, бланки, печатку і штамп встановленого зразка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдрахманов Б. Е. Административная деликтология в республике Казахстан (концептуальные теоретические и методологические проблемы) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Б. Е. Абдрахманов. – Алматы, 2010. – 303 с.

2. Албул С. В. Права дитини та віктимологічні аспекти формування ювенальної юстиції в Україні / С. В. Албул // Боротьба з молодіжною злочинністю : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27 верес. 2013 р.) / МВС України, Одес. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 12–16.

3. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рек. / К. В. Бахчев, В. П. Кононець, Н. В. Павлова та ін. – Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. – 136 с.

4. Андріяшевська М. Неповнолітні як жертви злочину та їхня роль у механізмі злочинної поведінки / М. Андріяшевська // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 9. – С. 234–238.

5. Бахаєва А. С. Службові собаки як інструмент (згідно з чинним законодавством України) пошуку безвісти зниклих дітей / А. С. Бахаєва // Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 листоп. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – С. 19–22.

6. Бахур О. Психологічна характеристика підлітків з делінквентною поведінкою / О. Бахур // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2012. – Вип. 3. – С. 220–227.

7. Берднік І. В. Особливості віктимності неповнолітніх та шляхи запобігання їй [Електронний ресурс] / І. В. Берднік, К. А. Беребенець // Аналітично-порівняльне правознавство. – 2021. – № 3. – С. 157–162. – Режим доступу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/252526>.

8. Бортник Н. П. Особливості віктимологічного запобігання насильства щодо дітей в сім'ї / Н. П. Бортник, Л. І. Сопільник, В. В. Тильчик // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – Серія юридична. – 2021. – Вип. 29. – С. 273–278.

9. Варгата О. В. Особливості прояву аутоагресивної поведінки підлітків як психологічний феномен / О. В. Варгата, А. Р. Михайлов //

Теорія і практика сучасної психології. – 2019. – Том 1. – № 6. – С. 18–23.

10. Войтко В. В. Характерні особливості суїциду та суїцидальної поведінки : навч.-метод. посіб. / В. В. Войтко. – Кропивницький : КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 44 с.

11. Воропаєв П. С. Насильство у кіберпросторі / П. С. Воропаєв // Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників XXI Студентської наук.-практ. конф. іноземними мовами (м. Харків, Україна, 9 квіт. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2020. – С. 170.

12. Герашенко О. В. Психологічна корекція поведінки схильних до бродяжництва підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / О. В. Герашенко. – Харків, 2016. – 23 с.

13. Гільтайчук В. М. Принцип найменшої психотравматизації дитини під час проведення за її участю слідчих дій / В. М. Гільтайчук // Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканості дітей, шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 черв. 2020 р.) / МВС України, Нац. поліція України, Нац. акад. внутр. справ та ін. – Київ : НАВС, 2020. – С. 70–73.

14. Говорин Н. В. Алкогольний фактор в кримінальній агресії і аутоагресії / Н. В. Говорин. – Чита : Иван Федоров, 2009. – 184 с.

15. Голобородько Д. В. Особливості оформлення матеріалів у справах про адміністративні правопорушення за участю неповнолітньої особи : метод. рек. / Д. В. Голобородько, І. С. Кравченко. – Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 40 с.

16. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема / Б. М. Головкін // Проблеми законності. – 2016. – Вип. 133. – С. 204–217.

17. Головкін Б. М. Поняття латентної віктимізації від злочинних посягань / Б. М. Головкін // Питання боротьби зі злочинністю. – 2015. – Вип. 29. – С. 78–88.

18. Гончарук Л. З початку 2021-го надійшло понад 9 тисяч заяв про зникнення дітей – Нацполіція [Електронний ресурс] / Л. Гончарук, М. Омелянюк. – Режим доступу: <https://suspilne.media/159549-zrosatku-roku-v-ukraini-rozsukali-ponad-9-tisac-ditej-nacpolicia/>.

19. Градецька Н. Вплив мікросередовища у детермінації злочинної поведінки неповнолітніх / Н. Градецька // Вісник Національної академії прокуратури. – 2019. – № 4. – С. 10–11.

20. Даньшин І. Н. Детермінація преступности несовершеннолетних / І. Н. Даньшин // Питання боротьби зі злочинністю. – 2004. – Вип. 8. – С. 75–78.

21. Джужа А. О. Роль потерпілого (жертви) в механізмі вчинення злочину / А. О. Джужа, Д. М. Тичина // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – № 4. – С. 87–98.

22. Діти у складних життєвих обставинах. Програми і методики соціально-психологічної реабілітації та адаптації дітей, які перебувають у центрі соціально-психологічної реабілітації / М-во соц. політики України, Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. – Київ : М-во соц. політики України, 2013. – 296 с.

23. Журавель О. Є. Адміністративно-правові засади протидії безпритульності та бездоглядності дітей органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Є. Журавель. – Запоріжжя, 2013. – 23 с.

24. З початку року в Україні сталося майже півтори сотні суїцидальних випадків серед підлітків – ОГП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-suyitsydu-ogp-pidlitky/31284975.html>.

25. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка]. – Харків : ХНУВС, 2016. – 408 с.

26. Залялова І. М. Чинники злочинності неповнолітніх (на підставі соціологічного дослідження) / І. М. Залялова, А. С. Політова // Вісник Пенітенціарної асоціації України. – 2018. – № 3 (5). – С. 118–127.

27. Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект : монографія / О. А. Заярний. – Київ : Гельветика, 2017. – 700 с.

28. Зозуля Є. В. Організаційно-правові засади діяльності Національної поліції України стосовно захисту та забезпечення прав дитини / Є. В. Зозуля // Правовий часопис Донбасу. – 2019. – № 2 (67). – С. 150–157.

29. Індикатори фізичного, сексуального, психологічного насильства щодо дитини, а також нехтування потребами дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4191/file/Indicators.pdf>.

30. Іщенко І. В. Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами Національної поліції України ювенальної превенції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. В. Іщенко. – Харків, 2019. – 305 с.

31. Іщенко І. В. Превентивна робота з дітьми: актуалізація питання та перспективи дослідження / І. В. Іщенко // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 6. – С. 122–126.

32. Іщенко І. В. Удосконалення взаємодії поліції з іншими органами публічного адміністрування та громадськістю у сфері ювенальної превенції / І. В. Іщенко // *Правова держава*. – 2018. – № 31. – С. 38–43.

33. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

34. Коломієць В. В Україні різко зросла кількість самогубств підлітків у 2021 році. Серед причин – вплив карантину [Електронний ресурс] / В. Коломієць. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayini-rizko-zrosla-kilkist-samogubstv-pidlitkiv-u-2021-roci-sered-prichin-vpliv-karantinu>.

35. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

36. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : від 25.10.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

37. Кононець В. П. Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції органів Національної поліції щодо захисту прав та законних інтересів дітей : навч. посіб. / В. П. Кононець, І. С. Кравченко. – Дніпро : Вид. Біла К. О., 2020. – 102 с.

38. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.

39. Корнієнко М. В. Деякі аспекти профілактичної роботи поліцейського з дітьми / М. В. Корнієнко // *Збірник матеріалів VIII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова* (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ : НАВС, 2018. – С. 92–94.

40. Корнієнко М. В. Особливості роботи поліції в питаннях розшуку дітей, які зникли безвісті / М. В. Корнієнко // *Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи* (пам'яті Юрія Бондаря) : зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 26 берез. 2020 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ : НАВС, 2020. – С. 48–51.

41. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / А. Король // *Відновне правосуддя в Україні*. – 2009. – № 1–2. – С. 84–93.

42. Король Н. Чому діти тікають із дому та що робити [Електронний ресурс] / Н. Король. – Режим доступу: <https://kolo.news/category/suspilstvo/14477>.

43. Коць М. О. Психологічні особливості делінквентної поведінки підлітків / М. О. Коць, І. В. Онопченко // *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. – Серія «Психологічні науки». – 2016. – Т. 2. – № 2. – С. 52–57.

44. Кравченко І. С. Застосування методики «Зелена кімната» в діяльності Національної поліції : метод. рек. / І. С. Кравченко, В. П. Конець. – Дніпро : ДДУВС, 2018. – 48 с.

45. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим дрступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

46. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – Київ : Атіка, 2009. – 312 с.

47. Лазарев Б. М. Основы законодательства об административных правонарушениях / Б. М. Лазарев, А. Е. Лунев // Советское государство и право. – 1981. – № 4. – С. 19–28.

48. Лакійчук Я. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Я. О. Лакійчук. – Київ, 2019. – 219 с.

49. Леґецький М. П. Адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. П. Леґецький. – Київ, 2004. – 22 с.

50. Лесько Н. Причини та умови виникнення адміністративних правопорушень серед дітей / Н. Лесько // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 782. – С. 14–19.

51. Літун О. О. Деякі аспекти актуалізації розшуку дітей, які зникли безвісти / О. О. Літун, А. А. Фесак // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 берез. 2021 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпро : ДДУВС, 2021. – С. 344–345.

52. Літун О. О. Організація розшуку дитини, яка зникла безвісти / О. О. Літун // Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 19 жовт. 2018 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпро : ДДУВС, 2018. – Ч. 1. – С. 41–44.

53. Літун О. О. Сучасні проблеми оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, в Україні (за результатами опитування працівників кримінальної поліції) / О. О. Літун // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2020. – № 2 (105). – С. 304–308.

54. Марухіна І. В. Суїцидальна поведінка неповнолітніх: сутність, причини, профілактика / І. В. Марухіна, О. Б. Сагайдак. – Суми, 2009. – 40 с.

55. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / авт.-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. – Київ : ФОРУМ, 2015. – 114 с.

56. Миськевич Т. Регулювання проблеми булінгу на законодавчому рівні: перші кроки України та світовий досвід / Т. Миськевич // Громадська думка про правотворення. – 2019. – № 1 (166). – С. 18–22.

57. Міхеєва О. Ю. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема / О. Ю. Міхеєва, М. М. Корнієнко // Молодий вчений. – 2018. – № 11 (63). – С. 247–251.

58. Мудрак І. А. Психологічні особливості тривожності депривованих підлітків-колоністів : монографія / І. А. Мудрак. – Луцьк : ПП Іванюк, 2014. – 279 с.

59. Нацполіція разом із Facebook запускає систему сповіщення, яка сприятиме розшуку зниклих дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/news/preventivna-robota/paczpolicziya-razom-iz-Facebook-zapuskaje-sistemu-spovishhennya-yaka-spriyatime-rozshuku-zniklix-ditej/>.

60. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення : метод. рек. / В. Л. Андрєєнкова, О. О. Берзнія, Т. А. Бовсуновська та ін. – Київ : Агентство «Україна», 2017. – 76 с.

61. Немченко С. Г. Порушення комунікативної складової життєвої компетенції як один з чинників становлення девіантної поведінки / С. Г. Немченко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. – 2004. – № 3. – С. 150–154.

62. Никулин М. И. Проблемы науки административной деликтологии : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14 / М. И. Никулин. – М., 2006. – 461 с.

63. Окопник О. М. Поняття, сутність та суб'єкти соціальної профілактики правопорушень / О. М. Окопник // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 4. – С. 260–262.

64. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

65. Особливості опитування неповнолітнього потерпілого чи свідка злочину. Пам'ятка судді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://baas.gov.ua/images/pdf/KidsQuestioning_Suddia.pdf.

66. Остапенко О. І. Адміністративна деликтологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку : монографія / О. І. Остапенко. – Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 312 с.

67. Панова О. О. Адміністративно-деліктологічна характеристика правопорушень у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП) / О. О. Панова // Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2020. – С. 391–395.

68. Пантелєєва Н. М. Кібербулінг як загроза психологічній і соціальної безпеці життєдіяльності особистості та суспільства / Н. М. Пантелєєва, Г. Т. Кабенгеле // Фінансовий простір. – 2018. – № 4. – С. 125–133.

69. Петушкова Л. А. Девіації у поведінці дитини: причини, форми прояву, методи впливу [Електронний ресурс] / Л. А. Петушкова, О. А. Лисенко. – Режим доступу: <http://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Девіації-в-поведенні-ребенка-причини-форми-проявлення-методи-воздействия.pdf>.

70. Пилипчук П. П. На шляху до ювенальної юстиції / П. П. Пилипчук // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – № 1–2. – С. 87–89.

71. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-p>.

72. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. Г. Поволоцька. – Харків, 2005. – 20 с.

73. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. Г. Поволоцька. – Харків, 2005. – 214 с.

74. Понад 5 тис. дітей постраждали від кримінальних правопорушень в Україні в 2020 році – результати моніторингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/747671.html>.

75. Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) : затв. Наказом МОН України від 28.12.2019 № 1646 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e7/8e4/cc3/5e78e4cc3b23f799218058.pdf>.

76. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

77. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п>.

78. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

79. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

80. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>.

81. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ МВС України від 27.04.2020 № 357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20>.

82. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

83. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордонної служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

84. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС України від 08.02.2019 № 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

85. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-p>.

86. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 234 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-p>.

87. Про кібербулінг для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4166/file/Cyberbullying%20for%20kids.pdf>.

88. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

89. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-vr>.

90. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

91. Про особливості соціального захисту розлучених із сім'єю дітей, які не є громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 832 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-2016-p>.

92. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

93. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>.

94. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

95. Родін С. В. Організація емпіричного дослідження щодо виявлення агресивних тенденцій та особистісної якостей осіб підліткового віку / С. В. Родін // Ювенальна деліктологія: діти як жертви, діти як правопорушники : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 8 жовт. 2020 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпро : ДДУВС, 2020. – С. 95–98.

96. Романова И. В. Психофизиологические критерии риска суицидального поведения у школьников 14–17 лет : автореф. дис. ... канд. биол. наук : 19.00.02 / И. В. Романова. – Челябинск, 2010. – 23 с.

97. Сексуальне насильство щодо дитини: координація дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/media/4186/file/Sex_viol.pdf.

98. Сизоненко А. Детермінанти злочинної поведінки неповнолітніх / А. Сизоренко // Юридичний вісник. – 2021. – № 6. – С. 127–135.

99. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

100. Скалозуб Л. П. Причини і умови, які сприяють вчиненню злочинів в бюджетній сфері / Л. П. Скалодуб, В. І. Василичук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Серія юридична. – 2011. – Вип. 3. – С. 306–316

101. Словник термінів з оперативно-розшукової діяльності : практ. посіб. / Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, В. В. Коряк та ін. – Київ : ДП Друкарня МВС України, 2010. – 143 с.

102. Словник української мови : в 11 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наук. думка, 1974. – Т. 5: Н–О. – 840 с.

103. Словник української мови : в 11 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наук. думка, 1971. – Т. 2: Г–Ж. – 550 с.

104. Словник української мови : в 11 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наук. думка, 1975. – Т. 6: П–Поїти. – 832 с.

105. Служба розшуку дітей «Магнолія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://missingchildren.org.ua/uk/content/pro-sluzhbu>.

106. Смелзер Н. Дж. Социология / Н. Дж. Смелзер. – М. : Феникс, 1994. – 688 с.

107. Соловьев В. С. Предупреждение влияния средств массовой коммуникации на вовлечение несовершеннолетних в сферу оказания коммерческих сексуальных услуг / В. С. Соловьев // Научная перспектива. – 2012. – № 4. – С. 26–27.

108. Сорочан Д. А. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції щодо запобігання та протидії булінгу в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право» / Д. А. Сорочан. – Харків, 2022. – 230 с.

109. Философский энциклопедический словарь / ред. Л. Ф. Ильичев и др. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

110. Фрейд З. Психоаналитические этюды / З. Фрейд ; под ред. Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского. – Харьков : Фолио, 2005. – 255 с.

111. Хожайнова В. Скільки дитячих суїцидів зафіксовано за останні роки. Відповідає ОГПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/107326-skilki-vipadkiv-ditacih-suicidiv-zafiksovano-za-ostanni-roki-vidpovidaie-ogpu/>.

112. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

113. Law-Enforcement Policy and Procedures for Reports of Missing and Abducted Children : A Model. October 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.missingkids.org/content/dam/missingkids/pdfs/Law%20Enforcement%20Missing%20Child%20Policy.pdf>.

114. Missing Children Protocol. September 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.proceduresonline.com/nesubregion/files/gateshead_misper.pdf.

115. Runaway and Missing from Home or Care (RMFHC) Protocol. May 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ddscp.org.uk/media/derby-scb/content-assets/documents/procedures/protocols/Joint_RMFHC_Protocol_FINALMay-2019_for_web.pdf.

116. Statutory guidance on children who run away or go missing from home or care. January 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/307867/Statutory_Guidance_-_Missing_from_care_3_.pdf.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

БЕЗПАЛОВА Ольга Ігорівна,
ДЖАГУПОВ Григорій Володимирович,
МАКАРЕНКО Вікторія Сергіївна та ін.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Навчальний посібник

Редагування: *Т. Д. Мельник*
Коригування списків літератури: *С. С. Тарасова*
Комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*

Підпис. до друку 17.10.2022. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 11,9.
Обл.-вид. арк. 10,5. Тираж 30 пр. Зам. № 2022-

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008